

71972

T.C.
TRAKYA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
KAMU YÖNETİMİ ANABİLİM DALI
YÜKSEK LİSANS TEZİ

**TÜRK HUKUKUNDA MEMUR KAVRAMI VE
MEMURLARIN GÖREV SUÇLARININ
SORUŞTURULMA USÜLLERİ**

Sefer OĞUZ
1958208105

Danışman: Yrd.Doç.Dr. Ülkü VARLIK

EDİRNE 1998

Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğüne,

İş bu çalışma, jürimiz tarafından Kamu Yönetimi Anabilim Dalında BİLİM UZMANLIĞI TEZİ olarak kabul edilmiştir.

BAŞKAN..Prof. Dr. Sabahat.....AVŞAR.....
Adı, Soyadı ve Ünvanı

Üye...Yrd. Dç. Dr. Fatih.....MAHMUTOĞLU
Adı, Soyadı ve Ünvanı

Üye...Yrd. Dç. Dr. Ülkü.....YARLIK.....
Adı, Soyadı ve Ünvanı

Üye...Yrd. Dç. Dr. Burkan.....DEMİRAL
Adı, Soyadı ve Ünvanı

Üye...Yrd. Dç. Dr. Yener.....TOPRAKÖZLÜ.
Adı, Soyadı ve Ünvanı

Onay

Yukarıdaki imzaların, adı geçen öğretim üyelerine ait olduğu onaylarım.

ÖNSÖZ

Türk Ceza Kanunu' nun 279. maddesinde yapılan memur tanımının metninden kaynaklanan ve anlaşılması zor olan bu şekli ceza tatbikatında ve takibatında karışıklıklara neden olmaktadır. Türk Ceza Kanunu' ndaki "*memur tanımı*" bilimsel makaleler ve içtihatlarla açıklığa kavuşturulmuştur.

Cumhuriyet Savcısı olarak göreve başladığım Siirt'in Baykan ilçesinde köy korucularının işledikleri bir suçun Asliye Hukuk Mahkemesi'ne İlçe İdare Kurulu Kararı ile davanın açılmış olması ve hazırlık soruşturmasının idare tarafından uzun sürede yapılması suçun vasıflandırılmasında "Devlet Silahı ile Suç İşlemek" tabirinin kullanılması beni şaşırtmıştır. Bugün hala kamuoyunda görevde iken suç işleyen memurların yargılanmalarındaki sürenin uzunluğu ve davaların ilden ile dolaşması tartışmalara neden olmaktadır.

Bu sebeple Türk Hukuku'nda "Memur Kavramı" ve Memurun Muhakematı Hakkındaki Kanununa tabi olacağı ve hangi memur suçlarının genel hükümlere göre soruşturulacağını bu tezimde ortaya koymaya çalıştım. Bu konuda bana çalışma olanağı sağlayıp konuyu seçmemde ve çalışmada yol gösteren ve beni teşvik eden danışman hocam Kamu Yönetimi Bölüm Başkanı Yrd. Doç. Dr. Ülkü VARLIK' a, İstanbul' dan gelerek tez jürisinde görev alan ve yardımlarını esirgemeyen İ.Ü. Hukuk Fakültesi Ceza Anabilim Dalı Öğretim Üyesi danışman Hocam Yrd. Doç. Dr. Fatih MAHMUTOĞLU' na ve yine bu jüride görev alan ve adını sayamadığım tüm hocalarıma teşekkürü bir borç bilirim.

Lalapaşa-1998

Sefer OĞUZ

İÇİNDEKİLER

Önsöz.....	I
İçindekiler.....	II
Kısaltmalar.....	XIII
Giriş.....	XIV

BİRİNCİ BÖLÜM

TÜRK HUKUKUNDA MEMUR KAVRAMI, MEMUR YARGILAMASININ KARŞILAŞTIRMALI HUKUK VE TÜRK HUKUKUNDAKİ TARİHSEL GELİŞİMİ.

& I. Türk Hukukunda Memur Kavramı.

A. Genel Bilgiler.....	1
B. İdare Hukukunda Memur Kavramı.....	2
C. Ceza Hukukunda Memur Kavramı.....	4

& II. Karşılaştırmalı Hukuk, Türk Hukukunda Memur Yargılamasının Tarihsel Gelişimi

A. Karşılaştırmalı Hukukta Memur Yargılamasını Tarihsel Gelişimi.

1. Genel Bilgiler.....	9
2. Halk Mahkemelerinde Memur Yargılaması.....	10
3. İmparatorluk Mahkemelerinde Memur Yargılanması.....	11
4. İdare Kurullarında Memur Yargılaması.....	12
5. Bağımsız Mahkemelerde Memur Yargılanması.....	13

B. Türk Hukukunda Memur Yargılamasının Tarihsel Gelişimi

1. Tanzimat Öncesi Dönemde Memur Yargılama Usulü.....	15
2. Tanzimat Dönemi ve Sonrası Memur Yargılaması Usulleri.....	16
a-1855(1271) Tarihli Menni İrtikap Yasası.....	17
b-1859(1271) Tarihli Vuluatı İzam Mutassarrufu Kiram İle	

Kaymakamların Vazifei Mübeyin Talimat	19
c-1872(1288) Memurin Muhakemat Nizamnamesi	19
d-1912 tarihli Memurin Muhakematı Hakkındaki Kanun	21
3-Cumhuriyet Dönemi Memur Yargılaması	22

İKİNCİ BÖLÜM

TÜRK HUKUKUNDA MEMURLARIN GENEL VE ÖZEL YASALARA GÖRE SORUŞTURULMASI

&.I. Memurların Genel Hükümlere Göre Soruşturulması

A. Memurların Adli Görevleri Yerine getirmesinden Kaynaklanan Suçların Genel Hükümlere Tabi olması.

1. Adliye, Cezaevleri ve Seçim Memurlarının Soruşturulması	24
2.C.U.M.K 154.Madde'de Belirtilen Adli Suçların Soruşturulması	24
a-Kanunla Verilen Adli Görevlerden Doğan Suçlar	26
b-Diğer Hukuki Düzenlemelerde Belirtilen Adli Görevlerden Doğan Suçlar	26

B. Suçun Niteliğine Göre Genel Kurallara Tabi Olma.

1.3628 Sayılı Yasada Belirtilen Suçlar	27
2.2845 Sayılı Devlet Güvenlik Mahkemelerinin Kuruluş ve Yargılama Usulü Hakkındaki Yasasında Belirtilen Suçlar	30
3.1918 Sayılı Kaçakçılığın Menni ve Takibi Hakkında Kanunda Yazılı Suçlar	31
4.298 Sayılı Seçimlerin Temel Hükümleri ve Seçmen Kütükleri Hakkındaki Kanunda Yazılı Suçlar	33
5.5680 Sayılı Basın Kanununda Belirtilen Suçlar	35
6.3771 Sayılı K.İ.T Yasasında Belirtilen Suçlar	35
7.5816 Sayılı Atatürk Aleyhine İşlenen Suçlar Hakkındaki Kanununda Belirtilen Suçlar	37

& II. Memurların Özel Yasalara Göre Soruşturulması.

A. Sanığın Sıfatı Sebebi İle Uygulanan Özel Soruşturma Usulleri

<i>1-Genel Bilgiler</i>	37
<i>2-Memurin Muhakematı Hakkındaki Kanuna Göre Soruşturma</i>	39
a. Hazırlık Soruşturması.....	39
(1).Memurin Muhakemat Kanununa Tabi Olma Şartları.....	39
(a).Failin Memur Olması.....	39
(b).Suçun Memurun Görevinden Doğması veya Görevli Bulunduğu Bir Anda İşlemesi.....	41
(2).Suçu Öğrenme Şekilleri.....	43
(a).Şikayet.....	44
(b).İhbar.....	45
(c).Soruşturmaya Yetkili Makamın, Doğrudan Doğruya Suçu Öğrenmesi.....	46
(3) .Soruşturma Emri Vermeye Yetkili Makamlar.....	46
(a). Bakanlıklar.....	46
(b).Tüzel Kişiliğe Sahip Kuruluşların Genel Müdürleri.....	48
(c). Valilik Makamı.....	49
(d).Kaymakamlık Makamı.....	51
(e).İdare Şube Başkanları.....	52
(4). Soruşturmaya Karar Verilmesi ve Soruşturmacının Tayininin Usulü.....	54
(a).Soruşturma Kararının Şekli.....	55
(b).Soruşturmacı Atamanın Şekli.....	56
(c). Soruşturmacıda Bulunması Gerekli Nitelikler.....	57
(5).Soruşturma Yapılması.....	58
(a).Soruşturmacının Tek Başına Yapabileceği İşlemler.....	59
i. Tanık Dinlemek.(cmuk.45).....	60
ii. Bilirkişiye Başvurmak.(cmuk.66).....	61
iii. Keşif Yapmak.(cmuk.78).....	62
iv. Sanığın İfadesini Almak.(cmuk.135).....	62

v. İstinabede Bulunmak ve Kamu,Özel Kuruluşlardan Soruşturma ile İlgili Bilgi ve Belgeleri İstemek.....	63
iv. Arama Kararı Vermek (cmuk.96-97).....	63
iiiv. Otopsi Yapmak (cmuk.79).....	64
iiiv. Zapt Kararı Vermek (cmuk. 92/3 m).....	64
(b). Sulh Hakiminden İsteyebileceği İşlemler.....	65
1. Sanığın Tutuklanmasını İstemek (cmuk.104-106).....	65
ii. İhzar Kararı İstemek.(cmuk.133).....	66
iii. Sanığın Şuurunun Tetkikini İstemek (cmuk.74).....	66
(c). Soruşturmacının İdareden İsteyebileceği, Görevden Uzaklaştırma İşlemi.....	67
(6). Soruşturmacının Fezleke Düzenlemesi ve Karar Mercii Kurullara Sunması.....	69
(7). Karar Mercii Kurullar ve Karar Tipleri.....	71
(a).Birinci Derece Karar Mercileri.....	71
1. İlçe İdare Kurulu.....	72
ii. İl İdare Kurulu.....	73
iii. Merkez Memurin Muhakemat Komisyonları.....	73
vi. Danıştay 2.Dairesi.....	74
(b).İkinci Derece Karar Mercileri.....	74
1. Bölge İdare Mahkemeleri.....	74
ii. Danıştay 2. Dairesi.....	75
iii. Danıştay İdari İşler Kurulu.....	75
(c).Karar Tipleri.....	76
1. Memurin Muhakemat Kanununda Belirtilen Karar Tipleri.....	76
i-Meni Muhakeme Kararı.....	76
ii-Lüzumu Muhakeme Kararı.....	76
ii. Ceza Muhakemeleri Kanununda Belirtilen Karar Tipleri.....	77
i-Kamu Davasının Düşmesi Kararı.....	77
ii-Dosyanın Geri Çevrilmesi Kararı.....	77
iii-Görevsizlik Kararı ve Yetkisizlik Kararı.....	78

b-Son Soruşturmaya Bakmaya Yetkili Adliye Mahkemeleri.....	78
(1). Son Soruşturma.....	78
(2). Son Soruşturmaya Bakmaya Yetkili Adliye Mahkemeleri	80
(a)-İdare Kurullarının Bulunduğu Yer Mahkemesi ve ya Mahkemenin Bağlı Olduğu Ağır Ceza Mahkemesi.....	80
(b)-İdare Kurullarının Bağlı Olduğu, Ağır Ceza Mahkemesinin En Yakınındaki, Ağır Ceza Mahkemesi.....	80
(c)-Yargıtay 4.Ceza Dairesi.....	80
c-Yasa Yolları	81
(1)-İtiraz.....	81
(a).Karar Kurullarının Kararlarına İtiraz.....	81
(b).Sulh Hakiminin Kararlarına İtiraz.....	82
(c).Mahkeme Kararlarına İtiraz.....	82
(2)-Temyiz.....	83
(3)- Yargılamanın Yenilenmesi ve Yazılı Emir.	83
3. 2547 Sayılı Yüksek Öğretim Kurumu Kanununa Göre Soruşturma	
a-Hazırlık Soruşturması.....	85
(1).Hazırlık Soruşturması Açmaya Yetkili Makamlar.....	85
(a). Yüksek Öğretim Kurulu.....	85
(b).Yüksek Öğretim Kurulu Başkanı	85
(c).Rektör.....	85
(d). Dekan.....	85
(e).Enstitü veya Yüksek Okul Müdürleri.	86
(f).Genel Sekreter veya Sekreterler.....	86
(2).Soruşturma Kararı Verilmesi ve Soruşturma Usulü.....	86
(a).Soruşturmacının Nitelikleri.....	86
(b).Soruşturma Kurulunun Yapısı.....	87
(c). Soruşturma Usulü.	87
(d). Görevden Uzaklaştırma İşlemi.....	87

(3). Karar Mercileri ve Karar Tipleri.....	88
(a).Birinci Derece Karar Merciler.....	88
1. İl İdare Kurulu.....	88
11. Yüksek Öğretim Kurulları.....	88
1.Yüksek Öğretim Kurulu Üyelerinden ,Oluşan Üç Kişilik Kurul.....	88
2.Rektör Başkanlığında Toplanan Üç Kişilik Kurul.....	88
3.Üniversite Yönetim Kurulu Üyelerinden Oluşan Üç Kişilik Kurul.....	89
111. Danıştay 2. Dairesi.....	89
(b).İkinci Derece Karar Kurulları.....	89
1. Danıştay 2. Dairesi.....	89
11. Danıştay İdari İşler Kurulu.....	90
(c).Karar Tipleri.....	90
b. Son Soruşturmaya Bakmaya Yetkili Adliye Mahkemeleri.....	90
(1).Yargıtay Ceza Dairesi.....	90
(2).Suçun İşlendiği Yer Mahkemeleri.....	91
c. Yasa Yolları.....	91
(a).İtiraz.....	91
(1). Birinci Derecedeki Karar Kurullarının Kararlarına İtiraz.....	91
(2). Mahkeme Kararlarına İtiraz.....	91
(b).Temyiz.....	91
(c).Yargılanmanın Yenilenmesi ve Yazılı Emir.....	91
4. 2802 sayılı Hakim ve Savcılar Kamumuna Göre Soruşturma.	
a-Hazırlık Soruşturması.....	92
(1).Hazırlık Soruşturmasına İzin Verme ve Soruşturmacı Tayini.....	92
(2). Soruşturma Usulü.....	92
(a).Soruşturmacının Yetkileri.....	92
(b).Soruşturmacının Yargılama Önlemleri İsteme ve Tutuklama Talebi.....	93
(c).Soruşturmacının Hakim ve Savcılar Kurulundan İsteyebileceği	
Görevden Uzaklaştırma İşlemi.....	94

b-Son Soruşturma Yerleri.....	94
c- Yasa Yolları.....	94
5. Türkiye Büyük Millet Meclisi Üyelerinin Soruşturulması	
(a)-Milletvekillerinin Soruşturulması.....	95
(1).Hazırlık Soruşturulması.....	95
(2).Adli Makamların T.B.M.M den İsteyebileceği Dokunulmazlığın Kaldırılması Talebi.....	97
(3).Son Soruşturma.....	97
(4).Yasa Yolları.....	98
b- Başbakan veya Bakanların Görevleri ile İlgili Suçların Soruşturulması.....	98
(1).Hazırlık Soruşturması.....	98
(a).Hazırlık Soruşturması Açılması Kararı.....	98
(b).Soruşturma Komisyonu Kurulması ,Çalışma Süresi, Usulü ve Yetkileri.....	98
1. Meclis Soruşturma Komisyonu Kurulması.....	99
11. Meclis Soruşturma Komisyonunun Çalışma Usulü ve Yetkileri.....	99
(2).Son Soruşturma.....	100
6. 353 sayılı Askeri Mahkemelerin Kuruluş ve Yargılama Usulü Hakkındaki Kanuna Göre Soruşturma	
a-Askeri Mahkemelerin Görev ve Yetkisi.....	101
b-Hazırlık Soruşturması.....	102
c-Son Soruşturma.....	102
d-Yasa Yolları.....	102
7. Yüksek Mahkemelerinin Başkanları ve Üyeleri ile Cumhuriyet Başsavcuları ve Vekilleri Hakkındaki Soruşturma Usulleri.	
a. Hazırlık Soruşturması.....	103
(1). 2949 Sayılı Anayasa Mahkemesinin Kuruluş ve Yargılama Usulü Hakkındaki Kanuna Göre; Başkan ve Üyeler Hakkında İşledikleri Suçlardan Dolayı Hazırlık Soruşturması Usulü.	
(a). Ön İnceleme.....	104

(b). Soruşturma Açmaya Yetkili Makam.....	104
(c). Soruşturma Usulü ve Kararlar.....	104
1. Soruşturma Açılmasına Yer Olmadığı Kararı.....	104
ii. Soruşturma Açılması Kararı.....	104

(2). 2797 Sayılı Yargıtay Kanununa Göre; Yargıtay Birinci Başkanı,

Birinci Başkan Vekili, Daire Başkanları , Üyeleri, Yargıtay Başsavcısı ve Vekilinin Hakkındaki Hazırlık Soruşturması Usulü.

(a). Soruşturma Açmaya Yetkili Mercii.....	105
(b). Soruşturma Usulü ve Karar Tipleri.....	106
1- Dosyanın İşlemden Kaldırılması Kararı.....	106
2- Son Soruşturmanın Açılması Kararı.....	106

(3). 2575 Sayılı Danıştay Kanununa Göre; Danıştay Başkanı Danıştay Başsavcısı Başkan Vekilinin Üyeleri Hakkında ki Hazırlık Soruşturması Usulü.

(a). Soruşturma Açmaya Yetkili Mercii ve Soruşturmacının Tayini.....	106
(b). Karar Mercileri ve Karar Tipleri	107
1- Birinci Derecede Karar Mercii.....	107
2- İkinci Derecede Karar Mercii.....	107
i. Yargılamanın Menni Kararı.....	107
ii. Son Soruşturmanın Açılması Kararı.....	107

(4). 1600 Sayılı Askeri Yargıtay Kanununa Göre, Askeri Yargıtay Başkanı, İkinci Başkanı, Başsavcısı, Daire Başkanları ve Üyeleri ile, 1602 Sayılı Askeri Yüksek İdare Mahkemesi Başkanı, Başsavcısı, Genel Sekreteri, Daire Başkanları ve Üyeleri Hakkında Hazırlık Soruşturması.

(a). Adli Görevleri ile İlgili Suçlardan.....	108
1- Soruşturma Açılmasına Karar Verme Mercii ve Soruşturma Usulü.....	108
2- Karar Tipleri.....	109
i. Kovuşturmaya Yer Olmadığına Dair Karar.....	109

ii. Son Soruşturma Açılmasına Dair Karar.....	109
(b).Askeri Görevleri ile İlgili Suçların Soruşturulması.....	109
1-Soruşturma Açmaya Yetkili Merciler ve Soruşturma Usulü.....	109
2-Karar Tipleri.....	110
i. Kovuşturmaya Yer Olmadığı veya Soruşturmanın Geçici Tadili Kararı.....	110
ii. Dava Açılması Kararı.....	110
(5). 832 Sayılı Sayıştay Kanununa Göre; Başkan ve Üyeleri Hakkında Hazırlık Soruşturması.	
(a).Soruşturma Açmaya Yetkili Mercii ve Soruşturma Usulü.....	110
(b). Karar Kurulları ve Karar Tipleri.....	111
1-Birinci Derecede Karar Kurulları.....	111
2- İkinci Derecede Karar Kurulları.....	111
3-.Karar Tipleri.....	111
1- Menni Muhakeme Kararı.....	112
11- Lüzumu Muhakeme Kararı.....	112
b. Yüksek Hakimler Hakkında Yapılan Hazırlık Soruşturmasında Yargılama Önlemlerinin İstenebileceği Yargıma Yeri	112
c. Son Soruşturma.....	112
d. Yasa Yolları	113
1-İtiraz.....	113
2- Temyiz.....	113
B .Olayın Niteliğinden Doğan Soruşturma Usulleri.	
1.Genel Bilgiler.....	113
2. 3005 Sayılı Meşhut Suçların Muhakeme Usulüne Göre Soruşturma.	
a. Hazırlık Soruşturmasına İlişkin Düzenlemeler.....	113
(1). Meşhut Suç.....	113
1-Asıl Meşhut Suç.....	114

11-Meşhut Suç Sayılan Durumlar.....	114
(2).3005 Sayılı Yasaya Göre Soruşturma Şartları.....	115
1-İşlenen Suçun Cürüm veya Yasanın Birinci Maddesinde Sayılan Kabahatlerden Olmalıdır.....	115
11. Suç Belediye Sınırları İçinde veya Panayıralarda İşlenmelidir.....	118
111. Hazırlık Soruşturması Yasada Belirtilen Sürede Bitirilmelidir.....	119
(3).3005 Sayılı Yasaya Göre , Takip Edilen Bir Suçun Genel Hükümlere Göre Takip Edilen Bir Suç İle Birleşmesi Halinde Seçilecek Muhakeme Usulü.....	120
b. Son Soruşturmaya İlişkin Düzenlemeler.....	122
(1).Yetkili Mahkemeler.....	122
(2).Duruşma.....	122
3. 1402 Sayılı Sıkıyönetim Kanununa Göre Soruşturma.	
a. Sıkı Yönetim İlanı ve Sıkı Yönetim Askeri Mahkemelerinin Kuruluşu.....	123
b. Sıkı Yönetim Mahkemelerinin Görevli ve Yetkili Olduğu Suçlar	124
c. Hazırlık Soruşturmasına İlişkin Düzenlemeler.....	126
(1).Sıkı Yönetim Komutanının Hazırlık Soruşturmasındaki Yeri.....	127
(2).Sıkı Yönetim Komutanının Gözlem Altına Alma Yetkisi.....	127
(3).Yargılama Önlemleri.....	128
d. Son Soruşturmaya İlişkin Düzenlemeler.....	128
e. Yasa Yolları.....	129
(1).İtiraz	129
(2). Temyiz.....	130
4. 2845 Sayılı Devlet Güvenlik Mahkemelerinin Kuruluş ve Yargılama Usulü Hakkındaki Kanuna Göre Soruşturma.	
a. Devlet Güvenlik Mahkemelerinin Görevli Olduğu Suçlar.....	130
b. Devlet Güvenlik Mahkemeleri Kanunundaki Hazırlık Soruşturmasına İlişkin Düzenlemeler.....	130
(1).Devlet Güvenlik Mahkemeleri Savcılarının Hakimlerden İsteyebileceği Kararlar.....	131

(2).Devlet Güvenlik Mahkemesi Savcılarının Zabıta Makamları ile İlişkisi.....	131
(3).Devlet Güvenlik Mahkemelerinin Görevine Giren Suçlarda Gözlem Süresi.....	132
(4). Tutuklama Sebepleri.....	132
c. Devlet Güvenlik Mahkemeleri Kanununda Son Soruşturmaya İlişkin Düzenlemeler	133
d. Devlet Güvenlik Mahkemeleri Kanununda Yasa Yollarına İlişkin Düzenlemeler.....	134
(1). İtiraz	134
(2). Temyiz.....	134
SONUÇ	136
ÖZET	138
SUMMARY	139
KAYNAKÇA	141

KISALTMALAR

A.B.D	: Ankara Barosu Dergisi.
A.D	: Adalet Dergisi.
A.İ.D	: Amme İdaresi Dergisi
A.Y	: Anayasa.
A.Y.M iç tzk	: Anayasa Mahkemesi İç Tüzüğü.
A.Y.M.K.Y.U.H.K	: Anayasa Mahkemesinin Kuruluş ve Yargılama Usulü Hakkındaki Kanun.
A.Y.M	: Anayasa Mahkemesi.
As MKYUHK	: Askeri Mahkemelerin Kuruluş ve Usulü Hakkındaki Kanun
AsYİMK	: Askeri Yüksek İdare Mahkemesi Kanunu
AsYK	: Askeri Yargıtay Kanunu
c	: Cilt
C.D	: Yargıtay Ceza Dairesi.
C.G.K	: Yargıtay Ceza Genel Kurulu
C.M.U.K	: Ceza Mahkemeleri Usulü Kanunu.
D.M.K	: Devlet Memurları Kanunu .
D.2.D	: Danıştay ikinci Dairesi.
D.G.M	: Devlet Güvenlik Mahkemeleri
D.G.M.K.Y.U.H.K	: Devlet Güvenlik Mahkemelerinin Kuruluş ve Yargılama Usulü Hakkındaki Kanun
D.K	: Danıştay Kanunu
E	: Esas.

Gbi bkz	: Geniş Bilgi İçin Bakınız.
Hk.Sav.k	: Hakim Savcılar Kanunu.
İ.B.D	: İzmir Barosu Dergisi.
İ.Ü.H.F.M	: İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası.
İç tzk	: Türkiye Büyük Millet Meclisi İç Tüzüğü.
İl .id.k	: İl İdaresi Kanunu.
İst .B.D	: İstanbul Barosu Dergisi.
K	: Karar.
KHK	: Kanun Hükmünde Kararname
KİT	: Kamu İktisadi Teşebbüsleri
M.M.H.K	: Memurin Muhakematı Hakkındaki Kanun.
M.Ş.M.U.K.	: Meşhud Suçların Muhakemesi Usulü Kanunu.
m	: Madde
Mül. Tef. Tzk	: Mülkiye Teftiş Tüzüğü.
S K	: Sayıştay Kanunu.
S.B.O.D	: Siyasal Bilgiler Okulu Dergisi.
S	: sayfa
sy	: Sayı
SYK	: Sıkı Yönetim Kanunu
SYM	: Sıkı Yönetim Mahkemeleri
T.C.K	: Türk Ceza Kanunu.
T.İ.V	: Türk İdare Vakfı.
v.d.	: ve devamı
Y.D	: Yargıtay Dergisi
Y.K.D	: Yargıtay Kararlar Dergisi.
Y.Ö.K	: Yüksek Öğretim Kanunu .
Y.Ö.K.K.	: Yüksek Öğretim Kurumu Kanunu.
YK	: Yargıtay Kanunu

GİRİŞ

Türk Hukukunda “Memur Kavramı ve Memur Suçlarının Özel Soruşturma Usulleri” konusunu tez çalışması olarak seçme sebebim;bu konunun mevzuattaki düzenleme yerlerinin ayrı yasalarda, bir bütünlükten uzak olarak düzenlenmesi ve uygulamada bu durumun karışıklıklara neden olmasıdır. Bu konuları mevzuatın ayrı yerlerde düzenlenmesine rağmen, bir bütünlük oluşturarak vermeye çalışacağım. Bu tez çalışmasındaki amacım M.M.H.K.’ nun da belirtilen memur kavramının kim olduğu ve soruşturmada izlenecek yolu C.M.U.K yargılama formuna uygun bir şablon ile ortaya koymaktır. Özel yasaların soruşturma usulüne ilişkin düzenlemelerinin yanında C.M.U.K.’ nuna yapılan atıflara kısa bir şekilde değinme sebebim tez konumun; özel soruşturma usulleri ile sınırlandırılmış olmamdan kaynaklanmaktadır. M.M.H.K ilişkin soruşturmaları, idarede hukukçu olmayan kimseler tarafından yapıldığından dolayı kolay anlaşılabilir bir şekilde sunulduğunu düşündüğüm bu çalışmanın soruşturmacılara faydalı olacağını ümit ediyorum.

Memur kavramı, “Hukuk’u” çeşitli yönlerden ilgilendirmektedir. Bu sebeple; Türk Hukukunda ilgili oldukları dallarda Anayasanın 128 ve, 129. maddelerinde, 1632 sayılı askeri ceza kanununun 13. maddesinde, 657 sayılı devlet memurları kanununun 4. maddesinde ve Türk Ceza Kanununun 279. maddesinde memur tanımları yapılmıştır. Ancak bu tanımlar ilgili oldukları dallarda geçerlidir.

Birinci bölümde memur kavramının, devlet kavramıyla ortaya çıktığı ve Türk hukukunda İdare ve Ceza Hukuk’ u açısından “memurun tanımı” hakkında bilgiler verilecektir. Aynı bölümde, Karşılaştırmalı Hukuk’ ta memurların tarih sahnesinde yargılama yerlerinin gelişimi ile Türk Hukuku’ n da memurların yargılama yerlerinin tarihi gelişim süreci incelenecektir.

İkinci bölümde memurların; Türk hukukunda genel ve özel hükümlere göre soruşturulması üzerinde durulacaktır. Bu bölüm sanığın sıfatı sebebiyle, genel kurallara tabi olması ve suçun niteliğine göre genel kurallara tabi olması başlığı altında incelenecektir. Memurların özel hükümlere göre soruşturulması yine sanığın sıfatı sebebiyle uygulanan, özel soruşturma usulleri ve olayın niteliğinden doğan soruşturma usulleri olarak isimlendirilen iki başlık altında ele alınacaktır. Sanığın sıfatı sebebiyle uygulanan, soruşturma usullerinde sırası ile memurun muhakematı hakkındaki kanun; 353 sayılı Askeri Mahkemelerin kuruluş ve yargılama usulleri

hakkındaki kanun,2802 sayılı Hakim ve Savcılar kanunu ve 2547 sayılı Yüksek Öğretim Kanununa Parlamento üyelerinin soruşturulması usulü ile Anayasanın 148.maddesinde belirtilen Yüksek Mahkemelerin Hakimlerinin soruşturma usulleri incelenecektir. Olayın niteliğinden doğan soruşturma usullerinde ise 3005 sayılı Meşhut suçların muhakemesi usulü 1402 sayılı Sıkı Yönetim Kanunundaki soruşturma usulü ile 2845 sayılı Devlet Güvenlik Mahkemeleri Kanunu ele alınacaktır.

BİRİNCİ BÖLÜM

TÜRK HUKUKUNDA MEMUR KAVRAMI, MEMUR YARGILAMASININ KARŞILAŞTIRMALI HUKUK VE TÜRK HUKUKUNDA TARİHSEL GELİŞİMİ

&.1.Türk Hukukunda Memur Kavramı.

A. Genel Bilgiler.

Memur kavramı; devlet adı verilen yapılanmanın toplum hayatında yerini alması ile birlikte ortaya çıkmıştır. Eflatun “Yasalar” adlı eserinde yürütme gücünü elli ile yetmiş yaş arasındaki memurlar kuruluna verdiğini;¹ Aristo ise; “Politika” adlı eserinde; “devleti üç erke ayırdıktan sonra, devletin içinde olduğu çeşitli görevleri yerine getirmek için memur bulundurmanın gerekliliğini öne sürerek,memuru belirli konularda kamu gücünü ortaya koyan,uygulayan,o konuda yargıya varan, daha çok buyruk veren kimse” olarak tanımlamaktadır².

Devlet, vatandaşına yapacağı hizmeti memurlar aracılığı ile yapmaktadır. Memurlar bu hizmeti yerine getirirken hukukun cevaz vermediği işlemleri yapması halinde, memur suçu kavramı ortaya çıkmaktadır. Memur suçlarının soruşturulmasında Ceza Hukukundaki ve İdare Hukukundaki memur tanımı bu sebeple önem kazanmaktadır.

Failin veya mağdurun memur bulunmasının ağırlatıcı sebep sayılmasının esasında, memurların suistimallere keyfi ve yetki dışı hareketlerine karşı, fertleri korumak veya memurları halkın tecavüzlerine karşı, daha özel korumak düşüncesinde aramak gerekir. Gerçekten memurlar sıfat ve vazifeleri dolayısıyla, fertlere oranla daha kolay suç işleyebilecek durumdadırlar. Suçun meydana gelmesindeki kolaylıkların bulunduğu yerdé cezaların da miktarı arttırılacaktır³. Memurların suçlarını düzenleyen maddelerde, korunan hukuki yarar, devlete karşı güvendir. Bu sebeple diğer korunan yararlarla oranla daha üstün tutmak gerekir.

İdare Hukuku’nda memur tanımı soruşturma açısından önem taşımaktadır. Bir suçun failinin memur olması idare hukukuna göre memur kabul ediliyorsa da; bu memur, Türk ceza kanununa göre (T.C.K 279/1-1 m.) memur veya (T.C.K 279/2-1

¹ İlhan,Akın, Kamu Hukuku, İstanbul, 1990, s.9.

² Akın, s.19.

³ Sahir,Erman, Ceza Tatbikatında Memur, S.B.O. D., 1947, s.237.

m.) ne göre memur sayılıyor ise, bu durumda istisnalar olmakla birlikte⁴ 1941 tarihli 1255 sayılı Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin; "yorum kararına" göre, suç işleyen memur Memurun Muhakematı Hakkındaki Kanun Hükümlerine göre soruşturulması yapılacaktır. Bir suçun faili olan memurun Memurun Muhakematı hakkındaki kanuna göre soruşturulabilmesi için, ceza hukukundaki memurun tanımı ile idare hukukundaki memur tanımı ile birbiriyle çakışmalıdır.

Bazı özel kanunlarda ise bağlı olduğu teşkilat memurlarının soruşturulmasını özel bir düzenleme ile Memurun Muhakematı Kanunu'na tabi olacağını belirtmiştir. Ancak uygulamada herhangi bir düzenleme bulunmayan, Kamu Kuruluşları'nda Ceza Hukuku'na göre memur sayılan devlet memurları da Memurun Muhakematı Hakkındaki Kanuna göre soruşturmaları yapılmaktadır. Bu gibi sebeplerden dolayı İdare Hukukundaki memur tanımı ile Ceza Hukukundaki *memur tanımı* bu sebeple önem kazanmaktadır.

B. İdare Hukukunda Memur Kavramı

1876 Anayasasının; Memuriyete kabul edilme 19.m., memuriyet güvencesi ve özlük hakları, 39.m. memurun sorumluluğu 40.m., de düzenlenmiştir. 1924 Anayasasında ise memuriyete giriş, 92.m. memurların özlük hakları 93.m., kanunsuz emir 93.m. de düzenlenmiştir. Bu Anayasalarda memuriyetle ilgili düzenlemeler yapılmış; fakat memurun tanımı yapılmamıştır.

Türk yazılı hukukunda; *ilk memur tanımı*; "1926 yılında çıkarılan 788 sayılı Memurin Yasasında yapılmıştır." Kendisine devlet hizmeti tevdi olunan ve sicili mahsus mukayyet olarak umumi veya hususi bütçeden maaş alan kimseye memur denir. Bu maddeye göre bir kimsenin memur sayılabilmesi için, kendisine bir devlet hizmetinin veya görevinin verilmesi ayrıca özel bir sicilde yazılı olması ve genel veya özel bütçeden maaş alması gerekmektedir⁵.

1961 Anayasasının 117.maddesinde; "Devletin ve diğer kamu tüzel kişilerin genel idare esaslarına göre yürütmekle yükümlü oldukları kamu hizmetlerinin

⁴ 3628 Sayılı Yasanın 8. Maddesinde Sayılı Suçlar.

⁵ Sami, Selçuk, İdare ve Ceza Hukukunda Memur Kavramı, Y.D.C:23, sy:1, 1997, s.28.

gerektirdiği asli ve sürekli görevler memurlar eliyle yürütülür.” denilerek üstü kapalı bir Şekilde memurun tanımını verilmektedir.

1982 Anayasasının 128. maddesinde; “Devletin Kamu İktisadi Teşebbüsleri ve diğer Kamu Tüzel Kişileri’nin genel idare esaslarına göre, yürütmekle yükümlü oldukları kamu hizmetlerinin gerektirdiği, asli ve sürekli görevler; memurlar ve diğer kamu görevlileri eliyle görülür.” denilmektedir. 1982 Anayasası ile 1961 Anayasası tanımlarından Kamu İktisadi TeŐebbüslerinde alıŐan kamu hizmeti görenleri’ de 1982 Anayasasıyla İdare Hukukunda memur tanımına dahil edilmişlerdir. Bu madde ile kamu hizmetlerinin sadece memurlar tarafından değil, diğer kamu görevlileri tarafından da yerine getirildiği belirtilmektedir.

Diğer bir memur tanımı ise; 657 sayılı Devlet Memurları Kanunu’ nun 4.maddesinde (1974 tarihli değişiklik) yapılmıştır. Buna göre; “Kamu hizmetleri memurlar,sözleşmeli personel,geçici personel ve iŐçiler eliyle görülür.” denilmektedir. Devlete alıŐan personelin kadro eŐitleri bu Şekilde gösterildikten sonra maddenin a bendinde; “Kuruluş biçimine bakılmaksızın devlet ve diğer kamu tüzel kiŐiliklerince genel idare esaslarına göre yürütülen, asli ve sürekli kamu hizmetlerini ifa ile görevlendirilenler, bu kanun uygulamasında memur sayılır.” demek suretiyle yapmıştır. Yukarıdaki tanımlar dışındaki kurumlarda genel politika tespiti,planlama ,programlama,yönetim ve denetim işleri gibi işlerde, görevli ve yetkili olanlarda memur sayılır diyerek memur tanımını genişletilmektedir.

Aynı yasanın 1.maddesi “kapsam” başlığını taŐımakta ve 1.bendinde memurların çalıŐtıđı kurumlar gösterilirken, ikinci bendinde ise; bu tanımlar içinde memur tanımını kapsamayan meslekler de sayma usulü ile gösterilmiştir. Devlet Memurları Yasası’nın 33.maddesi “Kadroların Tespiti” başlığını taŐımakta ve memurların kadrosuz alıŐtırılmayacađını belirtmektedir. Bu kadroların memur tanımı içine giren kişilerin, gördüğü hizmetlerin gerektirdiği görevler için, tespit edilen kadrolar Genel Kadro Kanununda gösterilir. Bunun istisnası Milli Güvenliğe ilişkin kadrolar ile İl Özel İdareleri ve Belediyelerin bunların kurdukları kadrolarda bu Őekildedir.

1982 Anayasasının 128.maddesi, memur ve diğer kamu görevlilerin tanımını yaptığı işin niteliğine göre ayırmaktadır. Buna göre; kamu hizmeti asli ve

sürekli olacak aynı zamanda bu hizmet genel idare esaslarına göre yürütülecektir. Genel İdare; Devletin asli ve idari görevlerini gösterir. Devletin asli ve idari görevleri ise kamu gücünü kullanarak yürüttüğü görevlerdir. Bu durumda 1982 Anayasası na göre, memur tanımında temel öğelerden biri olan amaç kamu hukuku rejimi olmaktadır⁶. Kamu hukuku rejiminde devletin asli ve sürekli kamu hizmetlerinin neler olduğu belirtilmektedir. Çünkü asli ve sürekli nitelik taşıyan kamu hizmetleri ile kamusal yönetim, birbirinden ayrılmayan iki öğedir⁷. İdare Hukuku açısından kamu hizmeti; devlet yada diğer tüzel kişilerin veya bunların gözetim ve denetimi altında bir özel girişim tarafından genel ve ortak gereksinimleri karşılamak ve gidermek ve de kamu yararına sağlamak için, yürütülen, kamuya sunulmuş bulunan sürekli ve düzenli etkinliklerdir⁸.

Doktrinde İdare Hukuku'nda memur tanımları yapılmıştır; "Kendisine kamu hizmeti verilen ,yönetimin sürekli yerleşip oturmuş olağan kamu hizmetleri içine girmiş ve bu kadro dereceleri içinde kaynaşmış olan kimselere memur denir⁹."

Diğer bir tanımda ise; "Devlet yada kamu tüzel kişiliklerinde asli ve sürekli biçimde kadrolu olarak kamu hizmeti yürüten kimseler olarak tanımlanabilir¹⁰." Bu bilgiler ışığı altında İdare Hukukunda memur; Devlet yada kamu tüzel kişilerinde genel idare esaslarına göre aylık veya ücret karşılığı sürekli olarak çalışan ve idarenin sürekli sabit ve normal kadrosu içine girmiş, bu kadroların dereceleri içinde kaynaşmış kamu hizmeti yürütmekle yükümlü olan kimseye denir.

C. Ceza Hukukunda Memur Kavramı.

Türk Ceza Hukukunda memur tanımı, ilk defa 13.03.1926 tarihinde Resmi Gazetede yayınlanarak yürürlüğe giren 765 sayılı, Türk Ceza yasasının 279.maddesinde yapılmıştır¹¹. Maddi ceza hukukunda failin memur sıfatının bulunması, bazen bir suçun kurucu unsurunu oluştururken (T.C.K 202,203,208,228 gibi) bazen

⁶ Lütfi,Duran, İ.Ü.H.F ,İdare Hukuku Ders notları ,İstanbul, 1982,s.309;Sabri Coşkun ,Kamu Personeli Mevzuatı Uygulamasından doğan yönetsel yargı uyuşmazlıkları, A.İ.D ,C.21, 1988, s.309.

⁷ Coşkun,s.137

⁸ SıddıkSami Onar,İdare Hukukunun Umumi Esasları,İstanbul ,c.1, 1966, s.13

⁹ Onar,c.2,s.1075;MetinŞekercioğlu,Ceza Hukukunda Memur Kavramı,s.27-28; Erol Çetin M.M.H.K. Yürürlükten Kaldırılmalıdır, Y.D 1994, s.55

¹⁰ Selçuk,s.29

¹¹ Erman,s.240

de bir suçun ağırlaştırıcı unsurunu oluşturmaktadır.(T.C.K 194,352 m gibi) Memurun işlediği suçun kurucu unsurlarından birisi memurluk sıfatı değilse, o durumda fail olmasından kaynaklanan genel ağırlatıcı sebeplerin (T.C.K. 251, 281 m. gibi) uygulanması ihtimali ortaya çıkmaktadır.

Mağdurun memur olması durumunda ise bazen suçun kurucu unsuru olmaktan (T.C.K 266,267,268 m. gibi) bazen de memurluk sıfatı suçun ağırlatıcı sebebini oluşturmaktadır.(T.C.K 271m gibi) Genel ağırlatıcı sebep mağdurun memur olması halinde de mevcuttur. Eğer suç failin görevinden dolayı işlenmiş ve memura karşı işlenen suçta memurluk sıfatı kurucu unsurlardan değilse bu durumda genel ağırlatıcı sebep (T.C.K 273) uygulanır. Ceza kanununda memuriyet sıfatı kalkmış ise bile, mağdur memura karşı “memuriyet sıfatı” sebebiyle bir suç işlenmesi halinde T.C.K 280. maddeler uygulanmaktadır.

T.C.K’ nun 202.maddesindeki zimmet suçu, memur olmayan bir şahıs tarafından işlenmesi halinde T.C.K 508.maddesindeki suç tipine uyarken, suçların alt sınırı zimmet suçunda 6 yıl iken emniyeti suistimal suçunda alt sınır 2 aydan başlamaktadır. Ayrıca zimmet suçunu işleyen memura memuriyetten müebbeten uzaklaştırma cezası da ek olarak verilir. Görüldüğü gibi Ceza Hukukunda memur tanımı failin cezalarını ağırlaştırırken, mağdurun “memur olması” durumunda da failin cezasını ağırlaştırmaktadır. Bu sebeplerle Maddi Ceza Hukuku’nda memur tanımı önemlidir.

Kaynak Zanardelli Ceza Yasasının ilk metninde; “Kanun Tatbikatında Devlet,Vilayet,Nahiye ve Kariyerlerin (Yerel bakımdan en yüksek memur) nezareti altında bulunan bir hizmete maaşlı veya maaşsız daimi veya muvakkat vazife görenler memur sayılır.” diyordu. Zanardelli yasasının kamu görevlisini (Pubblico Ufficiale) tanımlayan, 207.maddesinde 1.bend genel bir tanım vermiş, 2. ve 3. Bendlerde ise saymaca yöntem benimsenerek duraksamalar giderilmeye çalışılmıştır. Bu durum; İtalya’da maddenin ağır şekilde eleştirilmesine neden olmuşken,Türkiye’deki özet düzenlemenin ihtiyacı karşılayamayacağı açıktır¹². Bu ceza hukukundaki ilk memur tanımının , ayrıca ceza kanunu memur kavramının kabul edilmiş şekline de uymadığı

¹² Erman,s.241;Selçuk,s.32;Ayhan Önder ,Türk Ceza Hukuku (Özel Hükümler) ,İstanbul,1987,s.85

görülmüştür. Bu sebeplerle; maddenin yeniden ele alınarak düzenlenmesinin bir zaruret olduğu anlaşılmıştır¹³.

Değişiklik tasarısında komisyon tarafından belirtilen gerekçesinde, “Ceza Kanunumuzun kimlerin memur sayılacağını gösteren 279. maddesinin, özellikle aynı yasada yapılacak değişikliklerden sonra maksadı ifadeye yeterli gelmediği ve bu eksiklikler dolayısıyla yürürlükteki kanunun 211. Maddesinin 279. madde tarifi dışında kalan bazı kimselerin memur gibi rüşvet suçu işleyebilecekleri bu sebeple tanımın daha geniş tutulmasını ayrıca bu tanıma amme hizmetleri ile görevli kişilerinde katılması gerekeceğini beyan etmek suretiyle, milletvekillerini de memur tanımı içine alan daha geniş bir tanım yapılmıştır¹⁴.

Bu nedenle milletvekillerini de kapsayan ve maddenin ikinci bendinde kamu hizmetleri ile görevli olanların da memur sayıldığı bir tanım yapılması ve kamu hizmeti ile yükümlü olanların memur tanımına dahil edileceği, yasanın değişiklik tasarısının gerekçesinde belirtilmiştir.

Bu nedenle; 765 sayılı Türk ceza yasasının 279. Maddesinde 1930 tarihli İtalyan Ceza Yasasının 357. ve 358. maddelerinden esinlenerek, 11.6.1936 tarih ve 3038 sayılı yasa ile yeni bir düzenlemeye gidildi. Ancak, bu yasanın kamusal zorunluluk sonucu hizmet yapan kişilerle ilgili 359. maddesi yasamıza alınmadı. Bu nedenle, kaynak yasadaki ve görüşlerinden yararlanmak bir ölçüde sınırlanmış oldu¹⁵. Yeni düzenlenen T.C.K’ nun 279.maddesi, iki ayrı “ajan tipinin” tanımını yapmaktadır. Birinci fıkrada memuru tarif eden madde yine iki benden, meydana gelen ikinci fıkrasında kamu hizmeti ile muvazzaf kimseyi kısaca kamu hizmeti gören kişiyi tanımlamaktadır. Memurlarla Kamu Hizmeti gören kimseyi birbirinden ayırmakta ,diğer bir tabirle; “iki ayrı ajan tipinin” birbirinden ayıran tek ölçü ifa ettikleri faaliyetin içinde saklıdır. Biri kamu görevi görür ve onun için memurdur. Diğeri kamu hizmeti görür ve onun için kamu hizmeti ile yükümlü olan kimsedir¹⁶. İkinci olarak göze çarpan ayırım gerek memur gerekse kamu hizmetiyle görevli kişilerin ikiye bentde toplanmış olmasıdır. Her iki fıkranın birinci bentlerinde bir kamu

¹³ Önder, s.85

¹⁴ T.B.M.M Adliye Encümeni Mazbatası, 3038 sayılı yasa, 1938

¹⁵ Sahir Erman-Çetin Özek Ceza Hukuku Özel Kısım (Kamu İdaresine Karşı İşlenen Suçlar) İstanbul 1992 s.481; Selçuk, s.31

¹⁶ Erman-Özek, s.481; Erman, s.242; Selçuk, s.31

kurumu müstahdemi veya devlet müstahdemi olan yani; devlet veya kamu tüzel kişileriyle aralarında istihdam ilişkisi bulunan memur veya kamu hizmeti ile görevlendirilen kimselerden bahsedildiği halde iki numaralı bentlerde diğer kimseler tabiri altında devletin veya bir kamu kurumunun müstahdemi olmayan; ancak kamu hizmeti veya kamu görevi ile yükümlü tutulan kimseler dikkate alınmıştır. Demek oluyor ki, bir şahsın memur veya bir amme hizmetiyle görevli onun subjektif durumuyla devlet veya kamu kurumu ile ilgili olup olmaması ile ilgili değildir. Bir kamu görevi veya kamu hizmeti gören herkes kanun huzurunda memur veya kamu hizmetiyle görevli şahıs addedilmektedir. Diğer bir deyimle, kamu görevi veya kamu hizmeti objektif bir şekilde korunmaktadır¹⁷. Kanun memur ve kamu hizmetlisine ayırmış birinci fıkrada, kamu görevi kavramını ikinci fıkrada ise kamu hizmeti kavramını esas almıştır¹⁸.

Fıkraların birinci bentlerinde devlet veya kamu tüzel kişileriyle, memur ve müstahdemleri arasında bir istihdam bağı bulunduğu halde her iki fıkranın ikinci bentlerinde belirtilen kimseler ile devlet arasında veya kamu tüzel kişileri arasında bir istihdam bağı aranmamaktadır¹⁹.

Bu sebeple; ilk olarak çözümlenmesi gereken nokta kamu görevi (Amme vazifesi) ile neyin kast olunduğu ve bu deyimden hangi bakımdan kamu hizmetlerinden ayrılacağı meselesidir. Ancak şuna işaret edelim ki, T.C.K' nun 279.maddesinde kamu görevi (Amme vazifesi) ve kamu hizmeti (Amme hizmeti) tabirleri kullanılmışsa da bunlar tarif edilmemiştir. Bu hususta idare hukukuna örtülü olarak atıfta bulunulmuştur. Yani idare hukukunca kamu görevi sayılabilecek bir faaliyet yapanlar memur ,keza adı geçen hukuk dalınca kamu hizmeti sayılabilecek bir faaliyeti yapanlarda, kamu hizmetiyle görevli kimse sayılmıştır. Demek oluyor ki iki terimin anlamlarını her şeyden önce idare hukukunda aramak gerekir²⁰. Prof.Dr.Sulhi DÖNMEZER'e ; yasanın gerekçesinden hareketle "kamu görevi kavramını" kamu hizmeti olarak esinlenerek tefsir etmiştir. Ancak daha sonra ki zamanlarda üstü kapalı olarak bu görüşünden vazgeçmiştir. Kaldı ki herhangi bir kamu hizmeti gören bir kimse memur sayıldığı takdirde özellikle memur olmayan kimseler tarafından kamu

¹⁷ Sahir Erman Sahtekarlık Suçları(Ticari Ceza Hukuku)İstanbul ,1987,s.358;Erman,s.243

¹⁸ Faruk Erem T.C.K ,Şerhi,(Özel Hükümler) Ankara,1993,s.1496;Erman-Özek,s.481;Erman,s.243

¹⁹ Erman-Özek,S.481;Erman,s.259;Selçuk,s.31

²⁰ Erman-Özek,s.481;Erman,S.253;Selçuk,s.32

idaresine karşı işlenen suçlarda alabildiğine genişleyecek ve memur vatandaşla basit vatandaş ayrımını demokrasinin temel ilkelerinden biri olan eşitlik prensibini zedeleyecek hatta onu ortadan kaldıracaktır²¹. Kanunumuz kamu hizmeti ve kamu görevi dediğine göre iki farklı anlamı belirtmektedir. Bu iki kavram arasındaki anlam farkını ortaya koymak oldukça zordur. Yazarlar bu hususta ileri sürdükleri fikirlerin objektif ve subjektif nitelikte olmaları sebebiyle objektif ve subjektif kıstaslar altında toplandığı görülmektedir²².

Subjektif nazariyelere göre memur ile müessese arasındaki münasebet dikkate alınır objektif nazariyelerde ise, memur kavramı ile müessese bir fert arasındaki münasebetle değil, objektif esaslarda aranır. Görülen hizmet umumun faydasıdır. Bu itibarla bu hizmeti görenler bazı yetkiler ve ödevlerle yüküdürler. Memur kavramının esasını burada aramak lazımdır²³. Gaye nazariyesi ise Prof.Dr. Faruk EREM tarafından savunulmaktadır; Devletin esaslı mahiyette gayelerinin elde edilmesine yönelik olduğu hallerde bu faaliyet kamu görevine girer; Böyle olmayıp esaslı olmayan faaliyetler ise kamu hizmetidir. Kamu görevinin devlet tarafından yapılması zorunludur. Kamu hizmeti ise fertlere bırakılabilir²⁴. Kamu görevi devletin esas ve cevherine, esasi gayelerine müteveccih faaliyetler olduğu halde kamu hizmeti nispeten tali mahiyetteki gayelerin elde olunmasını istihdaf eder²⁵. Kamu hizmetinde sadece ortak ihtiyaçlar karşılanır²⁶. Kamu görevi yapanlar memur, kamu hizmeti yapanlar ise kamu hizmeti görevlileridir. Prof.Dr. Sulhi DÖNMEZER göre ise; “İcrai karar alabilen ve icrai kararı alacak memurlara hukuki malzemeyi toplayan kimselerde Ceza Hukukunda memur sayılır²⁷.” Görev yaparken kamu gücünü kullanmayan yada bu gücün kullanılmasını gerektiren icrai karara katılmayan kişilerin anılan maddeye girmeyeceğini belirterek hükmü sınırlandırmakta ve bir ölçüde örtülü olarak, kamu hizmeti ve kamu görevi ayrımını kabul etmektedir²⁸. Günümüz Türk hukukçuları arasında bu görüşü savunan kalmamış, ayırma karşı çıkan yazarımızda bu görüşünü

²¹ Gbi bkz ,Erman, S.B.O.D ,s.259 v.d;Önder,s.86;

²² Erman-Özek,s.481;Selcuk,s.33

²³ Erem,s.1493;Önder,S.88

²⁴ Erman,s.245;Erem,s.1493;Önder,s.88

²⁵ Erman,s.245;Erem,s.1494

²⁶ Erem,s.1494

²⁷ Sulhi Dönmezer,Özel Ceza Hukuku Dersleri,s.74,75;M.M.H.K bakımından kronik ,İ.Ü.H.F.M ,c.9 ,sy.1-4,1943,s.822

²⁸ Selcuk,s.33;Önder,s.87

değiştirerek bu ayırımın varlığını kabul etmiştir²⁹. Prof. Dr. Sahir ERMAN' a göre ise devletin herhangi bir faaliyeti ve yalnızca veya daha çok kendine has hukuki iktidar ve yetkinin kullanılması maksadı ile örgütlendirildiği zaman kamu fonksiyonu; bu iktidar ve yetkinin kullanılması ikinci planda kaldığı zaman ise kamu hizmeti söz konusu olur. Prof. Mielenin ileri sürdüğü bu kıstasa göre; "Hukuki tasarruf çıkaran veya hukuki fiil yapan kişilerle, bu işlemlere Kamu Hukuku Usulü gereğince katılarak yardım eden kimseler kamu görevi görürler ve bu sebeple memurdurlar; hukuki tasarruf veya fiilleri yapmayan bu hususlara katkı ve yardımda bulunmayan yada bu katkı ve yardımda bulunmakla beraber, bu katılmaları kamu hukuku usulünün dışında kalan kimseler ise kamu hizmeti görürler ve bu sebeple kamu hizmeti ile muvazzaf olan şahıslardır³⁰." Yargıtay ise, memuru şu şekilde tanımlamaktadır; "T.C.K . nun 279. maddesine göre memur; devlete ait iktidar ve yetkiyi kullanırken hukuksal işlem veya eylemin yapılmasının gerçekleştirenlerle , bu hukuksal işlev veya işlerin uygulanmasına kamu hukuku usulüne uygun bir şekilde iştirak ve yardım edenlerdir³¹." Şu halde diyebiliriz ki, devletin bir faaliyeti yalnızca kendine has hukuki bir iktidar ve yetkinin kullanılması maksadı ile örgütlendiği zaman kamu fonksiyonunu, bu iktidar ve yetkinin ikinci planda kaldığı zaman ise kamu hizmeti söz konusu olur, demek oluyor ki; kamu görevi ile kamu hizmeti objektif olarak bu şekilde ayrılmaktadır³².

&.II. Karşılaştırmalı Hukuk ve Türk Hukukunda Memur Yargılamasının Tarihsel Gelişimi.

A. Karşılaştırmalı Hukukta Memur Yargılamasının Tarihsel Gelişimi.

1. Genel Bilgiler.

Tarih içinde memurların yargılandığı yerler çağlara ve devletin yönetim şekli ile ülke yönetimlerinin gücüne göre değişiklikler göstermektedir. Roma Devletlerindeki gelişme bunu en çarpıcı şekilde ortaya koymaktadır. Cumhuriyet döneminde memurlar halk mahkemelerinde yargılanırken, imparatorluk dönemlerinde memurlar aleyhine dava açma daha zor şartlara bağlanmıştır.

²⁹ Selcuk, s.34; Sulhi Dönmezer, *Özel ceza hukuku dersleri*, İstanbul, 1984

³⁰ Erman, s.363,252; Önder, s.88; Selcuk, s.36; Nevzat Toroslu, *Ceza Hukuku* Ankara, 1994 ,s.207

³¹ YARGITAY, C.G.K., 25.11.1985, e:1-410, K:595; Y.K.D, c.12, sy.3, s.407; Önder, s.89;

³² Erman-Özek, s.482; Erman, s.258; Selcuk, s.36; Çetin, s.56

2. Halk Mahkemelerinde Memur Yargılanması.

Halk Mahkemelerinde memur yargılaması mahkeme üyelerinin halk tarafından seçilerek halktan kimselerin mahkemelerde jüri oluşturduğu veya hakim olarak seçildiği mahkemelerde yargılanmasıdır. Bu sistemin ilk örneklerine Roma İmparatorluğu'nda rastlanmaktadır.

Cumhuriyet Dönemi'nin başlarında memurların çok fazla suç işlemedikleri, örf ve adetlerin çok sıkı olduğu senato ve tribunus denen memurların denetiminin devamlı olduğu, memuriyet süresinin kısa süreli olup memurlardan hesap sorma ihtimalinin kuvvetli olduğu belirtilmektedir. Kosüller ve pretorlar yüce görevlerinde imparator gibi iken, görevleri sona erince en aşağıdaki vatandaş bile kendilerinden davacı olabildiği ve committum adı verilen halk mahkemelerinde yargılandıkları söylenmektedir³³.

İngiltere de 1689 yılında yasaların üstünlüğünü savunan ve özel yetkili yargı organları kurma hakkını ortadan kaldıran, Bill of Rigts krala karşı kabul edildi. Biill of Rigts yargılama konusunda Comman Law'da bulunan Jüri üyelerinin seçimi için esaslar belirlediği Prof Dr İlhan Akın'ın "Kamu Hukuku" isimli kitabından anlaşılmaktadır³⁴. Amerika Birleşik Devletleri'nde bugün İngiltere de ki gibi jüri sistemi devam etmektedir. On üçüncü yüzyıldan beri devam eden jüri sistemi Common Law'da en eski müesseselerden birisidir. Günümüzde Amerika Birleşik Devletleri'nde bir kişinin ağır bir suçla yargılanabilmesi için mevcut delillerin jüri heyeti tarafından incelenmesi ve bu inceleme neticesinde delillerin yargılamayı gerektirecek mahiyette olduğuna dair jüri üyelerinin kanaate varmaları şarttır³⁵. Common Law'da özel yargılama usulü bulunmadığından dolayı memurlar ve siviller aynı usulde yarganırlar. Günümüzde İngiliz Yargı Sistemi içinde Halk Yargıçları (Lay magistrates) vardır. Bunlar, bölge danışma kurulunun görüşü ve valinin önerisi ile Lord Chancelor tarafından atanan yörede oturup bölge ve kenti iyi bilen ve hukukçu olmayan yerel halktan kimselerdir. Bunlar belli süre ile kendi işlerini bırakarak ve haftanın bir kaç günü yargılama yaparak "adli görevlerini" yerine getirmektedirler.

³³ Öztekin Tosun, Memur Suçlarında Özel Muhakeme Kuralları. 1, Y.D,c.9, sy.4, 1983, s.459

³⁴ Akın, s.285

³⁵ İzzet Eraydın, Amerika Birleşik devletlerinde jüri sistemi, A.D, sy.10, 1954, s.1211

Buradaki amaç toplumda adilane bir şekilde temsil edilebilen iyi karakterli tüm sınıflardan kadın veya erkek tüm yurttaşların yargılamaya katılmasıdır³⁶.

3. İmparatorluk Mahkemelerinde Memur Yargılaması.

İmparatorluklarda memurların yargılanması “İmparator Mahkemeleri” adı verilen ve üyelerinin tümünün memur olan mahkemelerde yapıldığı görülmektedir. Bu mahkemelerde dava açma iznini verme yetkisi egemen gücün elindedir. Bu tip mahkemelerin ilk örneklerine de Roma İmparatorluğu’nda rastlanmaktadır.

Roma’da imparatorluk zamanlarında memurlara karşı dava açma yetkisi İmparator da olmasından dolayı, halk bu olanağı kullanamıyordu. İdarecilerin yolsuzlukları ayyuka çıkmaya başlayınca yeni kanunlar yapıldı. İdarecilerin görevi sona erdikten sonra elli gün içinde haklarında dava açma hakkı kabul edildi. Ancak dava açma iznini imparatorun “Concitorium” adı verilen divanı verebildiğinden, bu çeşit düzenlemeler de istenilen sonucu vermedi³⁷.

Orta Çağ Avrupası’nda kilise ve derebey mahkemelerinin yanında onlardan ayrı olarak onların yanı sıra krala bağlı parlament denilen imparatorluk mahkemeleri yavaş yavaş gelişti . Bu mahkemelerin üyeleri kralın memurları idiler. Zamanla bu mahkemeleri bağımsızlaştılar. Krallar buna karşı bu mahkemelerin yetkilerini alacak yeni düzenlemelere giriştiler³⁸. Alman prensliklerinde zabita rejimi döneminde, hatta zabita yönetiminin istimaline karşı mahkemelere müracaat etmek mümkün değildi .Bununla beraber zabita yetkileri fertlerin haklarına tecavüz etmiş olursa iş adi mahiyette zabita işi olmakla beraber, bu müracaatları ancak imparatorluk mahkemeleri kabul edebiliyordu. Diğer mahkemeler bu davalara bakamıyordu³⁹.

İngiltere’de ise Mahalli amme şahısları genel mahkemelerde yargılanabilirken, eğer konu olan şahıs (Curogne) saltanata mensup ise “couronne” mezkur vaziyetleri temsilen imtiyazlı bir heyet vaziyetine konulmuş bulunan ve “mastarı couronne” olan bu halde kural ayıdır. Bu merkezi amme şahısları esas itibari ile olağan mahkemelere

³⁶ Levent Yavuz, İngiltere’de Birleşik Krallığın Yargılama Sistemi, Y.D Temmuz 1995, s.215

³⁷ Tosun, I, s.460

³⁸ Tosun, I, s.463

³⁹ Roger Bonnart, İdarenin Kazai Murakabesi, (Çev, Ahmet Reşit Turnagil) İstanbul, 1939, s. 149

tabi değildiler. Saltanatın rızası olmadıkça mahkemeye çağrılmazlardı. Mastarı cürüm olan vecibelerde “cuoronne” aleyhine hiç dava açılmazdı⁴⁰.

Müslümanlar tarafından kurulan devletlerden olan Emevi Devletinde itibarlı ve nüfuzlu kimselerin işlediği suçlar ile nüfuzlu kimselerin ve yöneticilerin işlediği suçlara karşı açılacak davalar, olağan mahkemeler bu davalara bakmakta aciz kalabileceği düşüncesi ile Mezalim Mahkemeleri adı verilen mahkemelerde bakılırdı. Maverdi ve Nuveyri gibi müellifler fertlerin valilerin haksız tasarruf ve istimlalarına karşı ,dairelerdeki memur ve katiplerin haksız ve istimlalarına karşı ,vergi memurlarının haksız ve fazla vergi toplamalarına karşı ve askerlerin maaşlarındaki haksız ve gecikmeden doğan ihtilaflara baktığını söylemektedirler. Mezalim Mahkemelerinde davalara Darül Adl denilen adliye saraylarında adliye olarak bakılırdı. İslam devletlerinde orduya mensup kişileri ilgilendiren ceza ve hukuk davalarında yetkili kaza mercileri askeri mahkemelerdi Bu mahkemeler orduya mensup kişilerin askeri sıfatla işledikleri suçlara bakardı⁴¹.

4.İdare Kurullarında Memur Yargılaması.

İdare kurulları, yöneticilerden oluşan idari sınıftan seçilerek oluşturulmuş ayrıca memurları yargılama yetkileri de verilmiş kurullardır. Bu kurullar memurlardan birinin suç işlemesi halinde bu suçun soruşturmasını yaparak ceza verebilmektedir. Bu özel yargılama usulü idareye yargıya karşı bağımsızlık ve dokunulmazlık sağlıyordu .

Fransız mahkemeleri idare kurullarını memur yargılamasında diğer mahkemelere karşı üstün tutma yolunu daha da güçlendirdi. Bir çok kanunlar ile idarecilere dokunulmazlıklar sağlandı. Adliyeleri bu düzenlemeler ile daha da yetkisizleştirdiler .Fransa’da 22 aralık 1789 tarihli yeni kanunla idarecilerin “Adli kuvvetin hiç bir kararı ile idari görevlerini yerine getirilmesinde rahatsız edilemeyeceklerdir”(7.m)Yine Fransa’da çıkan başka bir kanun ile 16-24 ağustos 1970 tarihli bir başka kanun hakimlerin idari kurulların işlerini her ne surette olursa olsun

⁴⁰ Bonnart,s.149

⁴¹ Fahrettin Atar,İslam Adliye Teşkilatı,Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları,No:18,s.163

rahatsız etmeleri ve görevleri nedeni ile idarecileri huzurlarına davet etmelerinin görevi kötüye kullanma suçunu oluşturacağı kabul edildi⁴².(13.m)

İdare kurullarında memur yargılamasının Fransa'da doğduğu ve o dönemde Avrupa kıtası ülkeleri ile birlikte Osmanlı İmparatorluğu'nda da uygulandığı anlaşılmaktadır⁴³.

İngiltere'de ise Bill of Rigts ile kralın özel mahkeme kurma yetkisi elinden alınmış memurlar ile sivillerin aynı mahkemelerde yargılanmaları kabul olunmuştur. Böylece yargılama hakkı idarenin elinden alınarak ayrı bir kurum haline getiriliyor ayrıca hukukun üstünlüğünü (Rule of law)sağlamaya çalışan çabalar görülüyor; hizmetin yapılmasından doğan ve zarara sebep olan memurun zarardan şahsen mesul ve onu tazminle sorumlu tutulmadığı Cammon Law'da esas itibari ile kabul olunmuştu.

Bir sorumluluk davası olmamak veya bir ferdin hakkını temin etmediği durumda, bu şahıs İngiliz hukukuna göre mahkemeden "writ" denilen yazılı mahkeme emri ile çağırabilirdi. Bu karar ile mahkeme, memura bu fiili yapmasını veya fiili yapmasından çekinmesini içerir bir karar verirdi. İngiltere de 1893 yılında "Public Authorities Protection Act" ile özel muhakeme usulü getirmişti. Fransa'dan esinlenerek alınan 8. İnkılap Anayasasının 75. Maddesine göre memurlar lehine teminatı sınırlandıran şiddetçe eşit olmamakla birlikte onu hatırlatan ve memuru uzun süre dava tehdidi altında kalmaktan korumak istemiştir⁴⁴. İngiltere'de 1701 tarihli kanun olan "Act off settlement'e" göre Avam Kamarasınca suçlandırılan bakanların yargılanmaları, Lord'lar Kamarası tarafından yapılacak ve bakanın cezalandırılmasını Kral önleyemeyecekti⁴⁵.

5.Bağımsız Mahkemelerde Memur Yargılaması.

Memurların görevleri ile ilgili olarak işledikleri suçların bağımsız mahkemelerde yargılanması, hukuk tarihinin geldiği son aşamadır. İdare memur yargılamasının son soruşturma öncesi işlemlerini yapmaya devam etmiş, sadece son

⁴²Tosun,I,s.463

⁴³ Tosun,I,s.463

⁴⁴ Bonnart,s.156

⁴⁵ Akın,s.285

soruşturma aşamasını yargıya bırakmıştır. Bu şekilde yargılama usulü genel kurallara biraz daha yaklaşmıştır. Memur yargılamasındaki son aşama ise, memurların işledikleri suçların bağımsız mahkemelerce suçun işlenmesinden itibaren ,son soruşturma ve yasa yolları dahil olmak üzere bağımsız yargı organları tarafından yapılmasıdır. Memurların bağımsız mahkemelerde yargılanmasında iki önemli usul mevcuttur. Soruşturmanın hazırlık veya ilk soruşturma aşamasını yapma yetkisini hala elinde tuttuğu tahkik sistemi ve suç işleyen memur hakkında dava açabilmek için izin almayı şart koşan izin sistemidir. Tahkik sistemi Fransa başta olmak üzere Belçika ,İsviçre ve Türkiye’de rastlanırken, izin sistemine başta İtalya olmak üzere İsviçre ve Türk Hukukunda rastlanmaktadır.

Tahkik sistemi adı verilen bu soruşturma usulünde, suç işleyen memur hakkındaki son soruşturmadan önceki hakim kararı alınması zorunlu olan durumlar hariç olmak üzere bütün işlemleri yapmaya yetkili oldukları ve yapılan ilk veya hazırlık soruşturması sonucunda idare kurulları dava açılıp açılmayacağına da karar vermektedir⁴⁶.İsviçre’de bulunan memur soruşturması ile Türkiye’de bulunan memurun muhakematı hakkındaki kanunun sistemi budur. Bu sistemin kaynağı Fransız hukukudur. Bu tip düzenlemelerin amacı “özel kişilerin hınçlarına ve adli makamların girişimlerine karşı idarenin kalkını olarak düşünülmüştür⁴⁷.” Fransa’da 19 Eylül 1970 tarihli bir kararname ile 80 yıl devam eden bu uygulama kaldırıldı. Belçika’da ise bu tür uygulama 35 yıl sonra 7 şubat 1831 tarihli Liberal Belçika Anayasası ile kaldırıldı⁴⁸.Fransa’da 19 Eylül 1970 tarihli bir “Decret loi” den sonra Fransız memurları gerek cezai gerek hukuki sorumluluk bakımından istisnai mahiyetteki kaza organlarına ve hukuki hükümler tamamen ortadan kaldırıldı⁴⁹.

İzin sisteminde ise; suç işleyen memur hakkında soruşturmanın adli makamlar tarafından yapılabilmesi için, memurun bağlı olduğu kurumun veya başka bir kurumun izni gereklidir. İtalya’da ki memur suçlarının soruşturmasının gelişimi bu yöndedir. İtalya’da dava izni kurumunun Roma Devletleri’nin düşme dönemlerinde doğduğu ve Bizans Despotizmi altında genişlediği “Serbest Kanunlar Döneminde” ise yok olmuştur.

⁴⁶ Çetin Özek, Türk Hukukunda Memurların Muhakemesi, İ.Ü.H.F.M,c.26,sy,1,2,1962,s.37

⁴⁷ Tosun, I,s.464;Özek,s.35

⁴⁸ Tosun, I,s.465;Özek,s.35

⁴⁹ Tosun, I,s.465;Özek,s.35

Bonasi'nin yazdığı 1874 tarihli kitabında; Yüksek Memur diyebileceğimiz bazı memurlardan, bir memur hakkında dava açmadan önce dava açma izni alınması gerekliliğinden söz etmiştir. Bonasi aynı kitabında, dava açma izni aleyhine tavrı takınmıştır. Bu dönemde bazı önemli memurlar hakkında dava açma izni vermeye yetkili makamlar şöyledir; Vali hakkında dava açabilmek için Cumhurbaşkanından, Eyalet Meclisi başkanı hakkında dava açabilmek için, Eyalet Meclisi'nden izin almak gerekmektedir. Belediye Başkanlarının da devlet memuru olarak dokunulmazlığı kabul edilmişti. Ayrıca İtalyan Ceza Muhakemeleri Usulü Kanununa göre; suç kolluğunun amir ve memurları hakkında dava açabilmek için Adalet Bakanlığının izni gereklidir⁵⁰. Bu gün için memurlar hakkında özel soruşturma usulü hala İsviçre'de mevcuttur. İsviçre'de memurlar iki ayrı usulde soruşturulurlar. Federasyon erkânı bu memurlar hakkında Federal Kanunlar geçerlidir. Federal Assamble ile bu Assamble tarafından tayin edilmiş ise 30 Haziran 1927 tarihli memurların statüsü hakkındaki umumi kanuna tabidirler. Federal Assamble'nin tayin ettiği memurlar hakkında takibat yapılabilmesi için her iki meclisin kararı gereklidir. Diğer memurlar ise esas itibari ile umumi hükümlere tabidirler.

Bugün için İtalya ve Fransa'da suç işleyen memurlar hakkında herhangi bir merciden karar alınmaksızın, soruşturma yapılmakta ve hatta dava açılmaktadır⁵¹. Memur yargılamasında çağdaş hukukun geldiği son aşama suç işleyen memur hakkında hiç bir makam veya merciden izin almaksızın, hiç bir yargılama engeli ile karşılaşılmaksızın memurun bağımsız mahkemelerde "doğal hakim ilkesine" uygun olarak yargılanmasıdır. Bu çağdaş hukukun geldiği son seviyedir. Türk Hukuku'nda ise birçok özel soruşturma usulü hala mevcuttur.

B. Türk Hukukunda Memur Yargılamasının Tarihsel Gelişimi.

1. Tanzimat Öncesi Dönemde Memur Yargılaması.

Osmanlı imparatorluğunda yargılamanın Tanrıya dayandığı kabul edildiğinden pek kısa sürede davalara kadılar bakmışlardır. Fakat memur yargılamasında bu ilkedan kolaylıkla ayrıldığı görülmüştür. Kadılar dinin en etkili olduğu zamanlarda

⁵⁰ Tosun, I, s.465

⁵¹ Özek, s.36

yargılama tekeli elinde bulundurmuş yargılanan kimsenin memur olması durumunda ise, bu yargılama kurullarına ancak bir üye olarak katılabilmişler; Hatta bazı zamanlarda üye olarak bile katılamamıştır. Osmanlı devletinin ilk kuruluşunda Askeri bir idare görmekteyiz. Eyalet Valileri ve Sancak Beyleri mahalli kıtaları, sevk ve idare ederler. Savaşta ise padişahın ordusuna katılırlardı. Bugünkü anlamda sivil memur ve asker memur ayrımı Osmanlıda yoktu. Seferde bulunan memurlara varıncaya kadar bütün milletin hukuk ve ceza muhakemeleri kadılar tarafından görülüyordu⁵². Eski hukukumuzda hükümlerin bütün şahıslar hakkında mecburi olarak uygulanması ve bu konudaki eşitliğin esas alınması kabul edilmişti, Fatih ile bir Rum ustanın aynı sanık sandalyesinde ve aynı şartlar altında yargılanması bunun en çarpıcı örneğidir. Kısaca, devlet kul hakkından her zaman sorumludur. Parlamento üyelerinin de bir imtiyazı yoktur⁵³. Tanzimat'tan önce memurların işlediği bütün suçların; şahsi suç veya görev suçu ayrımı yapılmaksızın idari heyetlerde muhakeme edildiği görülmüştür. Merkezde Kubbealtı Divan-ı Hümayun'da, eyaletlerde ise Eyalet Divanlarında bakılırdı. Memurlar bu divanlarda yargılanırken kadı bu divanlardaki heyetlere üye olarak katılırdı⁵⁴. Bu dönemde kadı hem mülki amir, hem hakim, hem de belediye işlerini yürütmekle görevli idi. Bu dönemde kadıların yargılama yetkilerinin yanında beylerbeyinin, hükümdarların ve sancak beylerinin' de taşra idarelerinde yargılama yetkileri ile karşılaşmaktayız. Tanzimat'tan önceki dönemde esaslı bilgilere rastlanmamakla birlikte ahalinin memurlar aleyhindeki davaları, merkezden gönderilen fermanlı mübşiri mahsuslar tarafından görülürdü. 1003 ve 1090 seneleri arasındaki dahili işleri belirten netayicülvukuat sahibi Mustafa Nuri Paşa belirli suçlar işleyen memurları memleketten atılmak, parçalanmak, Divan-ı Hümayun da yargılanmak gibi müeyyidelerle karşı karşıya olduklarını belirtmişlerdir⁵⁵.

2. Tanzimat Dönemi ve Sonrası Memur Yargılanması.

Osmanlı Devletinde Tanzimat'ın ilanı ile yargı alanında da yeni düzenlemeler yapıldı. Bu düzenlemeler yeni yargı mercilerinin kurulması ve yeni ceza ve ceza usul yasalarının çıktığı bir dönemdir. 1839 yılından sonra hem yargı hem de idari yetkilere

⁵² Tosun, I, s. 460

⁵³ Halil Cin-Ahmet Gündüz, *Türk Hukuk Tarihi*, c.1, 1989, s.257

⁵⁴ Tosun, II, s. 10

⁵⁵ Tosun, II, s. 10; Özek, s.37

sahip yerel meclisler kuruldu. Bu meclisler taşra idaresini ortadan kaldırdılar⁵⁶. 1861 yılında Tuna Vilayeti için hazırlanan “vilayet nizamnamesi” 1865 yılında uygulaması diğer vilayetlere de genişletildi. Bu nizamnameye göre kaza ,liva ve vilayetlerde şer-i mahkemelerden başka ve ayrı olarak mahkemeler kuruldu. Bunlar; Meclis-i Deva-i, Meclis-i Temyiz, Meclis-i Cinayet adlarını aldı. Bu meclisler idare meclislerinin adli yetkilerini kaldırdı. İdare meclislerinin yalnızca memurların muhakemesine ilişkin yetkilerine dokunulmadı. Bu meclislere Nizamiye mahkemeleri de denilmektedir⁵⁷.

Hükümet merkezinde yeniden örgütlenen Meclis-i Vala-ı Ahkamı Adliye aynı zamanda yüksek bir mahkeme gibi çalışmaya başladı. Suç işleyen devlet memurları ile ağır suç işleyenler ile Tanzimat Kanunlarına karşı gelenler burada yargılanmaya başlandı. Bu kurumun yönetiminde zorluklar çıkmaya başlayınca Meclis-i Vala ve Meclis-i Ali Tanzimat adı altında iki kuruma ayrıldı. Meclis-i Vala sadece yargı işlerine bakacaktı, birleşmeden olumlu gelişme sağlanamayınca iki kurum tekrar birleştirildi. Daha sonraları Meclis-i Ahkamı Adliye üç daire şeklinde örgütlendirildi, birisi yönetim, diğeri yasa ve yönetmelik üçüncüsü ise yargı işlerine bakacaktı. Ne yazık ki bu düzenlemeler de uzun ömürlü olmadı ve kurum 1868 yılında Şura-ı Devlet ve Divan-ı Ahkamı Adliye olarak tekrar ikiye ayrıldı. Divan-ı Ahkam-ı Adliye Yüksek Mahkeme niteliği taşıyordu. Örgütlenme bakımından iki kısma ayrılmıştı. Birinci kısım Mahkemeyi-ı Temyiz diğeri ise İstinaf Mahkemesi olarak çalışacaktı. Divan-ı Ahkam-ı Adliyenin üyeleri yargı kararı olmaksızın görevlerinden alınamıyordu. Böylece Türk hukukunda ilk kez yürütme ve yargı en üst düzeyde birbirinden ayrılmış oldu. Padişah ve yürütme yargının işlerine karışmıyordu ve yargının bağımsızlığı ilkesi benimsenmiş oldu⁵⁸.

a-(1271) 1855 Tarihli Menni İrtikap Yasası .

Bu kanun o zamanlardaki uygulamayı kurallara bağlamıştır. Kanunun 28.

maddesinde İstanbul'daki devlet memurlarının ve taşradaki bazı yüksek memurların İstanbul'da bulunan Meclis-i Vala-ı Ahkamı Adliyede yargılanacakları yazılıdır⁵⁹. 1858 tarihli Ceza Kanunnamesinin cezası asliyesindedir. Bazı bentleri ıslah ve tashih

⁵⁶ Tosun, II, s. 10; Musa Çadırcı, *Tanzimat Döneminde Anadolu Kentlerinin Sosyal ve Ekonomik Yapıları*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1991, s. 258

⁵⁷ Tosun, II, s. 12; Çadırcı, s. 258

⁵⁸ Çadırcı, s. 282

⁵⁹ Tosun, II, s. 11; Özek, s. 38

edilerek aynen yeni kanuna yerleştirilmiştir. Suçların cinayet cünha ve kabahat şeklindeki tasnifi de 1858 tarihli kanunun değil Men-ı İrtikaba dair Ceza Kanunnamesi layihasının bir özelliğidir. Men-ı İrtikap Kanunnamesi 50 küsur maddeden oluşur ve çok önemli bir esbabı mucibesi mevcuttur. Bu mucibeye göre suçların mezkur tasni herhangi bir kanundan kopya edilmemiş; hazırlayanların aczi neticesinde ortaya çıkmıştır.(Başbakanlık Osmanlı arşivi)⁶⁰

Bu kanunnamede memurların yargılanmasına ilişkin açık hükümlere rastlanmaktadır. İstanbul'da (Dersaadette) bulunan memurlar ve suç ortakları ile taşradaki valiler ,defterdarlar, mal müdürleri, kaymakamlar,eyalet Meclis-i Kebir üyeleri, mutlaka dersaadette Meclis-i Ahkamı Adliyede rüyet olunacağı amirdir.(28.m)

Yukarıda sayılan memurlardan başka taşrada bulunan küçük memurlar ile kaza müdürlerinin her eyalet meclisinde bulunan Meclis-i Kebirde davalarının rüyet olunacağı hükmü vardır. Eyalet meclisi kebirinin kararlarının, Meclisi Vala-ı Ahkamı Adliye tarafından resen inceleneceği belirtilmektedir.(29 m) Vekillerin muhakemesinin Meclisi Tanzimat'ta icra olunacağı da bu hükme bağlanmıştır.(30 m.) Bu devrin özelliği şahsi suçların teminat dışı bırakılmış olmasıdır⁶¹. Uygulamada bu meclislerde sadece görev suçları değil,görevle ilişkili suçlarında hatta şahsi suçların bile yargılandığı anlaşılmaktadır. Bu konuya en çok bilinen örnek Konya Valisi Hasan Hakkı Paşadır.(1266) 1851 yıllarında Konya Valiliğinden ayrılan Hasan Hakkı Paşanın Han kazasında tez elden konak hazırlanmadığı için, kaza müdürünü direğe bağlatıp dört yüz dayak attırarak onun ölümüne neden olması üzerine yargılanması, İstanbul da Meclisi Ahkamı Adliyede yapılmış,sonuçta memuriyetten çıkarılma cezası verilmiş ve beş yıl sürgün cezası almıştır. Ayrıca Veli Ağa veresesine şer-i diyet ödemeye mahkum olmuştur⁶². Eyalet meclisinin kararları bir kez daha reysen Meclisi Vala-ı Ahkamı Adliye de incelenirdi. Bu meclis bazen samığı çağırarak bazen çağırmadan tekrar muhakeme yapardı. En son verilen karar padişaha arz olunur ve padişah tasdik ettikten sonra uygulanırdı.(29 m.) O tarihlerde irtikap ve irtişa gibi suçların müeyyidesi rütbe ve memuriyetin kaldırılması ile sürgün cezası idi. Görüldüğü gibi memurları

⁶⁰ Ahmet Akgündüz,Mukayeseli Osmanlı Hukuku, Konya,1972,s.806

⁶¹ Tosun,11,s.12;Özek,s.38;Ruhi Kulan,Memurların Yargılama Usulü ve 1609 Sayılı Yasanın Uygulanması,İstanbul,1989,s.21

⁶² Hüsamettin Kırmızıgül, Memurlar Hakkında Tahkikat,İstanbul,1995,s.23

muhakemesi çeşitli derecelerden gözden geçmekte, hem de verilen cezalar az olmakta ve suçun infazına yürütmenin başı olan padişah karar vermektedir.

b.(1275) 1859 Vülat-ı İzam Mutasarrıfını Kiram ile Kaymakamların Vezaifini Mübeyyin Talimat.

Bu talimatnamede eyaletlere ve buldukları sancak dahilinde aynı yetkilere sahip bulunan müstakil mutasarrıflıklara eyalet ve müstakil sancak dahilindeki bilimum memurlar hakkında, memurların memuriyet vazifelerinden doğan suçlardan dolayı memuriyetlerinden çıkarılıp kanuni takibat yetkisini tanıyordu. Sancaklarda kaymakamlara sancak dahilindeki bütün memurların hal ve hareketleri sürekli surette yazılı teftiş etmek ve yargılanmaları gerekiyorsa durumu vali veya mutasarrıfa bildirmekle yükümlü tutuyordu. Kazalarda ise aynı yetki ve mecburiyet kaza müdürlerine tanınmıştı⁶³.

c.(1288) 1872 Tarihli Memurin Muhakemat Nizamnamesi.

Bu nizamname kabul edildiği tarihte Osmanlı Devletinde bir ceza usul kanunu bulunmamaktadır. Bu nizamname'de devlet kovuşturmasından söz edilmiş fakat hangi makam tarafından gerçekleştirileceğinden söz edilmemiştir⁶⁴. Batıda bulunan savcılık müessesini Osmanlı Hukukuna ilk sokan Nizami Ceza Usulü Kanunu dur. Nizamiye Mahkemeleri'nin ceza bölümünde uygulanmak üzere hazırlanmıştır. Bu kanun 487 madde bir mukaddime ve iki kitaptan meydana gelmektedir. Bu kanun Hukuk Usulü Muhakemesi Kanununun aksine tamamen Avrupa menşelidir ve şer-i esaslara uyup uymadığına dikkat edilmeksizin hazırlanmıştır⁶⁵.

Bu nizamnamenin en gerekli hükümlerine temas edeceğiz. Nizamnamenin birinci maddesine göre; memurların memuriyet vazifelerinden dolayı takibat yapma yetkisi memurların tabi oldukları daire veya nezarete aittir. Bu tahkikat ilk tahkikat mahiyetindedir ve verilen karar memurun muhakeme altına alınıp alınmaması neticesini doğurur.(2 m.) Nizamnamede haklarında tahkikat yapılan memurların, derecelerine göre muhakeme altına alınmaları amirdi. En yüksek memurlar için Bab-ı Ali'nin iznine bağlıydı. Nizamname memurların muhakemesi için liva idare meclisi, vilayet idare meclisi, şura-ı devlet gibi meclisleri yetkili kılıyordu. Bu nizamnameye yapılan zeyiller

⁶³ Tosun,11,s.12;Özek,s.38

⁶⁴ Tosun,11,s.12

⁶⁵ Cin-Akgündüz,s.367

memur muhakemesinde temyiz ve istinaf yollarını ortaya çıkarmıştır. Her meclisçe verilecek kararlar bir üst meclisçe tetkik olunacak, şura-i devlet muhakemat dairesince verilecek bidayet kararlarında, muhakemat dairesi dışındaki dairelerin üyeleri arasından, üçer kişiden meydana gelen ve bir daire ikinci reisinin başkanlığında istinafen incelenecektir. Bunun gibi bütün meclislerce verilen istinaf kararları da yukarıdaki usulle seçilmiş bir heyet tarafından temyizen incelenirdi.

Adı geçen nizamnameye ait bir zeyle göre de; ahaliden biriyle suç işleyen memurun muhakemesi Umumi Usul Kanununa göre yapılacaktır. Bununla beraber, bu memurun muhakeme edilebilmesi için önce idarece bir tahkikat yapılması ve memurun muhakemesine dair kararda eğer memurun muhakemesi için irade istihsaline lüzum gösteren bir mevkide ise, istihzam onaylanarak iradenin istihsal edilmektedir.

(1299) 1883 tarihli bir izahname mülkiye memurlarının gerek bidayeten gerek istinafen ve gerekse temyizen muhakemelerine ait usulü göstermektedir. Memuriyet vazifelerine ait olmayan, şahsi suçlarından dolayı memurların muhakemesi umumi usule göre olmaktadır. Bununla beraber; mülkiye memurlarının yerli yersiz şikayetlerle mahkeme ve sorgu merci önüne getirilmek suretiyle hizmetin aksamasını önlemek için (1311) 1895 tarihli bir mazbatanın, şurayı devlet dairesince hazırlanmış ve iradeye iktiran etmiştir. Buna göre; meşhut suçların dışındaki suçlarda sanıkların sorgusu gibi bir takım usulü muamelelerde özellikler tanınmıştır. Sorgu hakimlerinin şikayetçi ve şahitleri dinledikten sonra anlaşılacak hale göre sanık memuru münasip bir şekilde getirtmek veya yazı yolu ile sorguya çekmesi gerekmektedir. Sanığa isnat edilen suç, hapis veya ağır bir suç olması halinde sanığın hemen tevkif ve hapsine gidilmeyerek, yerine yeni birisinin tayini gibi usulü ve idari bir takım işlemlerin beklenmesi gerekmektedir. Bu şekildeki idari muamelelere ait kararnamenin amirine verilmesi gereklidir. Sanığa isnat edilen suç ilk tahkikatı gerektirmeyen bir cürüm cünha veya kabahat ise; iş doğrudan doğruya mahkemeye gideceği cihetle memur irade ile tayin edilmiş bir memur ise, iradenin istenmesi değilse memurun tabi olduğu nezaretin en yüksek amirinin irade istihsalinin istenmesi savcıya aittir ve bu şekilde memurun işine son verilir⁶⁶.

⁶⁶ Tosun, 11, s. 12 Özek, s. 39

Memurun Muhakemat Nizamnamesine göre; Bab-ı Ali mutasarrıf müfettişi hükkam, defterdar, defterdar muavini, mektupçu hükkam-ı çeri, umur-u ruhani ve bunlara eş memuriyetler ve valiler hakkında dava iznini, vali ise; vilayet içinde yukarı rütbelerin işlediği iddia olunan suçlarda yapılan soruşturmalar hakkında yapılan dava iznini, mutasarrıflar ise; rüsumat korucusu, gardiyan, zaptiye yüzbaşısı, teftiş memurlarının işlediği iddia edilen suçların davasına bakılabilmesi için izin vermektedirler. Görüldüğü gibi; nizamname memurların işlediği suçlarda oldukça sıkı kurallarla memurları korumayı amaçlamıştır⁶⁷. Nizamname ile memurların yargılanmalarındaki dağınık usule son verilerek, hukuka mal edilmesi sebebiyle önemlidir. Nizamnameye göre; memurların görevlerinden doğan ve görev yaparken işledikleri suçlar sebebiyle hem ön soruşturma hem de son soruşturma adliye dışında yürütülmekte ve bu hususlar tamamı ile idari kurullara bırakılmakta idi. Nizamnamede memurların yargılanmaları ile ilgili düzenlemelerin ilk adımı atılmıştır. Bu alandaki dağınıklığı gidermiş ve modern idare ve ceza kanunları olmaması nedeniyle, doğan boşluğu kısmen laik hükümlere dayanarak doldurmuştur. Bu nizamname ilk ama dönemine göre, ileri bir adımdır. Ancak son adım olan yargılama birliğine adım hala atılamamıştır⁶⁸.

Ancak ilk ceza muhakemeleri usulü kanunu ile savcılık kurumunun da kurulması ve memurun işlediği suçun ilk tahkikatı gerektirmeyen bir cünha veya kabahatte, dava doğrudan doğruya mahkemeye gideceğinden iznin savcılar tarafından isteniyor olması memur soruşturmasında idarenin tekelinin kırılması ve yargılama birliğine doğru atılan bir adım olarak kabul edilebilir.

d. (1329) 1212 Tarihli Memurin Muhakematı Hakkındaki Kanuni Muvakkat

Memurların yargılanmalarına ilişkin Fi-rebiul-evvel 1288 tarihli Memurin Muhakemesine dair nizamname, isimli tüzük 4 şubat 1329 tarihli kanuni muvakkat isimli yasal düzenlemenin çıkması ile yürürlükten kaldırılmıştır⁶⁹. Bugün kısaca M.M.H.K dediğimiz kanun memurlara ilişkin özel yargılamada soruşturmanın adliye dışında ve idari bünyede yapılması dikkati çeker. Soruşturmanın yapılması bakımından

⁶⁷ Tosun, 11, s. 12

⁶⁸ Kırmızıgül, s. 27

⁶⁹ Kırmızıgül, s. 33; Özek, s. 40

bir özellik yoktur. Zira soruşturma kanunda Ceza Muhakemeleri Usulüne göre yapılacağı bildirilmiştir⁷⁰.

Osmanlı döneminde bu kanun M.M.H.K 1982 tarihli anayasamızın 82. Maddesine kısmen benzer hükümler taşıyan ve 5 şaban 1327 (3.Ağustos.1925) de değişikliğe uğrayan 7 zihicce 1293 tarihli Kanuni Esasinin 36. Maddesi gereğince; o tarihteki bakanlar kuruluna (Heyeti Vükelaya) tanınan yetkilere dayanarak hazırlanıp devlet başkanının onayı (irade-i seniyesi) ile bakanlar kurulu tarafından yürürlüğe konmuş bir kanunu muvakkattır⁷¹. Türkiye Cumhuriyeti kurulduktan sonrada bu kanun uygulanmış ve halen uygulanmaya devam etmektedir⁷².

3. Cumhuriyet Dönemi Memur Yargılaması.

M.M.H.K nun cumhuriyet döneminde uygulanmaya devam etmiş ancak genel yargılama kurallarına yaklaşan bir takım değişiklikler olmuştur. Kanununun 16.maddesi, tutuklanmaya ilişkin olup anayasa mahkemesinin 20.9.1963 gün ve 1963/59-225 sayılı kararı ile iptal edilmiştir. Kanununun 6. maddesinin 2. Fikrasındaki "Bir kurulun kararı hakkındaki itiraz bir üst kurulda" kısmı anayasada belirtilen yargı yetkisinin yalnızca bağımsız mahkemeler tarafından kullanılabilmesiyle Anayasa Mahkemesi tarafından 22.07.1997 tarih ve 1991/26 esas 1992/11 karar sayılı kararı ile iptal edilmiştir⁷³. Bunun üzerine 17.06.1995 tarihinde iptal edilen hükümlerin yerine ilçe idare kurullarının kararlarına karşı, ikinci derecede Bölge İdare Mahkemesi'nde kararın türüne göre itirazın veya kendiliğinden incelenir hükmü ile son karar yine yargıya verilmiştir.

M.M.H.K nunda ki yapılan değişikliklerin gelişimi, genel hükümlere yaklaşma biçiminde olduğu söylenebilir. Bu değişiklikler doğrudan yasal düzenlemelerden daha çok iptal kararlarından ve bu sebeple oluşan boşlukların doldurulması amacıyla çıkarılan kanunlardan kaynaklanmaktadır. Bu kanununun 18.1.1940 tarihli 3780 sayılı Milli Korunma Kanunu ve 20.5.1930 tarihli 1609 sayılı kanunlar ile uygulama alanı daraltılmıştır. Halen yürürlükten kaldırılmış olan bu yasalardan başka M.M.H.K. nun

⁷⁰ Yurtcan Erdener, *Ceza Usulü Kanunu Şerhi*, İstanbul, 1988, s.558

⁷¹ İsmet Eroğlu, *M.M.H.K.nun A.Y.aykırı değil mi?*, A.B.D.1972 s.584

⁷² Kırmızıgül, s.33

⁷³ *Memur Yargılama Hukuku*, Türk İdareciler Vakfı Yayınları, No:1, Ankara, 1995, s.269

uygulama alanını daraltan başka düzenlemelerde mevcuttur. Bunları ikinci bölümde genel hükümlere göre memur soruşturması başlığı adı altında incelenmiştir. Bu kanunun gerekliliği anlamsız bir şekilde idarecilerin yetki kaybetme korkusu sebebiyle savunulmaktadır. Hukukçular ise; bu kanunun süresinin dolduğunu ve kalkması gerektiğini çeşitli gerekçelerde belirtmektedirler⁷⁴.

Memurlar hakkında uygulanan bu yasa nedeniyle suçlu memurlar yargılanamamakta, davalar kuruldan kurula ilden ile dolaşmaktadır. Bu sebeplerle birçok dava dosyası sonuçlandırılmadan zaman aşımına uğramaktadır⁷⁵. Bu durum kamu oyunda rahatsızlıklara neden olmaktadır.

⁷⁴ Nurullah Kunter, *Ceza Muhakemesi Hukuku*, İstanbul, 1986, s. 157; özek, s. 85; Tosun, 11, s. 26; Çetin, s. 6; Yurtcan, s. 558; Eroğlu, s. 58; Turan Tufan Yüce, M.M.H.K nun A.Y Aykırılığı ve A.Y.M nin Bir Kararı Üzerine, A.B.D. c. 21, sy, 51986, s. 878; Bahri Öztürk, M.M.H.K, nun ve İnsan Hakları ve Bir Danıştay Kararının Düşündükleri, İ.B.D, Ocak, 1987, s. 80

⁷⁵ Çetin, s. 64

İKİNCİ BÖLÜM

TÜRK HUKUKUNDA MEMURLARIN GENEL VE ÖZEL YASALARA GÖRE SORUŞTURULMASI.

& I. Memurların Genel Hükümlere Göre Soruşturulması.

A. Memurların Adli Görevleri Yerine Getirmesinden Kaynaklanan Suçların Genel Hükümlere Tabi Olması.

1. Adliye, Cezaevleri ve Seçim Memurlarının Soruşturulması.

Bütün ilk derecedeki adalet mahkemelerinin, adliyeye bağlı dairelerinin, yazı işleri müdürlerinin, yazı işleri müdür yardımcılarının, zabıt katiplerinin, yardımcı hizmetler sınıfı memurlarının ve diğer müdür ve memurları ile bölge idare ve vergi mahkemelerinde görevli yazı işleri müdürleri, müdür yardımcıları, zabıt katipleri ve yardımcı hizmetler sınıfı memurları ile diğer müdür ve memurların görevlerinden doğan suçlardan dolayı buldukları yer, Cumhuriyet Savcılığınca doğrudan doğruya genel hükümler dairesinde soruşturma ve koğuşturma yapılır⁷⁶. (Hk sav k.116 m)

2. C.M.U.K nun 154. Maddesinde Belirtilen Suçlar:

C.M.U.K nun 154. Maddesinde belirtilen adli görevlerin yerine getirilmesinden doğan suçlar M.M.H.K nuna önemli bir istisna getirmektedir. Bu madde “Kanun tarafından kendilerine verilen veya kanun dairesinde kendilerinden istenen, adliyeye ilişkin görev ve işlerde suistimal veya terahileri görülen devlet memurları ile Cumhuriyet Savcıları tarafından şifahi veya yazı ile belirtilen talep ve emirlerini yapmakta suistimal veya terahileri görülen zabıta amir ve memurları hakkında Cumhuriyet Savcılarınca doğrudan doğruya takibatta bulunulur.” demektedir. Bu madde şartlarının oluşması halinde bütün devlet memurları ve zabıta amir ve memurları hakkında istisnaları olmak la birlikte uygulanacaktır. Bu maddede ayrıca iki yasal düzenleme usulü ile adli görevler verilmiştir. Birincisi kanunlarla verilmiş olan,soyut objektif genel düzenlemeler ile diğeri kanunların verdiği yetkilere dayanarak, her olaya bağlı devlet memurları ile zabıta makamlarından istenen adli görevlerdir. Bunlara adliyeye müteallik işler denilmektedir.

⁷⁶ Hakim ve Savcılar Kanununun 114. Maddesinin Başında Bulunan “Ceza İnfaz Kurumları ve Tutukevleri Memur ve Hizmetlileri İbaresinin 10/9/1993 tarih ve 524 sayılı K.H.K nin 13 m ile Yürürlükten Kaldırılmıştır.

Maddenin beşinci fıkrasında, zabıta amirlerinin görevleri anında işledikleri suçlardan dolayı hakimlerin tabi oldukları usulde soruşturulacağı belirtilmiştir. Madenin son fıkrasında ise vali, kaymakam ve nahiye müdürlerinin hakkında M.M.H.K. nun hükümleri uygulanacağı belirtilmiştir. Böylece adli görevi yerine getirilirken işlenen suçlarda iki ayrı istisna getirilmektedir.

Maddenin dördüncü ve beşinci fıkrasında zabıta amirlerinden söz edilmekte ancak kimlerin zabıta amiri olduğu belirtilmemektedir. Bu maddede belirtilen suçların işlenmesi halinde memurlar genel kurallara göre; cumhuriyet savcılığı tarafından haklarındaki soruşturma yapılacak ve genel hükümler uygulanacaktır. Bu kuralın istisnaları; vali kaymakamlar ve zabıta amirleridir. Vali ve kaymakamlar İl İdaresi Kanununun çeşitli maddelerinde zabıtanın amiri oldukları belirtilmektedir. Bununla beraber maddede söz edilen zabıta amirleri; polis müdürü ile jandarma komutanı ve mahalline göre amir mevkiinde bulunan jandarma ve polis mensuplarından ibarettir⁷⁷. Bu durum jandarma teşkilat ve görevleri yönetmeliğinde, “İl Jandarma Alay Komutanının adli kolluk görevini fiilen yürütme görevi yoktur. Bununla beraber, ilçe jandarma bölük komutanları o ilçe bakımından jandarmanın adli kolluk amiridir. İlçe jandarma bölük komutanı dışında kalan subay ve ast subaylar ile uzman çavuş ile jandarma erbaş, erleri de görevin yerine getirilmesi bakımından kolluk memuru sayılırlar.”(148 m) Polis Teşkilat Yasası ile Polis Vazife ve Salahiyetleri Kanununda, kimlerin zabıta amiri olduğu hakkında bir hüküm yoktur. Bu konuya Yargıtay kararları ışık tutmaktadır. Yargıtay bir kararında “C.M.U.K nun 154/4 maddesinde belirtilen zabıta amirleri suçun işlendiği ilçedeki en büyük zabıta amirleridir.” demektedir⁷⁸. Zabıta amirleri adli görevlerini yerine getirirken suç işlemeleri halinde hakimlerin tabi oldukları hükümlere göre soruşturulacaklardır. Bunun istisnaları ise; 2845 sayılı Devlet Güvenlik mahkemelerinin kuruluşu hakkındaki kanun; vali ve kaymakamlar ile zabıta amirlerinin adil görevlerinden doğan suçlarında soruşturma usulü hakkında istisnanın istisnasını getirmektedir ve şöyle demektedir. Bu kanun hükümlerine aykırı hareket eden zabıta amir ve memurları hakkında doğrudan doğruya Cumhuriyet Savcılarınca kovuşturma ve soruşturma yapılır. Aynı şekilde bir hükümde 1402 sayılı Sıkı Yönetim Kanununda belirtilmektedir.

⁷⁷ Hakkı Kamil Beşe, *Memurlar Hakkında Muhakeme Usulleri*, Ankara, 1943, s.53; Özek, s.69

⁷⁸ YARGITAY 4.C.D nin 12.11.1979 tarih e:6486,K:6588 nolu kararı (Erdurak, Yılmaz, C.M.U.K şerhi notlu içtihatlı) Ankara, 1985, s.150

doğruya Cumhuriyet Savcılarınca kovuşturma ve soruşturma yapılır. Aynı şekilde bir hükümde 1402 sayılı Sıkı Yönetim Kanununda belirtilmektedir.

2253 sayılı Çocuk mahkemelerinin kuruluş ve yargılama usulü hakkındaki kanunda ise;” Adiyeye ilişkin bu kanunla verilen işleri yapmaktaki ihmal veya terahileri görülen bütün devlet memurları hakkında Cumhuriyet savcılığınca doğrudan doğruya genel hükümlere göre soruşturma yapılır.” demekte ve vali ile kaymakamların M.M.H.K nuna göre soruşturulacağı belirtilmektedir.(22 m)

a. Kanunla Verilen Adli Görevlerden Doğan Suçlar:

C.M.U.K nun 154/4 maddesinin birinci cümlesinde “Kanunla kendilerine verilen adliyeye ilişkin görev ve işlerde suistimal ihmal veya terahileri görülen devlet memurları demektedir. Burada belirtilen sudur ki; devlet memurlarına yasalar birtakım adli görevler vermiştir. Bu memurlara adli görevleri verilirken hangi olay veya fiillerin görevleri olacağıda yasalarda belirtilmiştir.

Bir ölümün doğal sebeplerden olmadığı kuşkusu bulunan bir olayın, kimliği saptanamayan bir ölünün olması durumunda; köy muhtarlarına , belediye memurlarına ve kolluk memurlarına durumu derhal Cumhuriyet savcılığına veya Sulh ceza hakimine bildirmekle adli bir görev yüklemiştir.(Cmuk. 152) Buna benzer bazı kanunlar, memurlara adli görevler yüklemiştir⁷⁹. Bu görevlerin yerine getirilmesinde suç işlenmesi veya getirilmemesi durumunda, memurların görevleri adli bir nitelik taşıdığından dolayı bu memurlar hakkında doğrudan doğruya cumhuriyet savcılığı tarafından genel hükümlere göre soruşturma yapılır.

b.Diğer Hukuki Düzenlemelerde Belirtilen Adli Görevlerden Doğan Suçlar:

Kanunla verilen yetkiye dayanarak, istenen talimat veya emirlerin yerine getirilmemesinden veya bu görevleri yerine getirirken işlenen suçlardır. Bu talimat ve emirler yazılı olduğu gibi zabıta amir ve memurlarına acele hallerde sözlüde verilebilir. Bu durumda bölük komutanı veya polis müdürü olan zabıta amirine de haber verilir.Adli görev Adalet bakanlığı ceza işleri umum müdürlüğünün 13.9.1940

⁷⁹ T.C.K nun 235 . madde;T.C.K 282 madde,TC K 530 madde;İ.İ K 357 madde;6831 sayılı yasanın 79 maddesi; 1918 sayılı kaçakçılık kanununun 2. Maddesi;4541 sayılı şehir ve kasaba muhtarları kanununda belirtilen adli görevlerinden doğan suçlar ile ; Evlenme Talimatnamesininin 29 m. gibi

tarihli 164/33 sayılı tamimi ile tanımlanmıştır.Buna göre;” Bir suç işlenince suçlunun yakalanması,suç delillerinin toplanmasına ilişkin bütün vazifeler adli olduğu gibi ,suçlu hakkında verilmiş hüküm infazına ilişkin tüm işlemlerde adlidir.Ayrıca ceza ve tevkif evlerinin dıştan korunması,tutuklu ve hükümlülerinin bir yerden bir yere sevk ve nakilleri, tevkif , yakalama ve ihzar müzekkerelerinin yerine getirilmesi zabitanın adli görevlerindedir., demektedir Ancak Jandarma teşkilat kanunuda ise cezaevi dış koruması jandarmanın mülki görevlerinden sayılmıştır.

Buna göre ; Bir hükümlüyü ceza evinden kaçıran veya kaçmasına göz yuman jandarma eri ⁸⁰,müzekkereye cevap vermeyen nufus müdürü⁸¹,vergi dairesi müdürü⁸², polis memurunun genel arama sırasında yakaladığı silah hakkında adli işlem yapmaması⁸³ ve benzerlerinde adli görevlerin yerine getirilmemesinde veya yerine getirilirken bir suç işlenmesi halinde suç işleyen memur hakkında soruşturma cumhuriyet savcısı tarafından yapılarak genel hükümlere göre dava iddianame ile açılır. C.M.U.K nun 154/4 maddesindeki devlet memurlarının gerekse zabitanın adli vazifelerinde yapacakları suistimal, ihmal ve terahilerinden neyi anlamak gerekir? Buna Yargıtay Ceza Genel Kurulunun (19. 1.1945 tarih ve E:54, K:48) sayılı kararı cevap vermektedir. Buna göre;C.M.U.K nun 154 maddesindeki görevi kötüye kullanma suçları ile ceza kanununun üçüncü babın dördüncü faslındaki suçlar kast edilmiştir demektedir⁸⁴.

B. Suçun Niteliğine Göre Genel Hükümlere Tabi Olması.

1.3628 Sayılı Yasada Belirtilen Suçlar.

Mal bildiriminde bulunulmaması gibi; Rüşvet ve Yolsuzluklarla Mücadele kanunu yeni suç tipleri ihdas ederken ,yasanın 17.maddesinde sayılan suçlardan sanık veya bu suçlara iştirak etmekten sanık olanlar hakkında M.M.H.K nun hükümleri uygulanmaz demıştır. Aynı zamanda bu kurala istisnalar getirmektedir.Valiler , müsteşarlar ve kaymakamlar ile görevleri veya sıfatları sebebi ile özel soruşturma

⁸⁰ YARGITAY,İ.B.K,25.9.1945 tarih;E:24,K:81 (Erdurak)s.148

⁸¹ YARGITAY;4.C.D nin 20.1.1976 tarih E:9190,K.168 (Erdurak) s.148

⁸² YARGITAY 4.C.D nin 25.1.1978 tarih E:382,K:50 (Erdurak) s.148

⁸³ YARGITAY 4.C.D nin 27.10. 1978 tarih,E:54,K:84 (Erdurak) s.149

⁸⁴ Özek,s.59

usulüne tabi olan sanıklar hakkında doğrudan doğruya soruşturma yapılamayacağını belirtmektedir.(17 m)

Bu suçlar,3628 sayılı kanunda belirtilen suçlar ile Türk ceza kanununda tanımlanan irtikap, rüşvet, ihtilas ile zimmete para geçirme, görevi sırasında veya görevinden dolayı kaçakçılık, resmi ihale ve alım satımlara fesat karıştırma ,devlet sırlarının açıklanması veya açıklanmasına sebebiyet verme olarak sayılma suretiyle belirtilmiştir.

Bu kanun ile vaz edilen suçlar ise ;Mal bildiriminde bulunmamak, (10 m)mal bildirimi konusunda gerçeğe aykırı bildirimde bulunmak(12. m.) haksız mal edinmek, mal kaçırmak veya gizlemek (13 .m.) olarak belirtilmiş ve haksız mal edinmeyi yasa kendisi tanımlamıştır. (4 .m) Yasa bu hali ile karma bir nitelik taşımaktadır Maddi Ceza hukukuna ilişkin suçlar ihdas ederken aynı zamanda usule ilişkin kurallarda getirmektedir. Yasada yazılı suçlara ilişkin ihbarlar doğrudan doğruya cumhuriyet baş savcılıklarına yapılacaktır. İhbar üzerine derhal bir ihbar tutanağı düzenlenir ve bir örneği muhbire verilir. Acele ve gecikmesinde sakınca bulunan hallerde, ihbar tutanağının düzenlenmesi sonraya bırakılabilir. Muhbirlerin rızası olmadıkça kimlikleri açıklanamaz. Ancak ihbarların asılsız çıkması üzerine aleyhine takip yapılanın istemi üzerine muhbirin kimliği açıklanır.

Bu suçlardan, dolayı müfettiş ve muhakkilere de soruşturma neticesinde delil ve emare elde ettikleri takdirde, işi yetkili Cumhuriyet Başsavcılığına ihbar ve evrakı tevdi etmek zorundadırlar .Eğer tevdi etmezlerse cumhuriyet baş savcılığı evrakın ilgili olduğu suçun 3628 sayılı yasada, belirtilen suçlar olduğunu gerekçe göstererek evrakı soruşturma yapan merciden isteyebilir.

Bu kanunda, yazılı suçlarla ilgili delil ve emare elde eden müfettiş ve muhakkikler durumu yetkilive görevli cumhuriyet başsavcılığına ihbar ve evrakı tevdi etmedikleri takdirde bu şahıslar hakkında yapılacak takibattan dolayı, M.M.H.K nun hükümleri uygulanmaz.(18 m)Yukarıdaki varsayımlar içinde, 3628 sayılı bir yasanın uygulanabileceği bir olay hakkında cumhuriyet savcıları doğrudan doğruya soruşturmaya başlayacaklardır. Soruşturmaya başlayan cumhuriyet savcısı hakkında soruşturma yapmaya başladığı kamu görevlisinin amirine yada yasanın 8. Maddesinde yazılan mercilere durumu bildirmesi yasal zorunluluk olarak getirilmiştir .

Yasanın, cumhuriyet savcısına yüklediği⁸⁵ bildirim görevi, Anayasanın 129/ son maddesi açısından değerlendirmek uygun olur. Benzer hüküm, 657 sayılı devlet memurları kanununda düzenlenmiştir⁸⁶. Cumhuriyet savcılarını yasaya göre soruşturmayı yürütürken, hakkında soruşturma yapılan memurdan mal bildiriminde bulunmasını isteyeceklerdir. Soruşturmada haksız edinilen malların kaçırıldığının delillerine ulaşılması sonucu doğduğunda, mal bildirimini sanığın ikinci dereceye kadar kan ve sıhri hısımları ile damadı ve gelinleri tarafından da verilecektir. Mal bildirimini için yedi günlük bir süre ön görülmüştür. Bu süre savcının mal bildirim isteminin bu kişilere ulaşması ile başlar. Bunun dışında savcı hazırlık soruşturması sonucunda haksız edinilen mal ve paralar ile ilgili önlem alınmasını isteyebilir. Bu önlem, haksız kazanılan mal veya paranın bulunduğu yer mahkemesinden istenebilir. Mahkeme aynı önlemleri son soruşturma esnasında alabilir. Sanık hakkında kamu davasının açılması ile iş, son soruşturmaya geçildiğinde; son soruşturma genel kurallar çerçevesi içinde yürüyecektir⁸⁷. Yasa, kamu görevlileri ve onların suç ortakları hakkında uygulanırken bazı kamu görevlilerini de istisna ettiği dikkat çekmektedir⁸⁸.

Sanık hakkında, 3628 sayılı kanun hükümlerine göre yapılan hazırlık soruşturması sonucunda, dava iddianame ile görevli mahkemeye açılır. Ancak suçun anılan yasanın 14.maddesi dışında bir suç olması halinde ne olacaktır?Bu durumda 3628 sayılı yasanın, 17. maddesinin içinde sınırlı bir şekilde sayılan suçlar nedeniyle cumhuriyet savcısı tarafından doğrudan doğruya iddianame ile açılan davalarda yapılan soruşturma sonucunda suç vasfının değişmesi halinde gündeme gelen suç M.M.H.K nun hükümleri uyarınca soruşturulması gereken suçlardan ise mahkeme C.M.U.K nun 253/4 maddesi gereğince, durma kararı vererek gereği yapılmak üzere dosyayı görevliye yetkili idare kuruluna göndermelidir⁸⁹.Bu tür uygulamalar M.M.H.K nun hükümlerinin doğal sonucudur. Yetkili kurulun gönderdiği lüzumu mahkeme kararı iddianame niteliğindedir.

⁸⁵ Cumhuriyet savcılarında getirilen sanığın bağlı bulunduğu kuruma yapılan soruşturmanın bildirim yükümlülüğü 1609 sayılı yasada izin alma şartı olarak düzenlenmişti bunun anlamı kurum Cumhuriyet savcısına izin vermediği zaman soruşturma yapamayacağı anlamına geliyordu.

⁸⁶ 657 sayılı yasanın 131 . maddesine ek 6.10.1883 -2910/1 maddesi.

⁸⁷ Yurtcan, Erdener,1609 sayılı yasa tarihe karşıtı,İs.B.D, c.64,sy.12,1990,s.805

⁸⁸ Yurtcan,s.805

⁸⁹ YARGITAY;C.G.K nun 19.10.1990 tarih E:1992/5-260 K:1992 /283 nolu kararı (Yurtcan)

2. 2845 Sayılı Devlet Güvenlik Mahkemelerinin Kuruluş ve Yargılama Usulü Hakkındaki Kanunda Belirtilen Suçlar.

Devlet Güvenlik Mahkemelerinin bakmaya yetkili olduğu suçlar yasanın 1.maddesinde "Devletin ülkesi ile bölünmez bütünlüğü,hür demokratik düzen ve nitelikleri,anayasada belirtilen cumhuriyet(AY.2 m) aleyhine işlenen ve doğrudan doğruya devletin iç ve dış güvenliğini ilgilendiriyorsa; bu suçlara Devlet Güvenlik Mahkemelerinde bakılır demiş ancak Türk Ceza Kanunu veya diğer kanunlara açık bir atıf yapmamıştır. Bu suçlar;T.C.K.nun 162,164,191/2,193/2,234,236,242, 256,257 ,271,296, 369,371, 374,378. 382,388,391,394,448,449,450,(2.ve 11. Fıkralar hariç) 451,452,464,495,498,499,(2.fikrası hariç) 512.maddelerinde yazılı suçlarla devlete ait posta,telgraf,radyo,telsiz ve televizyon gibi haberleşme araç gereç,tesisi ve tellerine karşı işlenen hırsızlık suçları,toplantı ve gösteri yürüyüşü hürriyeti,toplu iş sözleşmesi,grev ve lokavt,dernekler ve telsiz kanunundaki suçların 1. Maddede sayılan ve korunan hukuki yararlar karşı olması şartıyla Devlet Güvenlik Mahkemeleri görevli olacaktır.

Şartsız olarak ise;Yasanın Devlet Güvenlik Mahkemelerinin görevleri başlığını taşıyan 9. maddesinde sayma usulü ile belirtmiştir. Bunlar;T.C.K nun 125 ile 139. maddelerinde 146 ile 157. maddelerinde 161,168,169,171,172,174. Maddelerinde ,312.maddenin 2. fıkrasında yazılı suçlar 6136 sayılı Ateşli Silahlar ile Diğer Aletler Hakkındaki Kanun ile T.C.K.nun 264 ve 403.maddelerinde yazılı suçların toplu olarak veya teşekkül meydana getirmek suretiyle işlenen suçlar,1918 sayılı kaçakçılığın menfi ve takibi hakkındaki kanunun 29. Ve 30. maddelerinde işlenen suçlar aynı yasanın 26. ve 27.maddesinde belirtilen suçların teşekkül meydana getirerek işlenmesi halinde ⁹⁰ve anayasanın 120. maddesi gereğince olağanüstü hal ilan edilen bölgelerde, olağanüstü hale neden olan olaylara ilişkin suçlardır.

Olağanüstü Hal ; 1982 anayasasının 119 ve 122. Maddelerinde düzenlenmiştir. Anayasanın bu hükmüne dayanarak 2935 sayılı olağanüstü hal kanunu çıkarılmıştır. Olağanüstü hale neden olan olaylar kanunun 1. maddesinde sayılmıştır.Bunlar tabii

⁹⁰ Gbi bkz.;O kadriKeskin,D.G.M.nin Yapısı Görevleri ve Yargılama Usulleri İstanbul 1977;İlhan Akbulut,D.G.M Görevleri ve Terörle Mücadele Kanununun Açıklaması İstanbul,1993

afet;tehlikeli Salgın hastalıklar ve ağır ekonomik bunalım, Anayasa ile kurulan hür demokratik düzeni veya temel hak ve hürriyetleri ortadan kaldırmaya yönelik yaygın şiddet hareketlerine ait ciddi belirtilerin ortaya çıkması veya şiddet olayları sebebiyle kamu düzeninin ciddi bir şekilde bozulmasıdır. İşte bu amaçların varlığını gösterir bir halin mevcut olması halinde, Olağan Üstü Hal Kanununda belirtilen yetkili makam ve mercilerce olağan üstü hal ilan edilecektir. Olağanüstü Hal Kanununda sayılan hangi sebeplerle ilan edilmişse, ancak Devlet Güvenlik Mahkemeleri yasanın 1.maddesinde sayılan suçlara bu sebepleri dikkate alarak bakabilecektir. Olağanüstü hal ilan edildiği için bütün suçlara bakamayacaktır.

Bu şekilde, kanun Devlet Güvenlik Mahkemeleri nin yetkilerini çizdikten sonra “Soruşturmaları özel hükümlere tabi olan sıfat ve memuriyetleri ne olursa olsun D.G.M. de yargılanır.” hükmü ile bir istisna konulmuştur.(D.M.G.K 9/c-son m.)Bu istisnanın istisnası ise “Anayasa Mahkemesi ile Yargıtay ın yargılayacağı kişilere ilişkin hükümler ile savaş ve sıkıyönetim hali dahil askeri mahkemelerin görevlerine ilişkin hükümler saklıdır.,,şeklinde belirtilmektedir.

Memurların soruşturma usulleri ise “Kanun kapsamına giren suçlar hakkında suç, görev sırasında veya görevden dolayı işlenmiş olsa bile cumhuriyet savcılıklarınca doğrudan doğruya yapılır.” demektedir. Bu hüküm D.G.M cumhuriyet savcılarının olduğu kadar, kanunun 11. Maddesi uyarınca olaya el koyan, mahalli ve askeri savcılar, içinde geçerlidir. Mahalli veya askeri savcılar, D.G.M. savcısı olaya el koyuncaya kadar soruşturmayı yürütür ve sonunda dosyayı görevsizlik kararı ile birlikte görevli ve yetkili D.G.M ye gönderir. Mahalli veya askeri savcının bu kanunda belirtilen suçları memurların görev sırasında veya görevinden dolayı işlemiş olsa bile cumhuriyet savcılıklarınca haklarındaki soruşturma doğrudan doğruya yapılır.(D.M.K 10/4 m.)

3.1918 Sayılı Kaçakçılığın Menni ve Takibi Hakkındaki Kanunda Yazılı

Suçlar.

Kanunun 1. Maddesinde kaçakçılık fiilleri tek tek sayılmıştır. Ayrıca kanun devletin ,mahalli idarelerin,belediyelerin ve bunlara ait müesseselerin memur ve müstahdemleri ile mahalle ve köy muhtarları ve ihtiyar heyeti azaları,kır ve

mahalle,orman bekçileri ile köy korucularına kaçakçılık fiillerini bunları men ve takip,tahkik ile mükellef olanlara ihbarı yapmayı mecburi olarak yasal bir görev olarak vermiştir.(2. m.)

Her mahallenin en büyük mülkiye memuru, sözleşmeli personel dahil olmak üzere bilumum gümrük ve gümrük muhafaza memur ve amirleri, doğrudan doğruya devlet tarafından idare edilen bircümle tekel memurları ,emniyet hizmetlerine dahil personel,jandarma,subay,astsubay, uzman çavuş, eratı ile Sahil Güvenlik Komutanlığı ,subay,astsubay ve eratı kaçakçılığı men ve takip,tahkik ile görevlidirler.(3. m.)

Bunlara mâhalle ve köy muhtarları ve ihtiyar heyeti azaları ,mahalle ve kır bekçileri,köy korucuları kaçakçılık fiillerini men ve takip ile mükelleftirler. Bu kanun hükümlerine muhalefet edenler, yer ve zaman sınırlamasına bakılmaksızın tahkikat ve takibat , 3005 sayılı, meşhut suçların muhakemesne dair kanun hükümlerine göre yapılacaktır.(58 m) Kanun 31.05.1937 tarih ve 3193 sayılı yasanın 1. maddesi ile 1939 yılı mayıs ayı sonuna kadar uzatılmış ve süre dolmasıyla kaldırılan 65. maddede soruşturma bir kısım memura doğrudan doğruya Cumhuriyet Savcılığınca 3005 sayılı yasa hükümlerine göre soruşturma yapma ve dava açma yetkisi veriyordu. Bu yasada belirtilen şahıslara verilen görevler kanun ile verilmiş adli görevlerdir. Bu kanuna göre arama görevlerini yaparken kanuna muhalefet edenler hakkında T.C.K.nun 194. maddesinin tatbik edileceği belirtilmiştir.(37 m.)Yasada verilmiş bulunan ihbar takip ve tahkik ile görevlendirilen memur ve müstahdemlerin bu vazifelerini ihmal ve suistimal etmeleri halinde, T.C.K. nun 230 ve 240. maddelerindeki cezalar 1 misli arttırılarak verilir ve cezaya ek olarak da sanığa müebbeten memuriyetten mahrumiyet cezası da verilir.(39 m.) Memurun görevinden dolayı kaçakçılık suçu ise, 3628 sayılı yasada doğrudan doğruya soruşturulacağı ve haklarındaki davanın iddianame ile davanın açılacağı belirtilmiştir.

Kanun, suç fiillerini ve adli görevi olan memuriyetleri saymıştır. Kanunda belirtilen suçların soruşturmaları 3005 sayılı kanunda belirtilen usule göre yürütülecektir. Cumhuriyet Savcıları, bu suçların soruşturmaları süratli bir şekilde yaparak ve delillerini toplayarak, 3005 sayılı yasada belirtilen yer ve zaman koşullarına bakılmaksızın soruşturması yapılacak ve evrak görevsizlik kararı ile birlikte D.G.M lerine gönderilecektir.

Kanunda belirtilen suçların ;askeri şahıslar tarafından ,askere mahsus silah ve mühimmat üzerinde işlenecek kaçakçılık suçları hakkında, Askeri Ceza Kanunu ve hükümleri tatbik edilerek askeri mahkemede dava açılacağından bu hallerde suçun kovuşturulması askeri savcılık tarafından yapılır ve dava açılır.(1/son m.)

4. 298 Sayılı Seçimlerin Temel Hükümleri ve Seçmen Kütükleri Hakkındaki Kanunda Yazılı Suçlar.

Bu kanunun 7. Bölüm başlığı, seçim suçu adını taşımaktadır ve suç tipleri vaz etmiştir. Seçim suçları ise, kanunda seçim işlerinde bu kanun hükümleri uyarınca görevlendirilmiş bulunan kimselerin bu görevleri dolayısı ile işlemiş oldukları fiil ve hareketlerle her kim tarafından işlenirse işlensin bu kanuna aykırı bulunan fiil ve hareketlerdir(179 m.)şeklinde tarif edilmiştir.

Bu kanunda yazılı suçlar ise;kurullara karşı işlenen suçlar(133 m.),kurulların tedbirlerine riayetsizlik (134 m.),kurul üyelerinin kurul kararlarına riayetsizliği(135 m.) Kurul üyelerinin göreve gelmemesi(136 m.),araç ve gereçlerin zamanında gönderilmemesi(137 m.), Seçim Kanunu ile görevlendirilen kimselerin görevlerini savsaması(138 m.), Seçmen Kütüğünün hazırlığına ilişkin suçlar (140 m.), Seçmen kütüğünün düzenlenmesi (141 m.) kütük düzenlemekte görevli olanların suçları(142 m.)seçmen olma niteliğine sahip olmayanların seçmen kütüğüne kaydı(143 m.),seçmen kütüğüne birden fazla kayıt (144 m.),seçmen kütüğüne kayıt olunmamayı teşvik (145 m.),seçmen listelerinde işlenen suçlar(146 m.),seçmen listesine ilişkin suçlar (147 m.)seçmen kütüğü ,seçmen listeleri ve diğer belgeler üzerinde işlenen suçlar (148 m.),Propoganda toplantılarına karşı işlenen suçlar (149 m.),toplantı heyetlerine karşı işlenen suçlar (150 ve 151 m.),oy karşılığı menfaat temini (152 m.),oy kullanmaya engel olma suçu (153 m.),adaylık hükümlerine aykırı yapamayacakları ve buna aykırı hareket suçları (154 m.), başbakan ve bakanların yasaklara uymamaları (155 m.),sair propoganda suçları (156 m.),matbua ve ilanları tahrip suçu (157 m.),sandık düzeni ve oy vermeye ilişkin suçlar (158 m.),sandık başında müdahale ve ihtara riayetlik suçlar (159 m.),seçmen olma niteliğine sahip olmayanların oy kullanması suçu (160 m.),oy sandığının açılması,çalınması ve tahribine ilişkin suçlar (161 m.),oy pusulalarının engellenmesi suçu (162 m.),seçim kurulları başkan ve üyelerinin seçimi engellenmesi suçları (163 m.),sahte oy kullanma ve kullanmaya izin verme suçu (164 m.),İtiraz ve şikayetleri kabul etmemek suçu, (165 m.),kötü niyetle itiraz ve şikayet suçları (166 ve

167 m.)Resmi makamların bildirimlerine karşı işlenen suçlar (169 m.),içki yasağına aykırı hareket edenler (170 m.),silah taşıyanlar (171 m.),kovuşturma usulüne aykırı hareket etme suçu (172 m.), ile kanunla kendilerine görev verilerek memur edilenler seçim suçlarını işlemeleri halinde arttırılarak hüküm olur (139 m.) konularına ilişkindir.

Kovuşturma usulü ve şekilleri başlığını taşıyan 8. Bölümde, seçim suçlarının kovuşturulmasında uygulanacak usule ilişkin hükümler düzenlenmiştir. Kovuşturma seçimde, işlenen suçların seçim tutanaklarına geçirilmesi veya diğer şekillerde ihbar olunur. Seçim tutanaklarının sahteliği sabit oluncaya kadar geçerlidir(178 m.).Seçim işleriyle görevlendirilenlerin, oy verme günü ile bundan önceki 24 saat içinde işledikleri bu kanunda yazılı seçim suçlarından ötürü bağlı buldukları kurullarca düzenlenmesi gereken seçim tutanaklarının tanzim edilmesinden sonra kovuşturma ve soruşturma yapılır. Bu müddet içinde ağır cezayı gerektirir suçlarla infaza muktazi hükümler ve merciden sadır olmuş tevkif kararları ve 3005 sayılı kanun hükümleri gereğince, asliye mahkemelerinin görevine giren ve delillerin kaybolması gibi sebeplerle gecikmesinde zarar beklenen, cürümlerden başka hiçbir seçmen hakkında soruşturma ve kovuşturma yapılmaz(173 m.).Kanun bu hükmü ile zaman bakımından kovuşturma ve soruşturmaya bir sınırlandırma getirmektedir. Bunun yanında, oy verme günü ile ondan önceki 3 gün içinde oy verme imkanını kaldıracak veya sınırlayacak idari ve mali tedbirlerin alınmasını da yasaklayarak seçimleri özgür ve baskısız bir ortamda yapılması için önlemler almıştır.

Bu kanunda yazılı suçların kovuşturulması, 3005 sayılı yasa hükümlerine göre yapılır.(175 m.) Bu suçlardan birini işleyenler veya bu kanun uygulamasına ilişkin olup da genel hükümlere göre cezalandırılmaları gerekenlerin, sıfat ve memuriyetleri ne olursa olsun genel hükümlere göre soruşturulur ve dava cumhuriyet savcıları tarafından açılır.3005 sayılı yasa uygulanırken ağır cezayı gerektiren cürümlerden başka kanununun 173. maddesindeki müddetlere riayət olunur. Hakimler ve savcılar bu düzenlemenin istisnasını teşkil etmektedirler. İlgili kimseler ve siyasi partiler, C.M.U.K. nu gereğince dilekçe vermek suretiyle kamu davasını tahrik ve müdahale edebilirler. Seçim kanunu T.C.K. nun dava zaman aşımından ayrı olarak, sadece seçim suçlarındaki dava zaman aşımını düzenlemiştir. Seçim suçlarından doğan kamu davası seçimin bittiği tarihten itibaren, 2 yıl içinde açılmadığı takdirde kovuşturma yapılamaz. Kamu davasının açılması için izin veya karar alınmasına bağlı olan durumlarda

suçluların izin veya kararın alınması için yapılan müracaat tarihi ile izin veya kararın verildiği tarih arasında geçen süre dava zaman aşımı süresinde hesaba katılmaz. Bu süre 3 ayı da geçemez(180 m.).

5. 5680 Sayılı Basın Kanununda Belirtilen Suçlar.

Kanunda, kurulacak şirketin uyması gereken şart ve usuller ile basılmış mevkutede bulunması gereken şartlar belirtilerek, bunlara aykırı bir davranışın olması halinde, kanun ceza hükümleri başlığı taşıyan 6. bölümünde 20 ve devam eden maddelerinde ihlal edilen kurallara aykırı maddeler sayılarak suçlar belirtilmiştir. Basın suçlarında dava süresi başlığını taşıyan 7. Bölümde ise dava zaman aşımı düzenlenmektedir. Günlük mevkutelerde 6 ay, diğer basılmış eserler hakkında ise 1 yıl içinde açılmayan davalar dinlenmez (35 m.) demektir.

Devlet daire ve müesseseleri tarafından yayınlanan mevkuteler, bu kanun basın yolu ile işlenen suçlara ceza ve düzeltmeye ilişkin hükümler dışındaki mükellefiyet ve şartlara tabi değildir (35 m.) demektir. Mevkute yolu ile işlenen suçlarda mesuliyet suç mevzu olan yazıyı veya resmi yapan kimseyle mevkuteleri doğrudan doğruya idare etmekle vazifeli olan kimseye aittir. Mevkutenin üstüne de bu kimsenin adı yazılır. Bu kanun hükümlerine göre işlenen suçlarda M.M.H.K.'nin hükümleri cereyan etmez (Ek 6. M.). Görüldüğü gibi devlet daire ve müesseseleri tarafından yayınlanan mevkutelerde, resim veya yazıyla suç işleyen memur hakkında hazırlık soruşturması ve son soruşturma genel hükümlere göre yapılacaktır.

6. 3771 Sayılı Kamu İktisadi Teşebbüsleri Kanununda Belirtilen Suçlar.

K.İ.T personelinin cezai sorumluluklarını düzenleyen yasaya nasıl gelindi? Buna kısaca göz atmak gerekirse; 4.7.1938 tarihinde yürürlüğe giren 3460 sayılı yasa, 21.3.1964 tarihinde yürürlüğe giren 440 sayılı yasa ile değişik, 20.5.1983 tarihinde yürürlüğe giren 60 sayılı kanun hükmünde kararname ile, 60 sayılı kanun hükmünde kararname ise 22.10.1983 tarihinde yürürlüğe giren 2929 sayılı yasa ile 233 sayılı K.H.K ise 2929 sayılı yasanın bütün hükümlerini ortadan kaldırmıştır. 233 Sayılı K.H.K. 18.1.1988 tarihinde yürürlüğe giren 308 sayılı K.H.K ile değiştirilmiş ve ceza hükümleri dışında kalan bazı maddeleri iptal edilmiştir. Bundan sonra 399 sayılı K.H.K nin 29.1.1990 tarihinde girdiği ve bu kararnamenin 47/a ve 47/b maddeleri A.Y.M. nin 13.8.1991 tarihinde Resmi Gazete'de yayınlanan kararı ile iptal edilmiş ve 3771 sayılı

yasa düzenlenmiştir. Bu yasa hükümlerinin uygulanacağı K.İ.T. personelinin listesi, 233 sayılı K.H.K de belirtilen K.İ.T. lerde çalışanlara uygulanacaktır. Burada gösterilmeyen K.İ.T. ler için kendi teşkilat yasalarında belirtilen hükümler geçerlidir. 399 sayılı K.H.K. 29.1.1991 tarihinde yürürlüğe girmiştir. 3771 sayılı yasa ise 13.2.1992 tarihinde yürürlüğe girmiştir. Bu süre içinde K.İ.T personeli yasal boşluk sebebiyle memur gibi cezalandırılmazlar⁹¹.

3771 sayılı yasada belirtilen K.İ.T. personelinin sorumlulukları düzenlenmiştir ve şöyledir; “Teşebbüs ve ortakların genel müdür, müessese müdürü,yönetim ve danışma kurulu veya yönetim komitesi üyeleri ile her çeşit personeli;teşebbüs ve ağıl ortakların paralarına veya para hükmündeki evrak ve senetlerine ve diğer mevcutlarına karşı işledikleri suçlar bilanço, tutanak, rapor ve diğer her türlü belge ve defterleri üzerinde işledikleri suçlar ile ifa ettikleri görevlerinden doğan suçlardan dolayı memur sayılarak haklarında T.C. Kanun 2. kitap 3. ve 6. bablardaki hükümler uygulanır⁹²”.

Görevlerini yaptıkları sırada öğrendikleri gizli bilgileri, görevlerinden ayrılmış olsalar bile yetkili amirin izni olmadan açıklayamazlar. Aksi halde, haklarında T.C.K nun 299. maddesi uygulanır. Görevleri sırasında görevlerinden dolayı işledikleri suçlar nedeni ile teşebbüs genel müdürü ve yönetim kurulu üyeleri hakkında takibat yapılabilmesi için ilgili bakanın iznin alınması şarttır.(11 m)

Maddede, K.İ.T personelinin özel hukuktan doğan sorumluluk ve yükümlülükleri de düzenlenmektedir. 3771 sayılı kanunla 399 sayılı K.H.K ye oranla K.İ.T personelinin ceza ve sorumlulukları “İfa ettikleri görevlerinden doğan suçlarından dolayı memur sayılarak” demekte ve sorumluluk alanı genişletilmektedir. Bu kanundan sonra, yasada belirtilen K.İ.T. çalışanları T.C.K. nun 209 ve 228 maddelerindeki suçlar ile benzeri suçların faili olabileceklerdir. Maddenin d bendinde belirtilen kişiler hakkında tahkibat yapılabilmesi için hangi bakanlıktan izin alınacağı 233 sayılı kanun hükmünde kararnamede ek olarak belirtilen çizelgede gösterilmiştir. Bu düzenlemelere göre haklarında dava açılan ve görevi sırasında suç işleyen memurlara T.C.K nun 251 maddesi uygulanmaz. Ceza yasası uygulamasında

⁹¹ YARGITAY C.G.K nun 19.4.1993 tarih,E:4-16,K:100 sayılı kararı (Çetin.s.85)

⁹² Yasanın 11. Maddesinin b bendi A.Y.M. nin 4.4.1991 tarih E:1990/12 K:1991/7 sayılı ile iptal edilmiş ve 3771 sayılı yasa ile 5.2.1992 tarihinde 3. M. yeniden düzenlenmiştir.

memur sayılmayan K.İ.T. personeli kovuşturma yöntemi açısından da M.H.K. ya bağlı değildir⁹³.

7. 5816 Sayılı Atatürk Aleyhine İşlenen Suçlar Hakkındaki Kanunda Belirtilen Suçlar.

Bu yasa 5 maddeden oluşur; “Atatürk’ün hatırasına alenen hakaret eden veya söven kimse ... cezalandırılır. Atatürk’ün temsil ettiği heykel yahut Atatürk’ün kabrini tahrip eden, kıran, bozan veya kirleten kimseye ... cezası verilir.”demektedir.2. bendde ise sanığı bu suçta teşvik edenlerinde asıl fail gibi cezalandırılacağı belirtilmiştir.(1. m.)

Kanunun 2 maddesinde “2 veya daha fazla kimseler tarafından toplu olarak umumi veya umuma açık mahallerde yahut basın vasıtası ile işlenirse ceza yarı nispetinde arttırılır. 1 maddenin 2 maddesinde yazılı suçlar zor kullanarak işlenir veya bu surette işlenmesine teşebbüs olunursa verilecek ceza... arttırılır.(2 m.) Bu kanunda yazılan suçlardan dolayı, cumhuriyet savcılarınca resen tahkibat yapılır(3 m.) demektedir. Atatürk aleyhine konuşmak suçu 5681 sayılı kanun kapsamında olup, yukarıda sözü edilen hüküm uyarınca cumhuriyet savcılığınca tahkibat yapılacağından meni muhakemesi yönünde verilen il yönetim kurulu kararının bozularak hakkında M.M.H.K nun hükümlerine göre karar verilmesine yer olmadığına genel hükümlere göre işlem yapılmak üzere dosyanın yetkili cumhuriyet savcılığına gönderilmesine... karar verildi⁹⁴.

& .II . Memurların Özel Yasalara Göre Soruşturulması.

A. Sanığın Sıfatı Sebebi ile Uygulanan Özel Soruşturma Usulleri.

1-Genel Bilgiler.

Sanığın, memuriyet görevi veya sıfatı nedeniyle yada olayın niteliği sebebi ile soruşturma usulünün belirli kısımlarını düzenleyen ve düzenlenmeyen konularda açık veya üstü kapalı şekilde genel kurallara yollama yapan, soruşturma usullerine “özel soruşturma usulleri” denir.

⁹³ YARGITAY.C.G.K. nun 26.5.1986 tarihli E:1997/310 ;Erol Çetin, K.İ.T Personeli ile Kooperatif Görevlilerinin Cezai Sorumlulukları, Ankara, 1994,s.50

⁹⁴ YARGITAY C.G.K nun 28.5. 1979 tarihli kararı ,Y.K.D(İçel-Yenisey s.9)DANIŞTAY 2.D nin 8.1.1974 tarihli kararı(Bahir Sorguç,Adli Soruşturma,1986,s.38)

Cumhuriyet savcısı bir suç işlendiğini haber alınca bu, konuda kamu davası açıp açmayacağına karar vermek için sanığın lehine ve aleyhine tüm delilleri toplar, (C.M.U.K 153 m.) Özel Muhakeme Usullerinde ise, suç işlendiğini haber alan soruşturma kararı vermeye yetkili makamlar bir ön inceleme yaptırabilirler. Ön inceleme, kurumu bazen açık bir şekilde düzenlendiği gibi, bazen de M.M.H.K. de olduğu gibi üstü kapalı bir ima ile belirtilebilir. Kovuşturmayı gerektirecek bir suçun olup olmadığı ön inceleme yöntemi ile rahatsız edilmeden tetkik edilebilir.

Genel muhakeme kuralları içinde, cumhuriyet savcısı suçu haber alınca soruşturmaya başlar. Hazırlık soruşturması bitince delillerin dava açılmasına yeterli ise, iddianame ile dava açar. (C.M.U.K. 163 m.) Eğer dava açmaya yeterli değilse, takipsizlik kararı vererek dosyayı işleminden kaldırır.(C.M.U.K. 164 m.) Özel soruşturma usullerinde ise, soruşturma kararı vermeye yetkili makam ile davanın açılmasına veya dosyanın işleminden kaldırılmasına ilişkin kararlar, ayrı makamlar tarafından verilir. Soruşturma tayin edilen kişiler tarafından yapılabilir. Sanık hakkında yapılan soruşturma, idare tarafından yapılan bir hazırlık soruşturmasıdır. Bu soruşturma parçalı bir soruşturmadır. Soruşturma açma kararı veren makam ile dava açma kararı veren makamlar farklıdır. Sanığın sıfatı ve görevi sebebiyle uygulanan özel muhakeme usullerinde, hazırlık soruşturması istisnaları olmakla birlikte bağlı olduğu kurum tarafından yapılır. Bu istisnalardan biri, milletvekillerinin hakkındaki soruşturmadır.

Cumhuriyet savcısı, toplanan delillere bakarak verdiği ve iddianame düzenleyerek kamu davası açılması kararına karşı, müşteki veya sanık itiraz edemez. Ancak özel soruşturma usullerinde dava açılmasına ilişkin karara itiraz edilebilir. Soruşturma sonunda yetkili kurulların verdiği lüzumu muhakeme kararına karşı hakkında, soruşturma yapılan şahıs veya soruşturmacı bir üst merciye itiraz edilebilir. Yetkili kurulların verdiği lüzumu muhakeme kararları savcının dava açma tekeline getirilen istisnalardır. Bu kararlar iddianame niteliğindedir. Milli Savunma Bakanı, Askeri Yargıtay başkanı gibi kişilerle T.B.M.M gibi kurullarda kamu davası açabilmektedir. 3206 sayılı değişiklikten sonra bu gibi kurullara ilçe idare kurulu, il idare kurulu, Danıştay ikinci dairede eklenmiştir⁹⁵. Dava açmaya yetkili kurullar

⁹⁵ Bahri Öztürk, Görev Suçlarında Özel Soruşturma ve Yargılama Kuralları, Yeni Türkiye, sy.14, Mart-Nisan1997, sy.856

ilerideki konular içinde tekrar ele alınacaktır. Yetkili kurulların verdiği lüzumu muhakeme kararlarının kesinleşmesi halinde dosya davaya bakmaya yetkili adli yargı kurumuna gönderilecektir. Son soruşturma aşamasında iddia işini mahkeme nezdindeki Cumhuriyet Savcısı yapacaktır.

2. Memurin Muhakematı Hakkındaki Kamuna Göre Soruşturma

a. Hazırlık Soruşturması.

(1). Memurin Muhakematı Kanununa Tabi Olma Şartları.

(a). Failin Memur Olması.

M.M.H.K da memur kavramından söz edilmiş, ancak memurun tanımı yapılmamıştır. Bu durum, uygulamada bir süre karışıklığa sebebiyet vermiştir. M.M.H.K. da belirtilen memurun tanımı 3 aşamadan geçmiştir⁹⁶. 3. Devrede M.M.H.K. da ki memur tanımından ne anlaşılması gerektiğini kabul edilen, 1255 sayılı meclis kararının hazırlandığı ve bu günde tatbik olunan usuldür. Yargıtay'ın, 14.3. 1940 tarih ve Esas:27, Karar 48 Sayılı içtihadı birleştirme kararı, Türkiye Büyük Millet Meclisine kır, çarşı ve mahalle bekçilerinin M.M.H.K. ya tabi olup olmadıkları hakkında bir tefsir talebinin verilmesine sebep olmuştur.1924 anayasasına göre mecliste 1255 sayılı tefsir kararında bulunmuştur.

Bu tefsir kararı, senelerdir süren karışıklığa bir son vermiş ve prensip kararına varılmıştır. Bu tefsir kararı sadece çarşı ve mahalle bekçileri için çıkarılmışsa da, tefsir kararının son cümlesi bu karara umumi bir mahiyet vermektedir. Bu cümle hangi vazife sahiplerinin memur telakki edileceği hususunda, adliye encümeni ile müttetik olarak encümenimiz "Ceza tatbikatında dahi aynen ve tamamen o vazife sahiplerinin de memur adledilmeleri ve binaen aleyh haklarında M.M.H.K nun hükümlerinin tatbik olması mevcut kanuni mevzuat ve tefsiri mukarerat hükümleri icabından bulunduğundan, bu hususta yeni bir tefsire mahal olmadığına karar verilmiştir." Şeklinde bir ifade taşımaktadır⁹⁷. Bu ifadede görüldüğü üzere tefsir kararını umumileştirmekte ve hem de ceza kanunumuzun 279 maddesinde ki tarife giren bütün devlet ajanları M.M.H.K dan istifade edecekleri sonucunu doğurmaktadır⁹⁸.

⁹⁶ Gbi bkz; Özek, s.41; Şekercioğlu, 78

⁹⁷ Özek, s.43; Erman, s.273; Beşe, Hakkı kamil, s.13, 14 Aksi görüş için Bkz Erman-Özek, s.481;

⁹⁸ Özek, s.43

Bu durumda M.M.H.K. na tabi olacak devlet memuru tanımının tayini problem olmaktan çıkmıştır. Bunun için faalin ceza kanunu bakımından memur olup olmadığının tespiti gereklidir. Türk Ceza Kanunu tatbikatında memurun tanımı geniş bir şekilde 1. Bölümde incelenmiştir. “Ceza tatbikatında memurun müstahdem olup olmaması gerekmez. Ancak müstahdem ise bir “Amme Vazifesi görmesi” yani “Hukuki bir tasarruf veya fiili ifa etmesi” yada bu hususta “Kamu Hukuku usulüne uygun bir surette iştirak etmesi”, eğer müstahdem değilse hukuki tasarruf veya fiilin kanunun açıkça izin verdiği veya emrine müsteniden ve kendisi ile devlet beyinde teessüs eden hukuk rabitası gereğince ifa veya bu hususta iştirak eylemesi lazımdır⁹⁹.” Bu şekilde T.C.K nun 279 maddesinde memur sayılan bütün şahıslara M.M.H.K nun tatbikine imkan yoktur. Devlet müstahdemi olmayan bir müessese ile hukuki veya fiili bir rabita ile bağlanmamış olanlar hakkında, bu kanun hükümleri tatbik olunmaz. Özel bir fert olması sebebiyle hakkında hazırlık soruşturması yapacak merci yoktur¹⁰⁰. Bu sebeple hem idare hem de ceza hukukundaki memur kavramının örtüştükleri kişiler hakkında M.M.H.K uygulanmalıdır¹⁰¹. T.C.K nunda 279 maddede belirtilen, ancak memur tanımına girmeyen memuriyetler özel hükümler ile ¹⁰²ceza kanunu uygulamasında memur sayılan ve devlet ile bir istihdam ilişkisi içinde bulunan kişilerde olsalar, bunların hakkında M.M.H.K uygulanmayacaktır. Ancak ceza soruşturmasında M.M.H.K. na tabidir veya benzeri düzenlemelerde M.M.H.K. uygulanacaktır¹⁰³.

Ceza tatbikatında memur sayılır şeklindeki ibarelerde memur sayılan kişinin suç işlemesi halinde ceza kanunundaki memurların işleyebilecekleri suçlardan sanık olabilecekler ancak haklarında soruşturma yapılırken M.M.H.K. dan yararlanamayacaklardır. Bu kişiler memurlar tarafından işlenen suçların sanığı veya memura karşı işlenen suçların mağduru olabileceklerdir. Ceza takibatında memur

⁹⁹ Erman,s.270;Erman-Özek,S.482;Özek,s.43

¹⁰⁰ Erman,s.276;Özek,s.44.

¹⁰¹ Selçuk,s.44

¹⁰² 2762 sayılı Vakıflar Yasası'nın 62 m;506 sayılı yasa ile birlikte bulunan 4792 sayılı yasanın 7 m;3771 sayılı yasanın 11 m;1163 sayılı Kooperatifler Yasası'nın 62/son m;1581 sayılı yasanın 20 m;5590 sayılı yasanın 81 m;6964 sayılı yasanın 42 m gibi.

¹⁰³ 1580 sayılı Belediyeler Kanununun 102 maddesi;13 mart 1329 tarihli İl idaresi Kanununun 72/2 M;442 sayılı Köy Kanununun 11 m;283 sayılı Jandarma Teşkilat Yasası'nın 15/d m;2845 Sayılı Olağan üstü Hal Bölge Valiliğinin Kuruluşuna Dair K.H.K 286 sayılı K.H.K ile eklenen 4-I m;772 sayılı Çarşı ve Mahalle Bekçileri Kanununun ;2547 sayılı yasanın 15 m;4081 sayılı Çiftçi Mallarının Korunması Hakkındaki Kanununun 23 m ;2692 sayılı Sahil Güvenlik Komutanlığı Kanununun 21/d m ;625 sayılı Özel Öğretim Yasası'nın 49 m Burada sayılan çalışanlar T.C.K279 m. tanıma giren şahıslar hakkında MMHK uygulanacaktır.

sayılan kişi ise hem ceza tatbikatında hem de ceza takibatında memur sayılacak ve suçun sanığı olduğu durumlarda diğer şartlarda gerçekleşmiş ise hakkındaki soruşturma M.M.H.K na göre yapılacaktır.

(b). Suçun Memurun Görevinden Doğması veya Görevli Olduğu Bir Anda İşlemesi.

Memurun T.C.K nunda veya özel yasalarda suç sayılan bir eylemi yapmaması gerekmektedir. M.M.H.K da suç olarak cürüm demektir. Bu terim yürürlükteki ceza mevzuatındaki suçlar olarak anlaşılmalıdır. (1274)1858 tarihli ceza kanunname-i humayun'un 2 maddesine göre Ceza Kanununun tayin ettiği tüm fiillere cürüm denirdi. 765 sayılı ceza kanunu da ise suçlar 2 başlıkta toplandığı ve cezaların cürümlere mahsus cezalar ve kabahatler için "mevzu cezalar" şeklinde bir ayrıma gidilmiştir. M.M.H.K 765 sayılı ceza kanunundan önce yürürlüğe girdiği için suçlar cürümler şeklinde kalmıştır. Bugünkü uygulamada memurun işlediği suç kabahat olsa dahi hakkındaki soruşturma M.M.H.K na göre yapılacaktır¹⁰⁴.

Suçların tespitinde T.C.K nun 1 maddesinde "Kanun sarih olarak suç saymadığı bir fiil için kimseye ceza verilemez, kanunda yazılı cezalardan başka bir ceza ile de kimse cezalandırılmaz" demektir. 2 maddede ise; "işlendiği zaman kanuna göre cürüm veya kabahat sayılmayan bir fiilden dolayı kimseye ceza verilemez." denilerek biçimsel kanunilik ilkesi benimsenmiştir.

Görev Suçu kavramı içinde 2 tür suç yer almaktadır. Bunlardan birincisi, görevden doğan yasanın deyimini ile vazife-i memuriyetten münbahiş suç ve görev sırasında işlenen suç, yine yasanın deyimini ile vazife-i memuriyetin ifası sırasında hadis olan suçlardır¹⁰⁵. Görevden doğan suçlar ancak memur kimseler tarafından işlenen suçlardır. Memur olmayan ve o vazifeyi yapmayan kişiler bu suçları işleyemezler. Bu suçlarda korunan hukuki yarar devletin itibarıdır¹⁰⁶. Burada bir memurun vazifesini ihmal veya suistimal etmesi veya resmi bir evrakı imha etmesi, vazifeden doğan suçlardan sayılabilir. Burada memuriyet vazifesini ifaya ilişkin bir suç hali söz konusudur. Suçun konusu görev olmalı ve bu suç görevin ifasından doğmalıdır.

¹⁰⁴ Yurtcan,s.559

¹⁰⁵ Yurtcan,s.558

¹⁰⁶ Sorguç,s.39;Beşe,s.37

Memurun görevi olmayan bir olay üzerinde işlediği bir suçun vazifesi ile ilgili bir sorun olmadığından bu memur hakkında M.M.H.K'nin uygulanması söz konusu olamaz¹⁰⁷.

İkincisi görev sırasında işlenen suçlardır. Memur görevli iken görevden doğmayan bir suç işleyebilir. Yani görevle yükümlü olduğu bir anda olduğu bir anda suç işler. Örneğin: Memur görevli iken bir başka şahsa veya memura müessir fiilde bulunabilir veya tehdit edebilir, sövebilir veya tahkir etmiş olabilir. Görüldüğü gibi bu suçlar memur sıfatı taşımayan kimseler tarafından da işlenebilir. Bu şekilde işlenmiş suçlar, memurun görevli olduğu anda işlenmiş suçlardır. Burada dikkat edilecek nokta, memurun görevli olup olmadığıdır¹⁰⁸. Bu suçun işlendiği yerin muhakkak memurun görevli olduğu yer olması şart değildir. Görev mahallinde olmasa da görevden doğan suç işleyen memur M.M.H.K'na göre soruşturulur¹⁰⁹. Buna karşılık görevli olmakla birlikte, memuriyet vazifesi ile ilgisi olmayan tamamen kişisel nedenlerden meydana gelen, ancak memurun görevli olduğu bir anda işlediği suçun M.M.H.K'daki kanuna göre soruşturulup soruşturulmayacağı tartışma konusudur.

Prof. Dr. Çetin ÖZEK bu konuda; "Görev mahallinde bulunmakla birlikte memuriyet görevi ile ilgili olmayan suçlarda M.M.H.K uygulanamaz. Suçun memuriyet vazifesi ile ilgili olup olmadığının her olaya göre ayrı ayrı tespit edilmesi gereklidir." demektedir¹¹⁰. Bu konuya Yargıtay C.G.K 11.9.1952 gün ve 950/193 sayılı iştadında belirtildiği üzere suçun görevleri sırasında işlendiği yeterli olmayıp memurun ifa etmiş olduğu görevle ilişkisi olması gereklidir demektedir. Örneğin; memurun muhakematına tabi bir maliye memurunun dairede, daire salonunda veya görev sırasında daire dışında ev sahibi ile münakaşa ederken ona karşı suç işlemesi halinde görev sırasında işlenmiş olduğundan bahisle hakkında M.M.H.K tatbik edilemez¹¹¹.

Devlet memurları çalışma saatleri içinde ve çalışma yerlerinde buldukları sürece görevli sayılırlar. Bu sırada; dövmek, hakaret etmek gibi görevle ilişkisi olmayan, töre dışı davranışların görev suçunu oluşturacağını savunanlar

¹⁰⁷ İzzet Gözübüyüköğlu, Memurlar Hakkında Tahkikat ve Muhakeme Usulü, Ankara, 1942 s.24

¹⁰⁸ Gözübüyüköğlu, s.25; Beşe, s.37

¹⁰⁹ Özek, s.45

¹¹⁰ Özek, s.46

¹¹¹ Fethi Türkmen, Alelade Şahıslar Memurlar, Avukatlar, Hakim ve Savcılar ile Milletvekilleri için Ceza Soruşturma Hakkında İnceleme, A.D, sy.5, Eylül -Ekim 1985, s.11

GÖZÜBÜYÜKOĞLU, ÜNLÜ, SORGUÇ isimli yazarlardır. Bunlara göre görevli oldukları anda görevle ilişkisi olmayan suçlar M.M.H.K ya göre soruşturulmalıdır¹¹².

Yargıtay'ın yukarıda belirtilen kararlarında ve diğer kararlarında devlet memurlarının çalışma saatleri içinde ve çalışma yerlerinde buldukları süre içinde görevli sayılırlar .Bunların kendi aralarında töre dışı görüşmeler ve konuşmalar yapmaları yada görevle ilişkisi olmayan suçlar işlemeleri halinde memur sayılmalarını gerektirmez¹¹³. Yargıtay'ın yeni tarihli bir kararında ise "Emniyet müdürlüğünde görevli başkomiser görevli bulunduğu bir anda, telefon ederek hakaret ettiği, bunun aynı okulda öğretmen bulunan eşinin okul müdürü ile olan münakaşasından doğduğu dolayısıyla, bu suçun özel nedenlerden kaynaklandığından M.M.H.K uygulanamaz." demiştir¹¹⁴. Yargıtay'ın kararlarında da görüldüğü gibi görevli bir anda memurun özel sebeplerden doğan görevle ilgisi olmayan bir suçun M.M.H.K na göre soruşturulması kabul edilmemektedir. Bu durumda, görevli olduğu anda özel sebeplerle memurun suç işlemesi halinde M.M.H.K nun arkasına saklanarak suç işlemesi eğilimine teşvik edebilir. Bu sebeple bu tür suçların genel hükümlere göre soruşturulması kanunun amacına daha uygundur.

M.M.H.K nuna göre soruşturulacak suçların şikayet veya izin ve muafakata bağlı ise bu şartlar yerine getirilmeden takibata girilemez¹¹⁵.

(2). Suçu Öğrenme Şekilleri:

Suçun işlendiğine dair ihbarlar; sözlü veya yazılı olarak cumhuriyet savcılıklarına, zabıta makam ve memurlarına ve sulh hakimlerine yapılabilir. Suç ihbarları kanuni mercilere iletilmek üzere, vali, kaymakam ve nahiye müdürlerine yapılabilir. Ancak bu durumda vali veya kaymakam eğer işlenen suç ihbarı kendilerinin soruşturma açmasına karar verebileceği bir memurun M.M.H.K. nuna tabi bir suç olması halinde, kendiliğinden harekete geçerek soruşturma açma kararı verebilirler. Bunun dışındaki suçlar ise, cumhuriyet savcılığına veya zabıta makamlarına ilgili evrakı göndermek mecburiyetindedir.

¹¹² Gözübüyüköğlü,s.25;Ahmet Hamdi Ünlü, Memurların Yargılanmasına İlişkin Yasa Ankara, 1992 ,s13;Sorguç,s.41

¹¹³ YARGITAY C.G.K 11.5. 1964 tarihli E:223,K:219 (sorguç,s.41)

¹¹⁴ YARGITAY C.G.K ,11.5.1992 tarihli E:129,K:151 (Savaş-Mollamahmutöğlü,s 2559)

¹¹⁵ Özek,s.45

(a). Şikayet : Belli suçlardan zarar görenlerin, ceza soruşturmasının sakıncalarına karşı korunmaları amacı ile bu suçlardan dolayı ceza kovuşturması ve dolayısı ile muhakeme yapılabilmesi için, kanunla konulmuş olan bir engelin kaldırılması şart koşulmuş ve bu engeli kaldırma işlemine “şikayet” adı verilmiştir¹¹⁶. Kovuşturması şikayete bağlı suçlarda suçu öğrenme yolu şikayettir. Şikayet aynı zamanda bir yargılama koşuludur. Bu koşulun gerçekleşmesi ile yargılama işlemlerine başlanabilir. Her ne kadar kovuşturulması şikayete bağlı olmayan suçlar için ise bu bir suç duyurusu niteliğindedir. Bu bakımdan onun kural ve koşullarına tabi olmak gereklidir. Şikayet ancak kovuşturulması şikayete bağlı suçlar için bir suçu öğrenme yolu olabilir¹¹⁷. Şikayet belli kayıt ve şartlara bağlanmamıştır. Şikayete bağlı olmayan suçlarda kovuşturma ile yetkili makamlar resen kamu davası açabildiğinden bu şartlardan zarar görenin bildirilmesinde şikayet adı altında yapmış olsa dahi bu bir ihbar niteliğindedir. Bu nedenle ihbar niteliğinde olan şikayetlerin şikayet süresi içinde yapılması şartı aranmaz. Anayasaya göre şikayet bir haktır. (A.Y 74/1 m) her suçta mümkündür. Ancak bazı suçlarda muhakeme şartıdır¹¹⁸. Kişi şikayette bulunurken faileri de belirtmek zorunda değildir, çünkü fail değil fiil şikayet edilir. (T.C.K 108) Şikayet hakkının kullanılması için bir süre konulmuştur. Bu süre şikayet hakkı olan kimsenin fiilinden veya failin kim olduğundan haberdar olmasından itibaren ve öğrenme daha sonra gerçekleşmiş ise şikayet hakkının doğmasından itibaren altı aydır. Ancak o suç hakkındaki zaman aşımı dolmamış olmalıdır¹¹⁹. Şikayetin belli bir formülü yoktur. Şikayetin suç teşkil eden fiilden zarar gören kimsenin dava açılmasına veya ceza muhakemesi yapılmasına muhafakat etmesi demek olduğundan; “şikayetçiyim, davacıyım, cezalandırılmasını istiyorum” şeklindeki herhangi bir tabir kullanılabilir. Bu nedenler şahsi dava açılması veya kamu davasına katılması aynı anlama gelir¹²⁰. Şikayetin yazılı olarak yapılması gereklidir. Fakat şikayetin sözlü beyan üzerine tutanağa geçirilmesi de mümkündür. (CMUK 151/3 m) Suç üstü durumlarında yargılanmayı düzenleyen 3005 sayılı yasanın uygulamasında sözlü şikayette

¹¹⁶ Nurullah Kunter, *Ceza Muhakemesi Hukuku*, İstanbul, 1986, s.73

¹¹⁷ Kunter, s.73; Yurtcan, s.43

¹¹⁸ Kunter, s.74

¹¹⁹ Kunter, s.77; Yurtcan, s.44

¹²⁰ Kunter, s.76

geçerlidir¹²¹. Yazılı şikayet yabancı memleketlerdeki Türk konsoloslukları aracılığıyla da yapılabilir¹²².

(b). İhbar: Suçtan, yetkili makamların haber almasının ikinci ve en çok karşılaşılan yolu ihbardır. İhbar yapılması başka makam veya kişilerin suçları kovuşturma organlarına bildirmeleridir. Suçu bildirenlerin bir kamu makamı veya özel kişi olmasına göre ayrılır¹²³. Ancak ihbarların farklı kaynaklardan gelmesinde bir farklılık yoktur. Kolluk kuvvetlerine bir suçta rastlandığında gerekli önlemi almak ve hazırladığı belgeleri hemen cumhuriyet savcısına gönderme görevi vermiştir. (CMUK 156 m.) Kolluğun bu görevi yerine getirmesi savcılık bakımından bir suç duyurusu niteliğindedir. Çünkü savcılık bu yolla ilk kez suçu öğrenmektedir¹²⁴.

Suç duyurusu, kolluk makamları dışında olan makamlardan da gelebilir. Yargılama aşamasında ortaya çıkan yeni bir suçun veya işlenen bir suçun yalan yere tanıklık veya görevli memura müessir fiilin veya hakaret tehdit gibi mahkeme olayı saptayarak, olayı yazılı şekilde Cumhuriyet Savcılığına bildirecektir. Seçim zamanlarında işlenen suçların seçim zabıtlarına geçirilmesi ile de Cumhuriyet Savcılığına suç duyurusu yapılabilir.

Yasalar suç duyurusu yapılmasını bir adli görev olarak vermiştir. C.M.U.K 152 m; T.C.K 235 m vb. gibi. 2559 sayılı Polis ve Salahiyetleri Kanunu mesaisi içinde bulunmayan polis memuruna görev yaptığı mülki sınırlar içinde, suçlara el koyma ve zabıtaya teslim etme görevi verilmiştir. (ek-4 m) Kamu ile istihdam bağı olan veya olmayan herkes suç duyurusunda bulunabilir, bu suç duyurusu bir tutanakla saptanır.(CMUK 151/3 m) İhbarda bulunan kişi ismini verebileceği gibi gizlide tutabilir. Hatta bunu başka bir isim altında bile yapabilir. Suç duyurusunda şüphelenilen kişinin ismini vermek gerekli değildir. Bilinmeyen bir kişide ihbar edilebilir. Her türlü suç duyurusu üzerine kovuşturma organının harekete geçmesi gereklidir. Ancak duyurunun yapılış biçimi gerekse içeriği ciddi olmadığının ilk anda anlaşılması üzerine soruşturmaya girilmeyebilir¹²⁵.

¹²¹ Kunter,s.78;Yurtcan,s.43

¹²² Kunter,s.78

¹²³ Yurtcan,s.42

¹²⁴ Yurtcan,s.42

¹²⁵ Yurtcan,s.43

(c). Kovuşturmaya Yetkili Makamların Suçu Doğrudan Doğruya Öğrenmesi.

M.M.H.K na göre soruşturma açmaya yetkili makamların suçu bizzat doğrudan doğruya görmeleri olduğu gibi örneğin; görevli bir memurun resmi bir belgeyi tahrif etmesi veya yırtması denetim ve gözetim sorumluluğu bulunan devlet memurlarının teftiş sırasında suç olan bir fiil ile karşılaşması durumunda da suçtan haberdar olabilir. Yazılı veya görsel basın araçlarından suçun işlendiği öğrenilebilir.

Ancak genelde teftişler sırasında suçlara rastlanmaktadır. Bu durumda suçun kovuşturulması için eğer suçun soruşturulması M.M.H.K na tabi bir suç ise soruşturma kararı verilerek soruşturmaya başlanabilir. Eğer suç M.M.H.K na tabi değilse bu durumda dosya delilleri ile birlikte yetkili ve görevli cumhuriyet savcılığına gönderilmelidir. M.M.H.K. na göre memurlar hakkında soruşturma açmaya yetkili makamlar sayma usulü ile belirtilmiştir.

(3). Soruşturma Emrini Vermeye Yetkili Makamlar.

M.M.H.K. na göre soruşturma emri vermeye yetkili makamları ve soruşturma emrini kimler hakkında verebileceğini açık bir şekilde belirtmiştir. Bu sayılan makamlar dışındaki hiçbir organ sayılan makamlara vekalet etmedikleri sürece soruşturma emri veremezler veya resen soruşturma yapamazlar. Sayılan makamlarda bulunan idareciler soruşturma kararı verilmesine ilişkin yetkilerini de devredemezler. Bunun için yasal bir düzenleme M.M.H.K.' da yoktur.

(a). Bakanlıklar.

Bakanlıklarda görevli müsteşarlar hakkında bağlı bulunduğu bakan bizzat soruşturma emri verecektir (11 m.). Valiler hakkında İç İşleri Bakanı tarafından (10 m.), Elçiler hakkında Dış İşleri Bakanı bizzat verecektir (9 m.). Dış İşleri Bakanlığı; yabancı ülkelerde görev yapan elçileri dışındaki memurların görev suçlarından dolayı haklarında yapılacak soruşturma diğer bakanlıkların merkez memurları hakkında yapılan soruşturma usulüne uygun olarak yapılacaktır (9/2 m.). Ancak Dış İşleri Bakanlığı'nda büyükelçiler, daimi temsilciler ve daimi delegeler Bakanlar Kurulu Kararı ile atandığından haklarındaki soruşturma sonucunda lüzumu muhakeme veya menni muhakeme kararı, Danıştay 2. Dairesi tarafından verilecektir. Bakanlar kendi idari yapıları içinde buldukları organik olarak kendilerine bağlı olan merkez memurları hakkında görevlerinden doğan suçlarda soruşturma emri

verebileceklerdir. Bu memurları da M.M.H.K atanma şekillerine göre ikiye ayırmaktadır. Kanunun diliyle “irade-i seniye ile mansup memurun” ile “devairi merkeziyede” “irade-i seniyeyle mansup olmayan memurun” şeklinde ayırmaktadır. İrade-i seniye memurun tanımı yasalarda yoktur. Ancak bu kayram bir Danıştay kararı ile açıklık kazanmıştır. Buna göre; kanunda sözü geçen irade-i seniye deyimini milli irade deyiminin karşılığıdır. İrade-i seniye ile mansup memurun deyiminden maksat atanmaları Cumhurbaşkanı'nın imzasıyla tekemmül eden memurlardır. Bu deyimine içine Bakanlar Kurulları Kararı ile atanmışlar girdiği gibi üçlü kararname ile de atanmışlar da dahildir¹²⁶. Bu durumda irade-i seniye ile atanmış merkez memurları 2451 sayılı, Bakanlıklar ve Bağlı Kuruluşlarda Atanmalarına ilişkin kanunun 2. maddesinin yollamasıyla 1 ve 2 sayılı cetvellerde gösterilen memuriyetlerdir. İrade-i seniyeyle mansup olmayan memur ise bakanlığın merkez teşkilatındaki kadrolara ait ve 2451 sayılı Bakanlıklar ve Bağlı Kuruluşlarda Atanma Usulüne İlişkin Kanunun 2 maddesinin 1 ve 2 no'lu cetvellerde gösterdiği memurların dışındaki memurlar olarak tanımlanabilir. Bu merkez memurları hakkında soruşturma emri bizzat bakan tarafından verilecektir. Buna göre bakanlıklarda ve merkez teşkilatında görev yapan ve milli irade ile atanmayan memurlar için bakanın yerine veya adına müsteşarın soruşturma emri verebilmesi mümkün değildir. Soruşturma emri bizzat bakan tarafından verilmelidir¹²⁷.

Soruşturma kararı verilirken soruşturma kararı neleri içermelidir? Danıştay bu sorunun yanıtını; “Verilecek soruşturma emrinde hangi kişi yada kişiler hakkında ve hangi eylem yada eylemlerden ötürü, kimin yada kimlerin soruşturma yapacaklarını tereddüde yer vermeyecek surette açık bir şekilde belirtilmelidir” şeklinde vermektedir¹²⁸. Bu durumda soruşturma kararı vermeye yetkili kılınan makam soruşturma yapacak kimse veya kimseleri, suç konusu veya konularını, hakkında soruşturma yapılacak kişi veya kişileri belirtmek zorundadır.

İç İşleri Bakanlığı, valiler hakkındaki cezayı gerektirir bir cezayı veya fiili soruşturmak için bir veya birden fazla memuru soruşturma için görevlendirir. Birden fazla memurun görevlendirilmesi halinde; bunlar soruşturmalarını kurul olarak yaparlar

¹²⁶ DANIŞTAY, 3.D, 29.4.1997 tarih E:1997/437, K:1997/477 (Kırmızıgül, s.91)

¹²⁷ Kırmızıgül, s.94

¹²⁸ Kırmızıgül, s.87; Sorguç, s.59; DANIŞTAY, 2.D 1.10.1973 tarih, E:1973/573, K:1973/1861

Bakanlık kurula içlerinden birini başkan olarak tayin eder. (8 m). Elçilerin soruşturma usulü valilerinkinin aynısıdır, ancak soruşturma emrini Dış İşleri Bakanı verecektir (9/2 m). Müsteşarların soruşturulması içinde heyet seçilecektir¹²⁹. Uygulamada valiler hakkında yapılacak soruşturmalar için mülkiye müfettişleri görevlendirilmektedir. Valilerin kişisel suçlarının soruşturulması usulünü ise C.M.U.K nun 422. M düzenlenmiştir. M.M.H.K nun uygulaması açısından “Devletin başkentinde ve bir Bakanlık emrinde çalışan memurlar olup bu kavram içine irade-i seniyeye mansup olan veya olmayan tüm merkez memurları girmektedir.” Bakanlıklarda veya herhangi bir bakanlığa bağlı veya genel müdürlüklerinin kuruluş kanunlarında veya ekli teşkilat kanunlarında merkez memuru olarak gösterilen kimseler merkez memuru sayılır¹³⁰. Her bakanlığın merkez teşkilatında görev yapan ve milli irade ile atanmayan merkez memurları içinde soruşturma emrini bizzat bakan verecektir. Yani merkez memurlarının milli irade ile atanan veya atanmayan olarak kanun ikiye ayrılırsa da soruşturma emrini bütün memurlar hakkında bağlı oldukları bakan tarafında verilecektir. Bu iki tip memur hakkında soruşturmacının tayini usulde aynı olmakla beraber memuriyetler ve soruşturma konusu makamlar dikkate alınarak soruşturmacı atanır. Bu iki grup memur hakkında soruşturma sonucunda yargılanmalarına gerek olup olmadığı hakkında farklı merciler tarafından karar verilecektir.

(b). Tüzel Kişiliğe Sahip Kuruluşların Genel Müdürleri.

Merkez teşkilatında, bakanların yanında kendi personeli hakkında birinci derecede soruşturma emri verebilecek ikinci makam, kendi tüzel kişiliğine sahip kuruluşların genel müdürleri veya birinci derecedeki yetkilileridir. Bu kuruluşlar doğrudan doğruya bakanlığa bağlı olamayan Vakıflar Genel Müdürlüğü, Tekel Genel Müdürlüğü, Tapu Kadastro Genel Müdürlüğü, Yüksek Öğretim Kurumu, Danıştay ve Anayasa Mahkemesini örnek olarak gösterebiliriz.

Uygulamada yasadaki daireler deyiminden, kendi adlarına bağımsız davranan tüm yürütme ve yargı kuruluşları olarak anlamak gereklidir¹³¹. Ancak bu kuralın istisnaları olarak Askeri Yargıtay ve Askeri Yüksek İdare Mahkemesini ayrık tutmak gerekir. Daire deyiminde bir bakanlık yapısı içinde bir bakana bağlı olarak çalışan

¹²⁹ Kırmızıgül, s.99; Beşe, s.108; Gözübüyüköğlü, s.35

¹³⁰ Kırmızıgül, s.89

¹³¹ Ünlü, s.49

genel müdürlükler bu daire tanımının dışındadır. Bu daireler kendi adlarına karar alamazlar. Milletvekilinin alacağı kararları hazırlarlar yani yasanın ikinci maddesinde sayılan merkez memurları hakkında resen soruşturma açmaya yetkili makam, bu dairelerin genel müdürleri değildir. Buradaki daire başkanları merkez teşkilatındaki genel müdürlük veya müdürlüklerdir¹³².

Bir tüzel kişiliğe sahip ve bir bakanlığa doğrudan bağlı olmayan, kendi başlarına karar alma ve hareket etme yetkisi kuruluş kanunlarında gösterilen kamu kurumlarının en büyük amiri kendine bağlı olan memurları hakkında soruşturma açmaya yetkilidir.

(c). Valilik Makamı.

Her ilin valisi, kendisine bağlı kurumlardan birinin memurlarından birisinin görevi ile ilgili suç işlediğinin kendisine ulaşması ile eğer işlendiği haber alınan suç ciddi bir durum meydana getirecek şekilde ve deliller inandırıcı ise suçun soruşturulması M.M.H.K. göre de soruşturulacak suçlardan ise suçu bizzat soruşturabileceği gibi bu konuda bir soruşturma kararı vererek bir soruşturmacı tayin ederek soruşturma yaptırabilir. Valiler kimler hakkında soruşturma emri verebilir veya soruşturma yapabilir veya yaptırabilir? Valiler İl idaresi kanununa göre; Hakim ve Savcılar Kanunu ile Adliye ve Adliyeye Bağlı Kuruluşlar, Askeri Birlikler, Askeri Fabrika ve müesseseler, Askerlik Daireleri ve müesseseleri hariç olmak üzere Bakanlıklar ve tüzel kişiliğe haiz genel müdürlüklerin il teşkilatında çalışan bütün memur ve müstahdemlerinin en büyük amiridir. Bu sayılanlara M.M.H.K. il memuru denir. (il id k 4 m)

İl memurları kadroları il örgütüne bağlı bulunan ve kendileri de bu sıfatla görev yapan tüm memurlardır¹³³. Bakanlıkların kadro ve teşkilat kanunlarında merkez memurları, il memurları ve teşkilatta bulunan diğer memuriyetler ile bağlı kuruluşlar gösterilmişlerdir. 3143 sayılı, Sanayi ve Ticaret Bakanlığının Teşkilat ve Görevleri Hakkındaki Kanunun 29. Maddesinde, 3146 sayılı, Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığının Teşkilat ve Görevleri Hakkındaki Kanunun 28 maddesinde, 3152 sayılı, İç İşleri Bakanlığının Teşkilat ve Görevleri Hakkındaki Kanunun 23. maddesinde,

¹³² Beşe, s.101; Gözübüyüköğlü, s.31

¹³³ Kırmızıgül, s.94; Gözübüyüköğlü, s.28

3797 sayılı Milli Eğitim Bakanlığının Teşkilat ve Görevleri Hakkındaki Kanunun 53 maddesinde 3800 sayılı, Orman Bakanlığının Kuruluş ve Görevleri Hakkındaki Kanunun 25. maddesinde taşra teşkilatları ile aynı bölümlerde bağlı kuruluşların isimleri de belirtilmiştir. Bağlı kuruluşların teşkilat kanunlarında taşra teşkilatındaki memuriyetlerde sayılmıştır. Bakanlıkların taşra teşkilatında ise, “Bakanlık; bakanlık kuruluş görevleri ve esasları hakkındaki kanunun genel kadro ve usul hükümlerine uygun olarak taşra teşkilatı kurmaya yetkilidir denilerek.” her ilde bir bakanlığın kuruluşu olduğu belirtilmiştir. Aynı zamanda, teşkilat/kanunlarında taşra teşkilatında kimin kime karşı sorumlu olacağı da düzenlenmiştir. “İlde il idare şube başkanları kendi işlerini ilgilendiren işlerin yürütülmesinden ve kendi şubelerine bağlı memur ve müstahdemlerin kanun, tüzük ve yönetmelik ile hükümet kararları ile belirtilen ödev ve görevlerin süratli ve düzgün yapılmasından valiye karşı sorumludur” demektedir. (İl İd.K. 21 m)

İlçe idare başkanları da, kendi bakanlığının bağlı bulunduğu il Şube Amirine karşıda sorumludur. Vali her bakanlığa. tüzel kişiliği olan ve bir bakanlığa bağlı olmayan genel müdüre karşı, il idare şube başkanları aynı zamanda bağlı oldukları bakanlıklara karşı sorumludur. Bu durum idari hiyerarşinin doğal sonucudur. İdare şube başkanlarını tanımlayan kanunlarda yapılmamıştır. Devlet şurası Umumi heyetinin 3.7.1938 tarih ve 43-50 sayılı kararında idare şube amirinin tanımı şöyle yapılmıştır. “Bir görevi tek başına veya emri altındaki memurlarla birlikte ifa eden memurlardır” denilmiştir¹³⁴. İl memuru olmanın atama yönünden bir önemi yoktur. Atamanın üçlü kararname ile yapılması veya merkezce yapılmış olması ilde görev yapan memurun il memuru olmasında bir farklılık yaratmaz. Atanması ister üçlü kararname ile, ister bakan tarafından ister vali veya kaymakam tarafından yapılmış olsun il memuru olması konusunda bir önemi yoktur. Memurun kadrosunun ilde bulunması yeterlidir. Örnek olarak ilde görev yapan şube amirleri üçlü kararname ile bunların yardımcılarını bakan onayı ile oluşturduğu halde il memurudurlar¹³⁵. Soruşturma kararı verilebilmesi açısından illerde atanma şeklinin bir önemi yoktur. Kanunda atama şekline bakılmaksızın il memuru denilmiştir. Buna göre bakanlıkların il örgütlerinin başında bulunan müdürler ve bunların tüm personeli ile bakanlıklara bağlı kuruluşların müdürleri ve tüm

¹³⁴ Kırmızıgül,s.96;Gözübüyüköğlü,s.30

¹³⁵ Kırmızıgül,s.96

personeli ilçe teşkilatlarındaki tüm personel dahil olmak üzere, görevlerinden doğan suçlarda bu memurlar hakkında valiler tarafından M.M.H.K na göre soruşturma emri verilerek soruşturma yaptırabilir veya yapabilir. Ayrıca bir bakanlığa bağlı olmayan ve tüzel kişiliği bulunan kuruluşların il memurları hakkında da valiler soruşturma emri verebilir. Bölge müdürleri hakkında valilerin soruşturma emri verebilmeleri mümkün değildir. 5442 sayılı il idaresi kanununa kanunun 9. maddesi uyarınca valilerin görev alanları il sınırları ile sınırlı olduğundan bir kaç ili kapsayan daire müdürlüklerinin üstünde bulunmaları mümkün değildir. Bölge müdürleri dışındaki bölge müdürlüklerinde görev yapan memurlar hakkında valiler tarafından soruşturma emri verilebilir¹³⁶.

(d). Kaymakamlık Makamı.

Kaymakamlar ilçede bulunan kamu kurum ve kuruluşlarında görevli memurlardan görevi ile ilgili suç işlediği haberinin kendisine ulaşması ile, suç soruşturulması M.M.H.K. nuna tabi bir suç ise bu durumda bizzat soruşturabilir veya soruşturma yapması için bir soruşturmacı tayin ederek, memur hakkında soruşturma yaptırabilir.

İlçe kaymakamları kimler hakkında soruşturma yaptırabilir veya yapabilir? İl idaresi kanununa göre; İlçe genel idaresinin başı ve mercii kaymakamdır. Kaymakam ilçede hükümetin temsilcisidir. İlçenin genel idaresinden Kaymakam sorumludur. Bakanlıkların kuruluş kanunlarında da ilçelerde yeteri kadar teşkilat bulunur. Bu teşkilat Adliye ve Adliyeye Bağlı Kuruluşlar, Askeri Birlikler ve Askeri Teşkilatlar hariç olmak üzere kaymakamın emri altındadır. (İl İd.K. 27 m) Bakanlıkların kuruluş ve teşkilat kanunların da ilçede görev yapacak memurlar belirtilmiştir. Örneğin 3797 sayılı, Milli Eğitim Bakanlığının Kuruluş ve Teşkilat Yasasında "Her İl ve İlçede bir Milli Eğitim Müdürü bulunur, İlçe Milli Eğitim Müdürlüklerini yürüten kimse İl Milli Eğitim Müdürlüklerine karşıda sorumludur..." demektedir. (53/2 m) İlçelerde Genel İdare Teşkilatının başında bulunanlar İlçe İdare Şube Başkanlarıdır. Bunların emri altında çalışanlarda bunların ikinci derecedeki memurlarıdır. Buna göre bakanlıkların ildeki ve ilçedeki örgütünün başında bulunan müdürler; Defterdar, Bayındırlık Müdürleri, Milli Eğitim Müdürü, Sağlık Müdürü, Kültür Müdürlerini İl

¹³⁶ Kırmızıgül, s.97

İdare Şube Amirleri örnek olarak verilebilir. Bu müdürlüklerin ilçe teşkilatlarının başında bulunan müdürleri de ilçe idare şube başkanlarıdır.

Kaymakamlar, ilçelerdeki bakanlık örgütlerinin başında bulunan ilçe idare şube başkanları ve tüm personeli ile Kendi tüzel kişiliğe sahip ve bakanlığa bağlı olmayan kuruluşların ilçede kadroları bulunan müdür ve tüm memurları hakkında bir suç işlemleri halinde, M.M.H.K nun hükümleri gereğince soruşturma yapabilir veya yaptırabilir. Teşkilat kanunlarında görevlerinden doğan suçlar hakkında, memur sayılarak haklarında M.M.H.K nun uygulanacağını belirtilenler ilçe sınırları içindeki, kaymakam M.M.H.K na göre soruşturma yapabilir veya yaptırabilir. Örneğin 1580 sayılı, Belediye kanununun 442 sayılı, Köy Kanunu gibi, valilerde il sınırları içinde aynı yetkileri kullanırlar.

(e). İdare Şube Başkanları.

Bakanlıkların, kuruluş ve teşkilat kanunlarında kadroları il veya ilçede gösterilen ve bağlı olduğu bakanlığın il veya ilçede en büyük amiri durumunda olup, bakanlığın görevlerini il veya ilçede tek başına veya kadrosu ile birlikte yerine getiren makamların, ilde kadrosu bulunan İl İdare Şube Amiri, ilçede kadrosu bulunan İlçe İdare Şube Amiri denir.

İl İdare Şube Amiri; il idare sınırları içinde bulunan bakanlığına bağlı taşra teşkilatının bütün il ve ilçe memurları ile bağlı bulunduğu bakanlığa bağlı genel müdürlüklerin il ve ilçe memurları hakkında, ilçe idare şube amiri ise, ilçe sınırları içinde bulunan bakanlık teşkilatına bağlı, ilçe teşkilatının bütün memurları ile bakanlığına bağlı bulunan ilçede görev yapan bağlı kuruluşların memurları ve müdürleri hakkında görevinden doğan suçlardan dolayı M.M.H.K na göre soruşturma yapabilir veya yaptırabilir.

Bundan başka, nüfus müdürü emniyet müdürü ve bunların görevlerini yerine getirmek üzere vekalet eden şube idare amiri olmakla beraber, mensup oldukları teşkilat itibari ile dorudan doğruya vali ve kaymakamlara bağlı bulunduğundan, bu memuriyet makamları idari şube amiri olarak M.M.H.K nun uygulamasında kabul edilmemeleri gerekir. Bu itibarla, bir il veya ilçede iç işleri bakanlığına bağlı teşkilatın il idaresi kanunu gereğince, İdari Şube Başkanı durumunda bulunan müdürleri resen

tahkikat yapmaya veya yaptırmaya yetkili olmayıp, mülki teşkilat itibari ile bağlı buldukları vali veya kaymakamın tensi bine göre hareket ederler¹³⁷.

Özetle bir ilçe memuru hakkında ilçe idare şube amirinden başlamak suretiyle M.M.H.K nun hükümlerine göre soruşturma yapmak veya yaptırmak yetkisi hiyerarşik amirlerine tanınmış olup bu bakımdan vali veya memurun bağlı bulunduğu bakanlıkta bu yetkiyi kullanabilir¹³⁸. Örneğin; ilçede görev yapan bir öğretmen hakkında, ilçe idare şube amiri, il idare şube amiri, ilçe kaymakamı, bağlı bulunduğu il valisi ile bağlı olduğu bakanlık M.M.H.K. nun hükümlerine göre soruşturma yapabilir veya yaptırabilir¹³⁹. Bu memuriyet makamları arsında resen hareket etme konusunda yetki farkı yoktur. Bu makamlar, soruşturma açmaya yetkili memurlar hakkında soruşturma açarken hiyerarşik üstten izin almalarına zorunluluk yoktur. İlçe idare şube başkanı, il idare şube başkanından veya vali veya bakanlıktan izin almasına gerek yoktur. Bununla beraber, soruşturmaya yetkili makamların iş durumlarının uygun olmaması, emirlerinde bu soruşturmayı yapacak bir memurun olması hallerinde bir memurun, soruşturma gerektiren fiil ve hareketlerinden dolayı resen soruşturma yetkisine sahip kimseler tarafından, bir soruşturmacı atanarak inisiyatif soruşturmacıya bırakmasında yasal bir engel yoktur.

Burada ,memurlar hakkında tahkikat açabilmek, idari makamlar arasında resen hareket hususunda yetki farkının bulunmaması , aynı suçtan dolayı memur hakkında farklı makamlar tarafından birden fazla soruşturma açılmasına sebep olabilir mi ? Olamaz. Çünkü, üstün vazife ve sorumluluğu daha ağır ve geniş olanın asttan, (kaymakam ilçe idare şube başkanlarından, il idare şube başkanları ilçe idare şube başkanlarından, vali il ve ilçe idare şube başkanları ile kaymakamlardan, bakanlık ve dairelerin kendi teşkilatlarının idare şube başkanları vali ve kaymakamlardan).

- a- Bir memur hakkında bizzat kendisinin veya bir memura soruşturma yaptırmasını isteyebilir,
- b- Başlanmış olan bir soruşturmayı kendisine veya belirleyeceği bir soruşturmacıya devir etmesini isteyebilir,

¹³⁷ Gözübüyüköğlü, s.30

¹³⁸ Kırmızıgül, s.97; Beşe, s.112

¹³⁹ Kırmızıgül, s.97

(astın tahkikat açmaya lüzum görmediği hallerde) takdir hakkını kullanarak alakalı memur veya memurlar hakkında, M.M.H.K na göre hazırlık tahkikatı açılmasını isteyebilmesi, idarenin hiyerarşik yapısından kaynaklanan bir durumdur. Hükmün (M.M.H.K. 2 m) uygulaması ile ilgili olarak, bazı teftiş kurulu yönetmeliklerinde bu konu ile ilgili hükümler konulmuştur. (Ticaret Bakanlığı Teftiş heyeti nizamnamesi 15 m) Resen tahkik yetkisine sahip idari makamlar, aynı yetkiye sahip idari üstlerinin yukarıda belirtilen taleplerini yerine getirmeye ve bunlarca tahkikatın bir muhakkike yaptırılmayarak, bizzat yapılmasını istenmesi halinde yapmaya mecburdur.

Resen tahkikat yapma yetkisine sahip üst makam, ast makamdan eğer ast makam tahkikat yetkisine sahip daha üst makamlardan biri tarafından görevlendirilmemiş ise, bu şekilde talepte bulunabilir. Aksi halde iş daha üst makamların görev ve takdir sahasına girmiş olduğu için bu yönde bir talepte bulunamaz.¹⁴⁰

(4). Soruşturma Kararı Verilmesi ve Soruşturmacının Tayini Usulü.

Resen soruşturma yetkisine sahip olan makamlar, iş çokluğu ve yani adli soruşturmanın bir uzmanlık ve ihtisas işi olması dolayısı ile bir veya bir kaç soruşturmacı görevlendirerek bil vasita yaptırılmaktadır¹⁴¹. Bunun için soruşturmaya yetkili makam, suç konusu olay hakkında isterse bir “ön inceleme” yaptırabilir. Ön inceleme kurumu M.M.H.K nun 2. Maddesinde “.....Bir cürümü işlediği şikayet ve ihbar üzerine anlaşıldıkta....” tabirinden üstü kapalı bir şekilde hazırlık soruşturmasından önce yaptırılabilceği anlaşılmaktadır. Bu hükme göre, memur bir görev suçu işlediği iddiası üzerine yetkili makam iddiayı ciddi bulursa soruşturma açılmasına, eğer iddiayı ciddi bulmazsa soruşturma açılmamasına karar verecektir .

Maddedeki “anlaşıldıkta” tabiri ile belirtmek istenen husus, iddialar üzerine bir inceleme yapılmasından sonra iddiaların ciddi bulunması halinde hazırlık soruşturmasının açılmasını ifade etmektedir. Bu durum ancak ön inceleme ile anlaşılabilir. Ön incelemeyi soruşturma yapmaya yetkili makamlar yapabileceği gibi bir başka memura da yaptırabilir¹⁴².

¹⁴⁰ Beşe,s.114

¹⁴¹ Beşe,s.114;Kırmızıgül,s.88

¹⁴² Kırmızıgül,s.84

Soruşturma emri ile soruşturma için ön inceleme emri birlikte verilemez. Yani “İddiaların incelenmesi, gerekirse soruşturulması biçiminde” soruşturma emri verilmesi durumunda soruşturmacının soruşturmaya değer gördüğü iddiaları soruşturup fezlekeye bağlaması değer görmediği iddialar için ise rapora bağlayıp soruşturma emrini veren makama sunması gerekir. Böylece yetkili makamlar bir kısım iddiaların soruşturmaya dahil edilmediğini bu şekilde öğrenecek ve raporda belirtilen konularda yeni bir soruşturma emri verebilecektir¹⁴³. Bu durumda soruşturmacının ciddi bulduğu olaylara M.M.H.K nun hükümlerine göre soruşturma yapması usulsüz bir yetki devrini gündeme getirir. Bu durum M.M.H.K nun 2 maddesine açıkça aykırıdır. Ön inceleme C.M.U.K nun hükümlerine göre yapılmaz, yani tanıklara yemin verilemez, adli makamlardan ve kolluktan herhangi bir talepte bulunulamaz. Ancak suçun adli soruşturma konusu olması halinde soruşturmacı Cumhuriyet Savcısının yetkilerine sahip olur. Soruşturma açma yetkisine sahip olan memurların hazırlık soruşturmasını soruşturmacılara yaptırmaları M.M.H.K nun verdiği açık yetki devri ile olmaktadır¹⁴⁴.

(a). Soruşturma Kararının Şekli.

Soruşturma kararı neleri içermelidir? Bu soruya Danıştay’ın kararlarında cevap bulunabilir. Danıştay verilecek soruşturma emrinde “soruşturmanın hangi kişi veya kişiler hakkında hangi eylem veya eylemlerinden ötürü kimin veya kimlerin soruşturma yapacakları” açık bir şekilde belirtilmesini istemektedir. Bunun yanında Danıştay kararlarında soruşturmacıların soruşturma emrine bağlı kalmalarını soruşturma sırasında ortaya çıkan suç konularında kendiliklerinden soruşturma kapsamına almamalarını ve yetkili makamlardan bu konuda ve sanıklar hakkında ek soruşturma izni aldıktan sonra soruşturmaya başlamalarını istemektedir. Doğaldır ki bu kıstaslara göre yürütülen soruşturma sonunu da düzenlenen fezlekede aynı açıklığı taşımalıdır¹⁴⁵.

Soruşturma emrinde belirtilen suçları soruşturulurken yeni suçların ortaya çıkması durumunda, ortaya çıkan yeni suçları yetkili makama bildirerek ek soruşturma yetkisi içeren, yeni suçları soruşturmak için ek soruşturma emri istenmelidir. Soruşturma emri vermeye yetkili makam aralarında irtibat olan suçlarda aynı soruşturmacıya yetki vermesi C.M.U.K nun 3. ve 4. maddeleri gereğince uygun olur.

¹⁴³ DANIŞTAY.2.D. 9.2.1994 tarihli,E:1193/3371,K:1994/220

¹⁴⁴ Gbi bkz;İL-Han Özyıldarı Rejim ve Yargısal Korunma, İstanbul, 1986,s.56

¹⁴⁵ Kırmızıgül,s.87;DANIŞTAY.2.D 1.10.1973 tarihli,E:1973/573,1973/1861 (Sorguç,s.60)

Ancak yeni suçlarla, eski suçlar arasında ve haklarında soruşturma yapılan memurlar arasında irtibat yok ise yeni suça konu olan olay, başka bir muhakkike soruşturabilir.

Danıştay bir kararında; “Soruşturma emri verebilmek için suçu işleyen kimsenin kimliğinin sağlıklı bir şekilde tespit edilmesi gereklidir. Böyle bir saptama yapılmadığı takdirde soruşturma açılması, fezleke düzenlenmesi ve yetkili kurullarca karar verilmesi imkansız olur.” demektedir. Bu gerekçe C.M.U.K nuna aykırıdır. Gerçekten Ceza Hukuku mevzuatımıza göre soruşturma yapabilmek için failin kimliğinin belli olması gerekmez. Nitekim C.M.U.K nun 156. maddesine göre zabıta makam ve memurları suçları aramakla ve tenviri için lazım gelen acele tedbirleri almakla mükelleftir. Bu makamlar, tanzim ettikleri suç evraklarını hemen Cumhuriyet Savcılıklarına gönderirler. C.M.U.K nun 153 maddesine göre de “bir suçun işlendiğinin haberini alan Cumhuriyet Savcıları için hakikatini araştırmaya mecburdur. Görüldüğü gibi ceza soruşturması yapabilmek, için sanığın kimliğinin belli olması gerekmez. Sanığın kimliğinin belli olması, iddianame düzenlenmesi aşamasında, kamu davası açılabilmesi için aranmıştır. Gerçekten C.M.U.K nun 164/2 maddesine göre iddianamede sanığın açık kimliği gösterilecektir¹⁴⁶. Soruşturma emrinde belirtilen konularda, soruşturma yapılacak ve soruşturma bir bütünlük içinde olacaktır. Yetkili makam, ön inceleme emri veya soruşturma emri sonunda fezlekeyi veya raporu inceleyerek uygun bulmadığı takdirde iddiaların yeni bir soruşturma konusu yapılması emrini vererek tahkikatın derinleştirilmesini veya noksanlıkların ikmalini yada yanlışlıkların düzeltilmesini isteyebilir. Ön inceleme, özellikle soruşturma emrinin “iddiaların incelenmesi,gerekliyorsa soruşturulması” şeklindeki emirlerde daha da önem kazanmaktadır¹⁴⁷.

(b). Soruşturmacı Atamanın Şekli.

Soruşturma emri, herhangi bir memur hakkında ihbar, şikâyet veya soruşturma yapmaya yetkili makamın suçtan haber alması ile, bu makamın ileri sürülen iddiaların tümünü veya bunların soruşturmaya değer nitelikte olduğunun kanısına varılmasından, sonra bizzat kendisi veya muhakkik yada müfettişlere (soruşturmacıya) M.M.H.K nu ile C.M.U.K nun tanıdığı yetkiler içerisinde soruşturma yapması gereği hususunda

¹⁴⁶ Öztürk,s.860

¹⁴⁷ Kırmızıgül,s.89

verilmiş yazılı bir emirdir. Buna “mucipte” denir¹⁴⁸. M.M.H.K nun 6. Maddesine göre de; Bu kanunda yer almayan hususlarda C.M.U.K nuna göre hareket edilir. C.M.UK nun 161 maddesine göre de “her tahkikat işlemi bir tutanak ile tespit olunur.” demektedir. Buna göre de soruşturma emri ve soruşturmacının tayini yazılı şekilde olmalıdır.

(c). Soruşturmacıda Bulunması Gerekli Nitelikler.

M.M.H.K nuna göre tayin edilen soruşturmacıda bulunması gerekli nitelikler hakkında bir düzenleme yoktur. Ancak soruşturma yapmaya yetkili makamlar genelde soruşturma yapılan memurların amiri durumunda olduklarından ,hakkında soruşturma yapılan memurdan daha kıdemli ve üst bir memuriyet makamında bulunması gerekir. Kendi kurumlarının özel soruşturma usullerini düzenleyen. Yargıtay Kanununun 46. maddesi, Hakim ve Savcılar Kanununun 82. maddesi, Yüksek Öğretim Kanunu 53. maddesi, gibi kanunlarda tayin edilen soruşturmacılar da bulunması gerekli nitelikler belirtilmiştir.

Soruşturmacının müfettiş olması durumunda belirtilen özellikler aranacak mıdır? Bakanlıkların teftiş tüzüklerinde müfettiş olabilmek bazı şartlara bağlanmıştır. Müfettişlerin bu nitelikleri taşımaları zorunludur. Bu sebeple müfettişlerde başka özellikler aranmamaktadır. Müfettişlere genelde soruşturma yetkileri teftiş tüzüklerinde tanınmıştır. Müfettişler görev yaparlarken öğrendikleri ve görev emirleri dışında kalan yolsuzluklar için sorumlular hakkında soruşturma usulüne uygun olarak gecikmeden olaya el koymak ve durumu hemen teftiş kurulu başkanına iletmek, gecikmesinde zarar umulan ve delillerin kaybolmasına meydan verecek hallerde delilleri toplamak görevi verilmiştir¹⁴⁹. Bazı teftiş tüzüklerinde ise haber verilecek makam teftiş kurulu başkanlığı yerine bakanlık olarak belirtilmiştir. Mülkiye Teftiş Tüzüğüne göre; Müfettişler görev emirlerini bakandan alırlar, görevli buldukları yerlerde, doğrudan bakan tarafından verilen görev emirlerinin gereğini yaparlar ve durumu derhal başkanlığa bildirirler. (10. m) Yasal düzenlemelerle müfettişlere soruşturma yapma yetkisi bu tüzüklerle verilmiş olmasından dolayı, bu soruşturmalar müfettişler tarafından kıdem ve memuriyet derecesine bakılmaksızın yapılmaktadır.

¹⁴⁸ Sorguç, s.57

¹⁴⁹ Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı Teftiş Kurulu Tüzüğü, 8/c M; Milli Eğitim Bakanlığı Teftiş Tüzüğü 8/d m; Sağlık Bakanlığı Teftiş Tüzüğü 8/c m; İçişleri Bakanlığı Mülkiye Teftiş Tüzüğü 18/b;

Soruşturmacının müfettiş olmayan kimselerden tayin edilmesi durumunda, memuriyet ve derece itibari ile hakkında soruşturma yapılan memurdan üst derecede veya en az ona eşit durumda olmalıdır. Uygulama ve yargı kararları da bu yöndedir¹⁵⁰.

(5). Soruşturma Yapılması.

Soruşturma açmaya karar vermeye yetkili mercilerin, verdiği soruşturma üzerine soruşturmaya başlanır. Müfettişlerin teftiş esnasında karşılaştıkları suçlar ile ihbar veya şikayette bulunulması durumunda ne yapılmalıdır? Bu durumda, kendilerine teftiş tüzüklerinde verilen inceleme ve soruşturma yapma görevlerini yerine getirirler. Müfettişler M.M.H.K nun hükümlerine göre soruşturulması gereken bir suçla karşılaştıkları takdirde, bu kanun hükümlerinin usulüne uygun olarak soruşturma emri olmadan soruşturmaya başlayamazlar. Normlar hiyerarşisine göre de; kanunla düzenlenmiş olan bir konu tüzük ile değiştirilemez. Bu sebeple M.M.H.K na göre bir soruşturma yapmak için, usulüne uygun bir şekilde yetkili makamdan soruşturma emri alınmalıdır. Böyle bir durumda müfettiş olaya el koyup soruşturma emri istemek durumundadır¹⁵¹. Muhakkiklerin durumu müfettişlerden farklıdır. Müfettişler gibi soruşturma yaptıkları sırada usulsüzlüklere el koyamazlar. Soruşturma emri çerçevesinde hareket ederler ve bunun dışına çıkamazlar. Soruşturma emrinde hangi şahıslar hakkında hangi suç konuları gösterilmiş ise, bunların içinde kalmak mecburiyetindedirler. Bu konular dışına çıkıp suç veya suçlularla ilgili resen bir soruşturmaya girişemezler. Ayrıca Danıştay genelgelerinde belirtildiği üzere, soruşturmacı tayin, edilirken suçtan zarar gören veya görmesi muhtemel olan kimselerden olmamasına dikkat edilmelidir. Tamamen tarafsız olan kimseler soruşturmacı olarak seçilmelidir. Şayet soruşturmacıların tarafsızlıklarında şüphe edilirse veya tarafsız olmadıkları yönünde ciddi iddialar ileri sürülmüş ise, soruşturmacı soruşturma emri veren makam tarafından görevden af edilebilir. Görev soruşturmayı tarafsız olarak yürütecek bir kimseye verilir¹⁵².

Buna ilave olarak, soruşturmayı yeterli hukuk bilgilerine sahip kimselere verilmesi soruşturmanın yapılmasında, karar alınmasında ve suçun vasıflandırılmasında karar kurullarına kolaylıklar sağlayacaktır.

¹⁵⁰ Kırmızıgül, s.107

¹⁵¹ Kırmızıgül, s.105

¹⁵² Kırmızıgül, s.107

Suçta birden fazla bakanlık veya kuruluşların memurları birlikte işlemişler ise nasıl soruşturulacaktır? Bu durumda, tahkikatın kimler tarafından yapılacağına dair bir hüküm M.M.H.K nun da yoktur. Birden fazla kamu kurum ve kuruluşlarını ilgilendiren soruşturmalarda görevlendirilecek müfettişlerin, görevlendirme biçimine ilişkin yönetmeliğin 3. maddesinde konusu itibari ile, birden fazla kamu kurum ve kuruluşlarını ilgilendiren soruşturmalarda soruşturmayı başlatan bakanlığın, ilgili diğer bakanlıklardan da müfettiş isteyebileceği ve başbakanlığa bu durumu bildireceği hükmüne bağlanmıştır. Bu yönetmelikte M.M.H.K göre soruşturmalar istisna edilmiştir. Ancak benzer bir düzenleme İç İşleri Bakanlığının Mülkiye Teftiş Tüzüğünde de gösterilmiştir. Buna göre; “....birlikte suç işleyen memurların birlikte soruşturulmaları için durum iç işleri bakanlığınca ilgili bakanlıklara bildirilir.” demektedir (65 m). Buna göre de karma soruşturma kurulları kurularak soruşturma yapılacaktır.

Birlikte suç işleyen memurların soruşturmaları üst derecedeki memurun tabi olduğu soruşturma yöntemine tabi olacaktır. Bu durum yargılamaya ilişkin bir düzenleme olsa da soruşturma uygulamada bu şekilde yapılmaktadır¹⁵³. Soruşturmada üst dereceli memurun tabi olduğu usule, alt derecedeki memur da tabi olacak yargılanmaları üst dereceli memurun yargılandıkları yerde olacaktır.

Suçta katılanlardan biri memur değilse ne olacaktır? Bu durumda suçta katılan ve memur olmayan şahıs hakkında, ellerinde bulunan deliller ile Cumhuriyet Savcılığına suç duyurusunda bulunulacaktır. Cumhuriyet Savcısı, memur olmayan şahıs hakkındaki soruşturmayı genel hükümlere göre yaparak davayı iddianame ile açacaktır. Son soruşturma aşamasında, memur hakkında verilen lüzumu muhakeme kararı ile birleştirilerek, bu davaya memurun yargılandığı mahkemede birlikte bakılacaktır.

(a). Soruşturmacının Tek Başına Yapabileceği İşlemler.

M.M.H.K nun da, bu kanun da yer almayan hususlarda C.M.U.K nuna göre hareket edilir demektedir(6 . m). 3206 sayılı yasa ile, C.M.U.K nun da ilk soruşturma ile sorgu hakimliği müessesesinde, kaldırılarak aynı yasanın 83. maddesi ile bu kanunla kaldırılan ilk tahkikat hükümleri ile ilgili olarak, diğer kanunlarda geçen “ilk tahkikat” ibaresi kaldırılarak “hazırlık tahkikatı” olarak değiştirilmiştir.

¹⁵³ Ünlü,,s.181

Böylece, C.M.U.K nuna ilk tahkikatın uygulanacağına dair yapılan yollamalar hazırlık tahkikatına yapılmış sayılacak, hazırlık tahkikatı yapmak yetkisi Cumhuriyet Savcılarına verilmiş olmasından dolayı M.M.H.K nunda belirtilen soruşturmacılara verilen soruşturma emrinin sınırladığı kişi ve suçlar hakkında, Cumhuriyet Savcısının yetkilerine sahip olacak ve bunları kullanacaktır.

Soruşturmacının yaptığı hazırlık soruşturması sonucunda; Cumhuriyet Savcısı gibi, sanığın işlediği suç hakkında leh ve aleyhine tüm delileri toplayacak, düzenlediği fezleke ile hakkında soruşturma yaptığı şahıs hakkında meni muhakemesine veya lüzumu muhakemesine karar verilmesi hususundaki görüşlerini de belirterek, fezlekeyi karar vermeye yetkili kurula sunacaktır. Soruşturmacı bu kurula üye olarak katılamaz.

Soruşturmacı Cumhuriyet Savcılarının yetkilerini kullandığına göre, Cumhuriyet Savcısı hazırlık soruşturması yaparken yanında bir zabıt katibi bulundurur, her hazırlık soruşturması işlemi bir tutanakla tespit olunur ve Cumhuriyet Savcısı ve hazır bulunanlar ile zabıt katibi tarafından imzalanır (C.M.U.K 161 m). Bu durumda soruşturmacı C.M.U.K mevzuatına göre soruşturma işlemleri yaptığı sırada, yanında bir katip bulunduracak ve bu katibe yemini yaptırılarak, hazırlık tahkikatında yapılacak bütün işlemler, işlemin yapıldığı yer ve zamanı ile katılan veya ilgisi bulunan kimselerin isimleri yazılarak, ilgililerden bulunanlar ilgili oldukları yerleri okunduktan sonra imzaları alınacaktır. Eğer imzadan kaçınan olursa bu durumda imzadan kaçınma sebepleri yazılarak diğer şahıslar tarafından imzalanacaktır. Soruşturmacının C.M.U.K. nuna göre yapacağı bütün işlemler bu şekilde olmalıdır.

I. Tanık Dinlemek.

Tanık, beş duyusu ile elde ettiği gözlemlerini yargıca açıklayan kişidir¹⁵⁴. Tanıklar duruşmaya çağrı belgesi ile çağrılırlar. Ancak tanığın gelmemesi halinde acele veya tutuklu işlerde ihzaren çağrılabilir.

Tanığa ilk sorulacak şey adı, sanı, yaşı, işi ve ikametgahı sorulur(CMUK 61 m) Tanığa yemin verilir (C.M.U.K 59, 56, 57 m). Her tanık; ayrı ayrı ve sonradan dinlenecek tanıklar yanlarında bulunmaksızın dinlenir (C.M.U.K 54 m). Tanıklar tanıklık etmekten akrabalık nedeni ile veya meslekleri nedeni ile çekinebilirler (Akrabalık nedeni ile C.M.U.K 47, meslek nedeni ile C.M.U.K 48.m). Devlet sırları

¹⁵⁴ Yurtcan,s.113

hakkında ise C.M.U.K 49 maddede, tanıklıktan çekinme halleri düzenlenmiştir. Bu hallerde yapılacak talep üzerine tanıklıktan çekinme sebeplerini bildirir ve bu hususta yemin ile tasdik olunur (C.M.U.K 51 m). Yemin verilmeden dinlenecek tanıklar C.M.U.K 52 maddesinde sayılmıştır.

Tanık dinlenmeden önce olay kendisine anlatılır. Sanık hazır ise onu da gösterir ve tanık, tanıklık edeceği vakıaların anlatmaya davet olunur. Tanık, tanıklık ederken sözü kesilmez. Tanık anlatımını bitirdikten sonra gerekli görülen hallerde sorular sorulabilir (C.M.U.K 64 m). Tanığın tanıklıktan sebepsiz yere çekinmesi halinde altı ayı geçmemek üzere hapis cezası verilebilir (C.M.U.K 63 m). Eğer delil bir tanıktan ibaret ise o durumda tanık zorunlu olarak dinlenir (C.M.U.K 243 m).

II. Bilirkişiye Baş Vurmak.

Bilirkişi bir ispat sorununun çözümünde uzmanlığından yararlanan ve yargıç ile mahkemeye yardımcı olan kişidir. Bilirkişi olmanın başta gelen koşulu özel bilgi sahibi olmaktır. Özel bilgi sahibi veya uzman olmayan kişilerin bilirkişi olması mümkün değildir.

Bilirkişi yargıca üç şekilde yardımcı olabilir.

1-Genel tecrübe ve kuralları bildirebilir.

2-Özel bilgi sahibi kişilerin belirleyebileceği bilgileri olguları tespit eder.

3-Özel bilgi ile bilimsel kuralları uygulayıp sonuç çıkartarak yargılamaya yardımcı olur¹⁵⁵.

Tanıklar hakkındaki kurallar aksini belirtmedikçe, bilirkişiler içinde uygulanacaktır (C.M.U.K 65 m.) Kimliği tespit edilerek yemini yaptırılacaktır (C.M.U.K 72 m).Tanıklarda uygulanan usul burada da geçerli olacaktır .Ancak bilirkişiler, hakimlerin reddini gerektiren sebeplerden dolayı red edilebilirler (C.M.U.K 67 m).Tanıklıktan çekinme hakkı olanlar bilirkişilikten de çekinebilirler.(C.M.U.K 69 m)Bilirkişiler mütalalarını yazı ile bildirebilirler. Ancak hemen mütala gerekli olduğu hallerde sözlü mütala ile de yetinilebilir. Bilirkişi görüşünü yazılı olarak bildirecek ise en geç iki ay içinde bildirmelidir. Belirtilen konu hakkında belirtilen sürede görüşünü açıklamayan bilirkişi hakkında 63 maddenin

¹⁵⁵ Gbi bkz; Yurtcan, s.437

hükmü uygulanır. (C.M.U.K 76 m) Sanığın şuurunun tetkiki için bilirkişiye baş vurulur ancak burada sanığın hürriyeti bir usul işlemi neticesinde kısıtlanacaktır. Bilirkişi uzmanlık gerektiren bir konuda yargılamaya yardımcı olan kişidir. Bu sebeple bilirkişiler değiştirilebilir ,birden fazla kişiye de olay inceletilerek görüş alınabilir. Bilirkişi yargıcın yardımcısıdır.

III. Keşif Yapmak.

Keşif, yargıcın ispat konusunda kanaat sahibi olmak için yaptığı bir araştırmadır. Bu kanaate ulaşmak için yargıç canlı veya cansız her şey üzerinde böyle bir araştırma yapabilir. Bu bakımdan insanlar cesetler ve nesnelere keşfe konu olabilir. Bir kavşaktaki trafik sıkışıklığı gibi.

Keşif işleminin yapılmasında çeşitli duylardan yararlanmak mümkündür. Görme (olay yerinin, bir cesedin ,bir yaranın,parmak izinin ve ayak izlerinin görülmesi gibi) , işitme (sessizliği bozan gürültü),koklama (kokmuş yiyecekler),dokunma(bir bıçağın keskinliğinin tespiti) duylar ile gerçekleştirilebilir¹⁵⁶.

Keşif, kural olarak yargıç tarafından yapılır. Acele ve gecikmesin de sakınca bulunan hallerde, Cumhuriyet Savcısı tarafından da yapılabilir.(C.M.U.K 78/1 m) Keşif yapıldığı zaman, bütün hazırlık soruşturması işlemleri gibi tutanak ile tespit edilecektir . Bu tutanakta keşfin konusu olan şeyin durumu gösterilir. Ayrıca, keşiften önce varlığı umulupda bulunamayan deliller ile diğer iz ve emarelerde tutanak ile belirtilir.(C.M.U.K 78/2 m)

IV. Sanığın İfadesini Almak.

Suçlu olduğuna veya suçsuz olduğuna dair, sanığın leh ve aleyhindeki tüm delileri toplamak için, sanığın ifadesi Cumhuriyet Savcıları veya zabıta makam veya memurları tarafından, C.M.U.K 135 maddesi gereğince alınır. Sanık, sorgu için celpname ile davet edilebileceği,gelmemesi halinde zorla getirileceği yazılır (C.M.U.K 132 m). Sorgulanmak veya ifadesinin alınması için gelmeyen sanık, geçerli bir özrü bulunmadığı halde gelmiyorsa zorla getirilir (C.M.U.K 133 m.). İhzar müzekkeresi ile çağrılan şahıs hemen mümkün olmadığı takdirde yol süresi, hariç en geç 48 saat

¹⁵⁶ Yurtcan,s.561

içinde çağırın hakim veya savcının önüne götürülür veya sorguya çekilir. (C.M.U.K 134 m .)

Burada, kendisine C.M.U.K. nun 135 maddedeki hakları okunur ,kimlik bilgileri sorulur. Şüpheli şahıs bu sorulara doğru olarak cevap vermek zorundadır. Burada susma hakkını kullanamaz. Kimliği ile ilgili bilgilere doru olarak cevap vermek zorundadır. Sanığın üstüne atılı suçun ne olduğu anlatılır. Bu konuda ifade verip vermeyeceği sorulur. Kendisinin suç şüphesinden kurtulması için lehine olan delilerin gösterilmesi için imkanlar verilir. İfadesi alındıktan sonra tutanak müdafisi ile birlikte tutanak imzalatılır. İmzalamaz ise neden imzalamadığı yazılır ve diğer hazır bulunanlar tarafından imzalanır.

V. İstinabede Bulunmak ve Kamu Kurum ve Kuruluşları ile Özel Kuruluşlardan Soruşturma ile İlgili Bilgi ve Belgeleri İstemek.

C.M.U.K nun 216 maddesinde, yasada belirtilen şartların varlığı halinde tanığın ve bilirkişilerin istinabe yolu ile dinlenebileceği, C.M.U.K 226 maddesinde sanığın istinabe yolu ile sorguya çekileceği,C.M.U K nun 282 ve 337 maddelerinde delilerin istinabe yolu ile toplanabileceği belirtilmiştir. C.M.U.K nun 154 maddesi gereğince, soruşturmacılar Cumhuriyet Savcılarının yetkisini kullanacağından, soruşturmacının bütün memurlardan her türlü soruşturması ile ilgili olan belgeyi isteyebilme , gerek doğrudan gerekse zabıta makamlarına ve memurlarına soruşturma konusu ile ilgili her türlü araştırma yaptırma yetkisine sahiptir. Soruşturmacının emrini yerine getirmemek adli görevi ihmal, görevi kötüye kullanma,ve savsaklama suçlarından dolayı cumhuriyet savcılıklarına, suç duyurusunda bulunabilir.

IV. Arama Kararı Vermek.

Arama, ceza yargılamasının amacına ulaşmak için, suç şüphesi altındaki kişilerin suç delilleri ve nesnelere elde edilmesi amacı ile konutta veya başka kapalı yerlerde ve kişilerin üzerinde yapılan işlemdir.

Anayasa, özel yaşamın gizliliğini düzenlerken aramadan söz etmektedir.(AY 20/2 m.) Anayasada, özel yaşamın gizliliğine dokunulamayacağı ilkesinin istisnası adli kovuşturma olduğunu belirtmiş ancak , kural olarak yargıç kararı olmaksızın kimsenin üstünün, özel kağıtlarının ve nesnelere aranmayacağını benimsemiştir.

Gecikmesinde sakınca bulunan hallerde yasanın yetkili kıldığı diğer makamların emri ile arama yapılabilir.(AY 20 /2 m)Konutta aramada Anayasada yer almaktadır (AY 21 m.) Konuta dokunulamayacağı ilkesini koyan anayasa yargıç kararı ile konuta girilebileceğini ve arama yapılabileceğini kabul etmektedir. (AY 21 m.)Bu kuralın istisnası gecikmesinde sakınca bulunan hallerde, yasanın yetkili kıldığı diğer makamların emri ile de arama yapılabilir¹⁵⁷. (AY 20 /2 m)

Gecikmesinde sakınca bulunan hallerde; Cumhuriyet Savcısı ve Cumhuriyet Savcısının emir ve talimatlarını yerine getirmek zorunda olan zabıta makam ve memurları hallerde arama yapabilirler. Arama ile ilgili diğer yasal düzenlemeler C.M.U.K nun 94;95;96;99 ve 100 maddelerinde yer almıştır.

Gece yapılan arama meşhut cürümlerde, gecikmesinde sakınca bulunan hallerde veya firar eden tutuklu veya hükümlünün yakalanması halleri hariç, meskenlerde ve ya iş mahalleri ile diğer kapalı mahallerde, geceleyin arama yapılamaz.(C.M.U.K 96/1 m.)Bu durumun istisnaları, maddenin ikinci bendinde sayılmıştır. Gece kavramı ise T.C.K. 502 maddesinde tanımlanmıştır.

IIV. Otopsi Yapmak.

Cumhuriyet Savcısı veya yargıç tarafında cesedin; dış kısmında ,deri kafa ve diğer organlarda ölünün kimliği ,ölüm zamanı ve ölüm sebebinin tayini için adli tabibinle birlikte yapılan dış muayeneye adli muayene denir.

Otopsi cesedin hem içeriden hem de dışarıdan patalok veya adli tabip tarafından yargıç veya cumhuriyet savcısının nezaretinde yapılan muayenedir. (C.M.U.K 79 m.)Otopsi, ölünün hali müsait oldukça üç bölge ,baş, göğüs. karın açılarak yapılır. (C.M.U.K 80 m.)Otopsi yapılması kararını kural olarak yargıç verir ancak gecikmesinde sakınca bulunan hallerde cumhuriyet savcısı tarafından yapılacaktır.(C.M.U.K 79/2 m) Soruşturmacı otopsi yapabilir ancak bunu adli tıp merkezlerine veya adli tıp şubelerinin bulunduğu yerlere göndererek orada yapılmasını sağlaması daha doğru olacaktır.

¹⁵⁷ Yurtcan,s.113

III.V. Zapt Kararı Vermek .

Zapt kararı vermek yetkisi, kural olara yargıcındır.(AY'0/2, 21, 90/1 m.) Bunun istisnaları da mevcuttur. Anayasaya göre ; gecikmesinde tehlike bulunan durumlarda ,yasanın yetkili kıldığı makamlar tarafından da zapt kararı verilebilir. (AY 15/2,16/2 m.) Bu istisnaları, hem kişinin özel kağıtları ve eşyası,hem de konutundaki eşyası bakımından uygulanabilir.(AY 20/2, 21. m.)Bu istisnai yetkiyi kullanacak savcılık ve kolluktur (C.M.U.K 90/1 m.). Bunların dışında kalan eşya bakımından gecikmesinde sakınca bulunan durumlarda savcılık ve kolluk zapt işlemini yapabilecektir. (C.M.U.K 90/1 m.)Fakat P.T.T de el koyma yetkisi sadece savcındır. (C.M.U.K 92/2 m.) Savcının emri ile el konulmuş ise, bu durumda üç gün içinde yargıçtan karar almak gereklidir. Aksi halde bu el koyma geçersiz olur. (C.M.U.K 92/4 m.) P.T.T de el konulan nesnelere incelemek yetkisi sadece yargıçtır. (AY 22,C.M.U.K 92/son m.)Bu haberleşme özgürlüğünün bir güvencesidir¹⁵⁸.

(b). Soruşturmacı Sulh Hakiminden İsteyebileceği İşlemler.

I. Sanığın Tutuklanmasını İstemek.

Tutuklama bir yargıç kararı ile Anayasada ve yasalardaki koşulların gerçekleşmesi durumunda ,bir kişinin suçluluğu hakkında kesin bir karar verilmeden önce özgürlüğünün kaldırılmasıdır. Tutuklama, kişi özgürlüğünü en ağır biçimde sınırlandıran bir önlem olması nedeni ile, ancak bir yargıç kararı ile uygulanır. Türk Hukukunda bunun bir istisnası yoktur.,yargıçtan başka hiçbir makam veya merci tutuklama kararı veremez¹⁵⁹.(AY 19/3,4, C.M.U.K 104 m.)

Soruşturmacı sulh ceza hakiminden sanığın tutuklanmasını isteyebilir. Sulh yargıcı bu talep karşısında red veya kabulüne dair bir karar vermek zorundadır. (C.M.U.K 124 /2 m.)Suçluluğu hakkında kuvvetli emareler bulunan şüpheli şahıs hakkında, C.M.U.K 104 ve devamı maddeleri gereğince diğer şartlarında bulunması halinde sulh yargıcı tutuklama kararı verebilir. Bu karar üzerine tutuklama müzekkeresi düzenlenir,tutuklama müzekkeresinde ,sanığın kimliği açık bir şekilde yer almalıdır,bunun yanında sanığa isnat edilen suç ve suçun gerçekleştiği zaman,yer

¹⁵⁸ Yurtcan,s.563

¹⁵⁹ Yurtcan,s.572

T.C.K nundaki hangi maddelerin tutuklama gerekcesi olarak uygulandığı suçun kanuni unsurları ve tutuklama sebepleri yazılır. (C.M.U.K 106 m.)Tutuklanan şahıs tutuklamanın gayesini ihlal etmemek şartı ile alakası olan diğer kimseler bu durum bildirilebilir.(C.M.U.K 107 m.)Hazırlık soruşturması sırasında tutuklanan şahsın tutukluluk halinin devam edip etmeyeceği hakkında 30 günlük süreler içerisinde Savcının talebi üzerine Sulh Ceza Hakimi tarafından incelenecektir. Bu talep sanık tarafından da yapılabilir. (C.M.U K 112 m.)Hazırlık soruşturmasında tutukluluk süresi azami olarak altı aydır, kamu davasının açılması halinde, bu süre tutuklulukta geçen süre dahil iki yılı geçemez. (C.M.U.K 110 m.) C.M.U.K 104 maddesinin ilk fıkrasının ikinci bendi, hükmü dışındaki sebeplerden başka tutuklanmasına karar verilen sanığın kefalet vermesi şartı ile tutuklanmasından vaz geçebilir.(C.M.U.K 117 m.)Tutuklama, kişi özgürlüğünü en ağır bir şekilde kısıtlama olması dolayısı ile “kefaletle salıverilme” ile bir kişinin kesin hükme kadar özgürlüğünü kısıtlanmaması anlamına geldiğinden yararlı bir kurumdur.

II. İhzar Kararı İstemek .

İhzar, (zorla getirtmek eylemi) bir yargıç kararı ile sanık veya tanıkların özgürlüklerinin kolluk tarafından sınırlandırılarak çağrılan makama gönderilmesidir.

İhzar ,bir yargılama önlemi olarak özgürlüğü sınırlandırır. Bu bakımdan anayasa gereğince yargıç kararına dayanmalıdır.(AY 19/3 m.) Bu önlemin amacı kendisini çağırılan makam önüne , kendi rızası ile gelmeyenleri kolluk gücü ile getirtmektir. Zorla getirilen şahıs, ifadesi alındıktan sonra serbest kalır. Zorla getirme işlemi bir müzekkeresi ile gerçekleşir. Buna uygulamada ihzar müzekkeresi denir.(C.M.U.K 133/2 m.) Bu müzekkereler, sanık ,tanık veya bilirkişinin bulunduğu yerdeki kolluk makamlarına hitap eder. Bunda getirilmesi gereken kişinin kimliği açık bir şekilde ,sanık ise kendisine isnat edilen suç ,tanık ise kendisinin neden zorla getirildiği yazılır¹⁶⁰.(C.M.U.K 133/son m)

Usulüne uygun şekilde kendilerine yapılan davetiye tebliğine rağmen gelmedikleri halde ihzar yolu ile getirileceği yazılan tanıklar ve bilirkişiler ihzaren getirilebilirler. Bu karar C.M.U.K 155 maddesi gereğince Sulh Ceza Hakiminden

¹⁶⁰ Yurtcan,s.640

istenebilir. Tanıklar için ihzar konusu C.M.U.K 45 ve 46 maddelerinde düzenlenmiştir. Bu hükümler C.M.U.K 65 maddesi gereğince bilirkişiler içinde geçerlidir.

III. Sanığın Şuurunun Tetkikini İstemek.

Sanığın şuurunun tetkikini istemek hazırlık soruşturması esnasında Cumhuriyet Savcısının kullanabildiği bir yetki olması dolayısı ile, soruşturmacıda kullanabilir. Sanığın şuurunun tetkik olunması, tedavi ve muhafazaya hüküm olunması yada T.C.K 47 maddesinin uygulanması için yapılır. Bu inceleme için, bilirkişinin bir teklifte bulunması ve savcı ile müdafinin dinlenmesi gerekir. Hazırlık soruşturması aşamasında Sulh Yargıcı sanığın şuurunun tetkiki için / resmi bir kurumda gözlem altına alınmasına karar verebilir. Bu kurumlar genellikle ruh hastalıkları hastaneleri veya adli tıp kurumunda sanığın şuurunun tetkiki için müşahade altında tutulabilir.

Müşahade altına alma, (gözlem altına alma) sanık için suçluluğu belirlenmeden önce özgürlüğünün bir yargıç kararı ile sınırlandırılmasıdır. Bu bakımdan bir ceza yargılaması önlemidir. Sanığın şuur ve hareket serbestisinin bulunup bulunmadığının, (T.C.K 46,47 m.) bu yöntemle araştırılması yanında ,uyuşturucu müptelası,(T.C.K 404 m.) yada sarhoşluk müptelası (T.C.K 573 m.) olup olmadığı bu yolla incelenecektir. Çünkü T.C.K 46; 47; 404; 573 maddelerinin uygulanabilmesi için, sanıkların müşahade altında tutulmaları gerekmektedir¹⁶¹. Şuuru tetkik edilen şahıs, resmi müessesede kaldığı süre altı haftayı geçemez. Bu sürenin yetmeyeceği anlaşılırsa resmi müessenin talebi üzerine, her defasında altı haftayı geçmemek üzere ek süreler verilebilir. Fakat bu ek sürelerin toplamı hiç bir zaman altı ayı geçemez. Bu süreler verilecek ceza süresinden indirilir. (C.M.U.K 74 m)

(c). Soruşturmacının İdari Makamlardan İsteyebileceği Görevden Uzaklaştırma İşlemi.

Haklarında adli soruşturmaya başlanan memurlara , gerekli görülürse, görevleri vekilliklerle yürütölmek üzere işten el çektirilir ve yargılanmalarına karar verilen memurların görevde kalmalarında sakınca görülürse işten el çektirilebilecekleri gibi işte çıkartılabilirler. Beraat ve mahkumiyet hallerinde, yasa kurallarınca işlem yapılır.(M.M.H.K 12 m.) M.M.H.K nunda sadece görevden uzaklaştırma işlemine karşı tek bir hüküm vardır. Bu hükmün dışında hangi suçlarda kim veya kimlerin

¹⁶¹ Yurtcan, s.497

görevden uzaklaştırma işlemine karar verebileceği ,bu sürenin ne kadar olduğu hakkında bir hüküm yoktur.

Bu konu 657 sayılı Devlet Memurları Kanununun 8. bölümünde düzenlenmiştir. Devlet kamu hizmetlerinin gerektirdiği hallerde ,görevi başında kalmasında sakınca görülen devlet memurları hakkında uyguladığı tedbirlerden biri görevden uzaklaştırma işlemidir.(D.M.K 137 m.)Haklarında ceza kovuşturması yapılan devlet memurları, soruşturmanın herhangi bir safhasında hazırlık veya son soruşturma aşamasında görevden uzaklaştırma işlemi yapılabilir. (D.M.K137,140 m.) Bunu yasa bir tedbir olarak kabul etmiştir. Görevden uzaklaştırma işlemi suçun haber alınmasından hemen sonra hazırlık soruşturmasına başlamadan da yapılabilir. Bu halde görevden uzaklaştırma işleminin uygulanmasında itibaren on gün içinde hazırlık soruşturmasına başlanmalıdır. (D.M.K 139/1 m .)

Memur, görevinden uzaklaştırıldıktan sonra memur hakkında soruşturmaya başlamayan veya kin, garez yada keyfi olarak bu tasarrufu yaptığı anlaşılan amirler hukuki,cezai ve mali müeyyidelerle karşılaşılır.

Haklarında soruşturma yapılan memurların, hangi suç veya suçları işlemeleri halinde görevlerinden uzaklaştırılacakları Mülkiye teftiş Tüzüğü'nün 20. maddesinde düzenlenmiştir. Buna göre ;Para ve para hükmündeki evrak ve senetleri ,mal ve eşyayı,bunların hesaplarını veya belge ve defterleri göstermekten yada soruları cevaplamaktan kaçınmaları halinde ,teftiş inceleme veya soruşturmayı engelleyecek ,güçleştirecek veya yanlış yönlere sürükleyecek davranışlarda bulunmaları ,3628 sayılı yasa kapsamına giren eylem ve işlemleri yapmış olmaları,Evrakta sahtecilik ve kayıtlarda tahrifat yapmış olmaları,ceza ve disiplin kovuşturması gerektirir görevle ilgili başka önemli yolsuzlukları bulunmaları,veya açıkça ortaya konulması şartı ile kamu gerekleri yönünden, görev başında kalmaları sakıncalı olması hallerinde,teftiş inceleme veya soruşturmanın her aşamasında , geçici önlem niteliğinde olmak üzere haklarında suç işlediği ileri sürülen memur görevden uzaklaştırılabilir.

Görevden uzaklaştırmaya , atamaya yetkili amirler,Bakanlık ve genel müdürlük müfettişleri,il memurları hakkında valiler, ilçe memurları hakkında (ilçe idare şube başkanları hakkında ise valinin onayını almak şartı ile)kaymakamlar yetkilidir. Valiler ve kaymakamlar tarafından verilen görevden uzaklaştırma işlemi memurun kurumuna

derhal bildirilir.(D.M.K 138 m.)Bir ceza soruşturması sebebi ile görevinden uzaklaştırılan memur hakkında görevinden uzaklaştırmaya yetkili amir,müfettişlerin görevden uzaklaştırdığı memurlar hakkında ,atamaya yetkili amir, ilgili memurun durumunu her iki ayda bir inceleyerek görevine dönüp dönmemesi hakkında bir karar verir ve bu kararı ilgiliye yazı ile tebliğ eder.(D.M.K 145/son m)Bu konuda verilen kararlar tabi olarak idari yargı mercilerinde iptal davalarına konu olabilecektir.

Soruşturma veya yargılamanın sonunda ,haklarında memuriyetten çıkartılmalarından başka disiplin cezası verilenler,haklarında kovuşturma yapılan suçun genel af ile ortadan kaldırılanlar ile görev ve memuriyetlerine ilişkin olsun veya olmasın memurluğuna engel olmayan bir ceza ile hükümlü olup cezası ertelenenlerin , görevden uzaklaştırma işlemleri bu kararların kesinleşmesi üzerine kaldırılır. (D.M.K 143 m.)Haklarında adli soruşturma yapılan memurun işlediği iddia edilen suç görevde kalması için bir sakınca olmadığı hallerde her zaman kaldırılabilir.(D.M.K 144 m .)

Görevleri ile ilgili bir suç işlemeleri nedeni ile haklarında soruşturma veya kovuşturma açılan mahalli idarelerin seçilmiş organlarının veya üyelerinin görevden uzaklaştırma işlemi için İç İşleri Bakanlığına öneride bulunulabilir.(Mülkiye Teftiş Tüzüğü 22 m.)

Görevleri ile ilgili bir suç nedeni ile haklarında soruşturma açılan mahalli idarelerin seçilmiş organlarını görevden almaya sadece İç İşleri Bakanlığı yetkilidir. Görevden uzaklaştırılan memurların maaşları yarısı oranında kesilerek kendisine ödenir.

(6). Soruşturmacının Fezleke Düzenlemesi ve Karar Mercii Kurullara Sunması.

Soruşturmacı, C.M.U.K nun 45 ile 162 maddeleri arasındaki Cumhuriyet Savcısına tanınan yetkileri kullanarak dosyasını tamamlar ve sanık hakkında leh ve aleyhine topladığı deliller ile görevli kurula sanığın suçlu veya suçlu olmadığı hakkındaki görüşlerini de belirterek, dosyayı bir fezleke ile birlikte yetkili kurula karar için sunar.

Fezleke neleri ihtiva etmelidir. ?Fezleke soruşturma emrinin tarih ve sayısını,incelenme ve soruşturmaya nasıl başlandığını ,soruşturmaya başlandığı tarih ile sanığın görevi,kimliği üstüne atılı suçlar ,inceleme ve soruşturmanın ne yolda geliştiği kanıtlar ile sanığın savunmasının özeti yazılır. Sanığın üstüne atılı suç birden

fazla ise, her bir suç ayrı ayrı ele alınarak elde edilen kanıtlara göre suçun sabit olup olmadığı tartışılır. Sanığın yargılanmasına gerek olup olmadığı eğer yargılanması gerekiyorsa hakkında uygulanması gereken ceza maddesine ilişkin görüşte bildirilir. (Mül Tef Tz 63 m.) Bunlara ek olarak fezlekenin en alt kısmında soruşturmacı adını yazarak imzalar veya mühürler (M.M.H.K 2 m.)fezlekenin başına karar veren kurulun adıda yazılmalıdır.

Yetkili kurul, Cumhuriyet Savcısının C.M.U.K nun 163 ve 164 maddesinde belirtilen kararlardan birini verme yetkisine sahiptir. Kurul toplanarak karar verirken , karar alma usulü heyet halinde çalışan mahkemelerin gibi C.M.U.K gereğince, 381 ve 385 maddeleri dikkate alarak karar vermelidir. Kurul mahkemeler gibi delilleri tartışamaz,dava açmaya yetecek derecede inandırıcı delillerin olup olmadığına bakılır¹⁶².Dosyanın yetkili kurula verilmesinden itibaren, bir hafta içinde eksiksiz bir inceleme yaptıktan sonra gerekli görülürse, yazılı veya sözlü açıklamalar yaptırdıktan sonra sanığın yargılanmasına gerek olup olmadığına karar verilir. Bu karar bir tutanak ile ilgisine bildirilir.(M.M.H.K 5 m.) Kurula verilen soruşturma evrakında bir eksiklik bulunması halinde kurul ne yapmalıdır ? Bu konuda doktrinde iki ayrı görüş vardır.

Bir görüşe göre soruşturma muhakkike tanınmış bir yetkidir. Kurullar yalnızca evrak üzerinde inceleme yapacaktır. Evrakın incelenmesi sonucunda soruşturmanın derinleştirilmesine ihtiyaç var ise bu durumda soruşturmada derinleştirilmesi gereken kısım belirtilerek evrakın muhakkike iadesine karar vermelidir. Çünkü muhakkikin kurula katılıp görüş beyan etmesine izin verilmezken kurulun soruşturma yapması kabul edilemez. Bu M.M.H.K nun beşinci maddesinde belirtilen bir bilgilendirmedir. Bu sebeple, örneğin tanık eğer yeminsiz dinlenmiş ise, bu tanığa ilgili kurulca yemin verilerek bu eksiklik tamamlanamaz.

Diğer görüş ise,M.M.H.K nun 5 maddesinde gerekli görülen hallerde yazılı veya sözlü açıklamalar yaptırılması kurulların yetkileri dahilindedir. Bu yetkinin geniş yorumlanarak kurulların soruşturmacının yapabileceği tahkikatı yapabilme yetkisine sahip olduğunu kabul etmek gerekir. M.M.H.K nun düzenlenmeyen konularda C.M.U.K nuna atıf yapmaktadır. Ceza yargılamasının amacının maddi gerçeği ortaya

¹⁶² DANIŞTAY;2.D 27.10.1981 tarihli E:1981/1744,K:1981/2403 (Ünlü,S.83)

çıkartmak olduğuna göre delillerin doğrudanlığı ilkeside dikkate alınarak kurula bu konularda eksikliklerin tamamlanma yetkisini kabul etmek gerekir. C.M.U.K nuna göre ;mahkemelerinde delil araştırma yetkisi vardır kurullara da bu yetkiyi tanımak doğru bir davranış olacaktır. Ayrıca kurulların delilleri doğrudan doğruya temas kurmaları kararlardaki doğruluk oranını da artıracaktır.

(7). Karar Mercii Kurullar ve Karar Tipleri.

(a) Birinci Derecedeki Karar Mercileri.

I. İlçe İdare Kurulu.

İlçe İdare Kurulu Kaymakam başkanlığında ,Yazı İşleri Müdürü, Mal Müdürü, Hükümet Tabibi, İlçe Milli Eğitim Müdürü, Tarım Orman ve Köy İşleri İlçe Müdürü ve Veterinerden oluşur. (İl İd K 58 m.)

İlçe İdare Kurulu ;İlçenin kaymakamı,ilçenin yönetim bölümü üstü olan memurlar ve ilçe yönetim kurulu üyeleri dışındaki bütün memur ve hizmetliler ile bucak müdürleri ve hizmetlileri için düzenlenecek soruşturma evrakı hakkında, yargılanmalarına gerek olup olmadığına karar vermeye yetkilidirler.(M.M.H.K 4 m .)

İlçe İdare Kurulu üyeleri, İl İdaresi Kanununun 57 maddesinde sayılmıştır. İlçe yönetim bölümü başkanlarını ise İl İdaresi Kanununun 28 maddesine göre tayin etmek gerekir. Maddede; "İlçedeki genel idari teşkilatın başında bulunanlar ilçe idare şube başkanlarıdır."Bunların bazıları aynı zamanda ilçe yönetim kurulu üyesidir. Bunlar; Kaymakam, Yazı İşleri Müdürü, Mal Müdürü, Hükümet Doktoru, Milli Eğitim Müdürü, Tarım İlçe Müdürü ve Veteriner aynı zamanda ilçe yönetim kurulu üyeleridir. Bunun yanında ilçe yönetim bölümü üstü memurları ise ; Emniyet Amiri, Jandarma Komutanı, Nüfus Müdürü, Tapu Sicil Müdürü , Müftü ve ilçe merkezindeki Belediye Başkanı dışındaki bütün memurların hakkındaki soruşturma evrakı ilçe yönetim kuruluda yargılanmalarına gerek olup olmadığına karar verilir.

İlçe Meteoroloji Müdürü ¹⁶³, İlçe Özel İdare müdürü ¹⁶⁴, Belde (kasaba)

¹⁶³ DANIŞTAY.2.D 12.3.1993 tarihli E:1993/635,K:1993/650 (T.İ.V ,s110)

¹⁶⁴ DANIŞTAY.2.D 6.4. 1993 tarih E:1992/1579,K:1993/787 (TİV,as.111)

Belediye Başkanı¹⁶⁵, Kadastro Müdürü¹⁶⁶, Orman İşletme Müdürü¹⁶⁷, Vergi Dairesi müdürü¹⁶⁸, gibi memurlar ile diğer ilçe memurları hakkındaki soruşturma evraklarına ilçe yönetim kurullarında yargılanmalarına gerek olup olmadığına karar verilir.

II. İl İdare Kurulu.

İl idare kurulu; Valinin başkanlığında, Hukuk İşleri Müdürü, Defterdar, İl Millî Eğitim Müdürü, Bayındırlık, Sağlık ve Sosyal Yardım Müdürü ile Tarım ve Veteriner Müdürlerinden oluşur. Vali kurula başkanlık etmek üzere bir vali yardımcısı görevlendirebilir (İl İd K 57 m.). Maddede adı geçen ünvanlar, bazı teşkilat kanunları ile genel kadro ve usûlü hakkındaki K.H.K ile belirlenen ünvanlara uygun şekilde değiştirilmiştir. Yeni düzenlemeye göre ;İl İdare Kurulu şu üyelerden oluşur, Vali veya Valinin görevlendireceği Vali yardımcısı başkanlığında, İl Hukuk İşleri Müdürü, Defterdar, İl Millî Eğitim Müdürü, Bayındırlık ve İskan Müdürü, Tarım ve Köy İşleri Bakanlığı il müdürleri'nden oluşur¹⁶⁹.

İl yönetim Kurulu; Vali ile müşterek kararname ile tayin edilen, il merkez memurları ve İl İdare Kurulu üyelerinden başka, bütün il merkez memurları, il merkezine bağlı ilçe kaymakamları ile, İlçe İdare Kurulu üyeleri ve ilçe idare şube başkanları haklarındaki soruşturma evrakları , bu kurulda yargılamanın gerekliliğine yer olup olmadığı hakkındaki kararları verirler.(M.M.H.K 4 m.)

İl İdare Kurulu üyeleri İl İdaresi Kanununun 57 maddesinde sayılmıştır. Müşterek kararname ile tayin edilen il merkez memurlarını ise, 2451 sayılı Bakanlıklar ve Bağlı Kuruluşlarda Atama Usulüne İlişkin Kanununun 2 maddesinin yollaması ile 1 ve 2 sayılı cetvellerde belirtilmiştir.

Bunların dışındaki; İlçe kaymakamları ilçe yönetim kurulu üyeleri , ilçe idare şube başkanları, bu memuriyet makamlarının kim olduğu hususu İlçe Yönetim Kurulu başlığı adı altında verildiği için tekrarlamayacaktır. Bunlardan başka, il ve ilçe belediye başkanları hakkındaki M.M.H.K na göre yapılan soruşturma evrakı hakkında

¹⁶⁵ DANIŞTAY,2.D 5.5.1993 tarihli E:1993/980,K:19931105 (TİV,s.111)

¹⁶⁶ DANIŞTAY,2.D 6.8.1993 tarihli,E:1992/2085,K:1993/1318 (TİV,s.111)

¹⁶⁷ DANIŞTAY,2.D 9.10.1992 tarihli,E:1992/2106, K:1992/2167 (TİV,s.112)

¹⁶⁸ DDANIŞTAY,2.D 16.9.1994 tarihli,E:1994/1639,K:1994/1412(TİV,S.113)

¹⁶⁹ Kırmızıgül,s.61

karar verme yetkisi, il yönetim kurulundur¹⁷⁰. Örnek vermek gerekirse; il ilçe Emniyet Amiri, Vergi Dairesi müdürü, Gelir Müdürü, Milli Emlak Müdürü, İl Tarım Müdürlüğünün Şube Müdürleri, Beden Terbiyesi Gençlik ve Spor İl Müdürleri, ve memurları hakkında, ¹⁷¹Sivil Savunma Müdürü ¹⁷², Köy Hizmetleri İl Müdürü ¹⁷³, İl Nüfus ve Vatandaşlık Müdürü ¹⁷⁴, İl Jandarma Alay Komutanı da ulusal irade ile atanmayan memurlardan olmaları itibari ile ¹⁷⁵, sayılan memuriyetler hakkındaki, M.M.H.K nuna göre yapılan soruşturma evrakı hakkında yargılamanın gerek olup olmadığı kararı, il yönetim kurulu tarafından birinci derecede verilecektir.

III. Merkez Memurin Muhakemat Komisyonları.

“.....Merkezde görev ifa eden ve müşterek kararname ile atanmayan diğer memurlar hakkında soruşturulma yapılması üzerine, yargılanmalarına gerek olup olmadığına dair kararlar Bakanlık veya tüzel kişiliğe sahip, müstakil genel müdürlüğün birinci derecedeki üstlerinden teşkil edilmiş olan Merkez Memurin Muhakemat Komisyonlarına ait olup.....” Demektedir (M.M.H.K 10 m.).

Buna göre ;Müşterek kararname ile atanmayan memurlar hakkında yargılama kurulunun görevlerini yapmak üzere, Bakanın onayı ile bir Memur Yargılama Kurulu oluşturulabilecektir¹⁷⁶. Bu kurulların kaç kişiden veya kimlerden oluşacağı kanunda belirtilmemiştir. Her bakanlığın veya dairenin, merkez teşkilatındaki birbirinden bağımsız daire üstlerine bakmak gerekir. Kurullara kaç kişinin katılacağı bakanların takdirine bağlıdır. Daire üstleri deyiminden bakanlık örgütünde veya tüzel kişiliğe haiz genel müdürlüğün, her dairenin doğrudan bakana bağlı veya tüzel kişiliğe haiz genel müdürlüklerde ,genel müdüre bağlı ve bakan veya genel müdür ile, iş gören üstleri olarak anlamanın yasa koyucunun amacına daha uygun olacağı düşünülebilir. Bakanlıkların teşkilat yasalarındaki hükümleri bunu doğrular niteliktedir¹⁷⁷. Müşterek kararname ile atanmayan merkez memurlarından başka, elçiler dışındaki yabancı

¹⁷⁰ Şekercioğlu, s. 83; İlçe Belediye Başkanları Hakkında TBMM 27.5.1933 gün, ve 134 sayılı yorum kararı gereğince İl belediye başkanları için; Danıştay Genel Kurulunun 18.1.1965 tarihli E:1965/3, K:1965/6; Kırmızıgül, s. 168; sorguç, s. 110

¹⁷¹ Kırmızıgül, s. 168

¹⁷² DANIŞTAY; 2.D, 14.4.1994 tarihli, E:1993/2904, K:1994/742 (TİV; s:119)

¹⁷³ DANIŞTAY; 2.D. 16.9.1993 tarihli E:1993/1955, K:1993/1832 (TİV; s 118)

¹⁷⁴ DANIŞTAY 2.D. 26.10.1993 tarihli E:1993/2770, K:1993/2348 (TİV, s.118)

¹⁷⁵ DANIŞTAY.2.D. 26.1.1993 tarihli E.1992/812 ,K:1993/83 (TİV;S.117)

¹⁷⁶ Kırmızıgül, s. 169

¹⁷⁷ Ünlü, s. 154

ülkelerde görevli memurlar için, hazırlık soruşturması yapılması veya haklarında yargılanmalarına gerek olup olmadığına karar verilmesi, müşterek kararname ile atanmayan merkez memurlarına uygulanan usulün aynı olması olmalıdır. (M.M.H.K 9/2 m)

Ortak kararname ile atanmayan merkez memurları "süferadan gayri" memur olarak değerlendirilip, bunları da "merkez memurları" gibi aynı usule tabi tutmak gerekeceği gibi bir anlam maddeden çıkmakta ise de, madde de kast edilen ortak kararname ile atanmayan ve yurt dışında görev yapan memurlardır¹⁷⁸. Memur yargılama kurulları, Bakan veya tüzel kişiliğe haiz genel müdürlüğün, genel müdürünün onayı ile kurulmalıdır¹⁷⁹.

IV. Danıştay 2. Daire .

Danıştay kanunu 46. maddesine göre, Danıştay 2. dairesi M.M.H.K nuna göre Danıştay da görülecek işleri karara bağlar.

2845 sayılı yasa uyarınca; müşterek kararname ile atanan il merkez memurları , il idare kurulu üyeleri, ortak kararname ile atanan merkez memurları, elçileri, elçiler dışında müşterek kararname ile atanmış olan, dış ülkelerde görevli memurlar, müsteşarlar ve bölge müdürleri ve baş müdürleri hakkında M.M.H.K nuna göre yapılan hazırlık soruşturması sonucunda, soruşturma yapılan memur hakkında yargılamaya gerek olup olmadığına karar verilecektir.

(b). İkinci Derecede Karar Mercileri.

Birinci derecedeki karar kurullarının M.M.H.K nuna göre verdiği kararlardan menfi Muhakeme Kararları kendiliğinden; lüzumu muhakeme kararları ise sanığın kararın kendisine tebliğinden itibaren beş gün içinde itiraz etmesi ile ikinci derecede ve son kez kesin olmak üzere incelenip karar bağlanır. Kaymakamlar hakkında verilen birinci derecedeki lüzumu Muhakeme Kararları hakkında, soruşturma yapılan kaymakam itiraz etmese bile, otomatik olarak ikinci derecede Danıştay 2. dairesince resen incelenir. İkinci derecedeki karar mercilerinin kararları kesindir ve bu kararlara karşı itiraz söz konusu olamaz.

¹⁷⁸ Kırmızıgül, s.169

¹⁷⁹ DANIŞTAY.2.D 18.8.1979 tarihli, E:1979/1980,K:1979/1963 (ünlü,s157)

Lüzumu muhakeme kararlarına tebliğden itibaren, süresi içinde itiraz edilmez ise yada itiraz edilerek ikinci derecede karar vermeye yetkili merci inceleme sonunda karar onandığı takdirde, onama kararı veya yeni verilen lüzumu muhakeme kararı ile birlikte soruşturma evrakı, M.M.H.K nuna göre yetkili ve görevli Cumhuriyet Başsavcılığına gönderilir. Bu kararlar iddianame niteliğindedir.

I. Bölge İdare Mahkemeleri .

İlçe Yönetim Kurulunca verilen kararlara, karşı A.Y.M nin 27.2.1992 tarih ve E:1991/26 K:1992/11sayılı kararından önce ikinci derecede inceleme Mercii İl Yönetim (idare) Kurullarında yapıyordu. Bu hüküm, A.Y.M. tarafından anılan karar ile iptal edildi ve resmi gazetede 23.11.1992 tarihinde yayımlandı. İptal kararından sonra ortaya çıkan boşluğu doldurmak için, 17.6.1995 tarihinde 4005 sayılı kanun ile yeni bir düzenleme getirildi. Buna göre; İlçe Yönetim Kurullarının bu kanun hükümlerine göre birinci derecede verdikleri karalarından menii muhakeme kararları kendiliğinden, lüzumu muhakeme kararları süresi içinde itiraz edilmek şartı ile, o ilçenin bağlı bulunduğu Bölge İdare Mahkemesi tarafından ikinci derecede incelenerek karara bağlanır (M.M.H.K ek 1 m).

II. Danıştay 2. Dairesi.

İl İdare Kurulunca, M.M.H.K nun hükümleri gereğince verilen birinci derecedeki kararlar ile, merkez memurin muhakemat komisyonlarının verdiği aynı nitelikteki menii muhakeme kararları kendiliğinden, lüzumu muhakeme kararları ise, süresi içinde itiraz üzerine ikinci derecede incelenerek karara bağlanır. (M.M.H.K 4,10 m) Danıştay 2. Dairesi ayrıca il ve ilçe yönetim kurulları ile merkezdeki memur muhakemat komisyonları arasındaki yetki uyumsuzluklarını da çözümler (D K 43 m).

III. Danıştay İdari İşler Kurulu.

Danıştay 2 dairesinin, birinci derecede verdiği karalara karşı itiraz merci olarak M.M.H.K nun 10 maddesinde Danıştay Genel Kurulu gösterilmiş ise de, 2575 sayılı Danıştay kanununun 46 maddesine göre bu gün bu görev Danıştay İdari İşler Kurulu tarafından yapılmaktadır.

Danıştay 2. Dairesinin verdiği; Birinci derecedeki karalardan menii muhakeme kararları kendiliğinden, lüzumu muhakeme kararları ise ilgililerin itirazı üzerine, Danıştay İdari İşler Kurulunda ikinci derecede incelenerek karara bağlanır. Danıştay

İdari İşler Kurulu İdari Dairelerin başkan ve üyeleri ile her yıl genel kurulca seçilecek on dava dairesi başkan ve üyelerinden oluşur. Bu kurula, Danıştay başkanı veya Danıştay başkan vekillerinden biri vekillik eder. (D K 16 m)

Tüm karar kurulları toplanırken teşkilat kanunlarında belirtilen toplanma ve karar alma usullerine uymak zorundadırlar. İl idaresi kanununun 61 maddesinde, yönetim kurullarının nasıl toplanacağı ve karar alacağı belirtilmiştir. Danıştay Kanununda ise 2 dairenin ve idari işler kurulunun toplanma usulü ve karar yeter sayıları belirtilmiştir.

(c). Karar Tipleri.

1. Memurin Muhakematı Hakkındaki Kanunda Belirtilen Karar Tipleri.

i. Meni Muhakeme Kararı

Sanığın suçlu olduğuna dair yeterli kanıt bulunmadığı takdirde, meni muhakeme kararı verilir. Bu karar takipsizlik kararı mahiyetinde olup, memurun adli yargı mercileri önünde yargılanmasını önler¹⁸⁰. Bu karar sanık hakkında ileri sürülen iddialarla ilgili olarak, son soruşturma kararı verilmesi hususunda kanaate varılamaması halinde alınır. Ancak bu kararın alınmasında hukuki ve maddi sebeplerin neler olduğunun, açıklığa kavuşturulması zorunludur (C.M.U.K. 197,164 m).

Birinci derecede karar organları tarafından verilen son soruşturmanın açılmaması kararı, sanığın mensup olduğu idare başkanına ve şahsi davacıya karar tebliğ edilerek bildirilir. Daire başkanı ve varsa şahsi davacı tebliğ tarihinden itibaren beş gün içinde karara itiraz edebilir. Meni muhakeme kararları itiraz edilmesine gerek olmaksızın otomatik olarak ikinci derecede tekrar incelenir.

İkinci derecede incelenen meni muhakeme kararlarına üst karar organı da uyarırsa, bu karar kesinleşir. Uymaz ve sanık hakkında son soruşturma açılmasına karar verilirse, kararda yargılamanın yapılacağı yerinde gösterilmesi gerekir¹⁸¹. Ancak ikinci derecedeki karar kurulları meni muhakeme kararı verirler ise, bu karar da kesindir. Ancak bu karar “kazai muhakeme” kesin karar değildir. Yeni delillerin ortaya çıkması

¹⁸⁰ Ömer Asım Livanelioğlu, Ceza Usul Hukukumuzda Memur Yargılamaları, A.B.D sy.1, Mart,1995,s.49;Şekercioğlu,s.83.

¹⁸¹ Sorguç,s.115

ile aynı konuda yeni bir soruşturma yapılarak yeni bir karar verilebilir¹⁸². Yeni delil C.M.U.K nun 204 maddesinde belirtilen nitelikte bir delil olmalıdır .

ii. Lüzumu Muhakeme Kararı .

Soruşturma yapılan memur hakkında hazırlanan dosyada suçu işlediğine dair kesin ve inandırıcı delillerin bulunması halinde, kurul sanık hakkında lüzumu muhakeme kararı verebilir. Bu karar genel hükümlerdeki son soruşturmanın açılması kararı mahiyetindedir (C.M.U.K. 163. m.). Bu kararda suç kanıtlarının, suçun yasal öğelerinin, uygulanması gereken yasa maddelerinin yargılamanın yapılacağı yerde dahil olmak üzere gösterilmesi zorunludur¹⁸³.

M.M.H.K nun yargılamanın yapılacağı Adliye Mahkemelerini de göstermiştir (M.M.H.K 8,9,11. m.). Yargılamanın gerekliliğine ilişkin kararlar sanığa tebliğinden itibaren beş gün içinde ikinci derecedeki karar kurullarında, itiraz üzerine yeniden incelenir ve ikinci derecedeki karar mercilerinin verdikleri kararlar kesindir. Kaymakamlar hakkında verilen lüzumu muhakeme kararları, itiraz olmaksızın ikinci derecede Danıştay 2. Dairede tekrar incelenir. Bu durum, lüzumu muhakeme kararının itiraz edilmeksizin otomatik olarak incelenmesi, bir istisnayı oluşturur (M.M.H.K 6 m)

ii. Ceza Muhakemeleri Usulünde Belirtilen Karar Tipleri.

i. Kamu Davasını Düşmesi Kararı.

Soruşturma esnasında sanık hakkında soruşturma yapılması, bazı usulü şartlara bağlı ise ve bu usulü şartların gerçekleşmemesi halinde kamu davasının düşmesine karar verilir.

Bunlar şikayete bağlı suçlara da, şikayetin usulüne uygun olarak yapılmaması veya soruşturma esnasında müştekinin şikayetinden vazgeçmesi ve sanığın bunu kabul etmesi halinde (T.C.K 99. m), sanığın ölümü (T.C.K 96 m), genel af (T.C.K 97 m), suçun zaman aşımına uğraması (T.C.K 102,103,105 m), şikayete bağlı suçlar da süresi içinde şikayetin yapılmaması (T.C.K 108 m) gibi sebeplerden dolayı kamu davasının düşmesine veya ortadan kaldırılması kararları verilebilir. Ancak; Hazırlık

¹⁸² Ünlü,s.95

¹⁸³ Ünlü,s.96;Sorguç,s.113

soruşturmasının sonucunda Danıştay, İdare Mahkemeleri ve İdari Kurullar böyle durumlarda kovuşturmaya yer olmadığı kararları vermektedir.

ii. Dosyanın Geri Çevrilmesi Kararı .

Dosyanın geri çevrilmesi kararı, ikinci derecedeki yargılama mercilerinin, birinci derecedeki karar kurullarının yaptıkları usulü hataların düzeltilmesi; Örneğin, kurulların usulüne uygun oluşmaması veya usulüne uygun şekilde kararların alınmaması, sürenin geçmesinden sonra yapılan itirazlar gibi hallerinde, idari yargıda dosyanın geri çevrilmesi kararı verilmektedir. Bu karar tipi, C.M.U.K düzenlenmediği gibi M.M.H.K nunda da düzenlenmemiştir. Diğer özel soruşturma usulünü düzenleyen yasalarda bu tip kararlar vardır. Ceza Usul Yasası'nda iddianamenin reddi müessesisi yoktur. Bu karar tipi uygulamadan doğmuştur.

iii. Görevsizlik ve Yetkisizlik Kararları.

Hazırlık soruşturması, M.M.H.K'nun hükümlerine göre yapılan, hazırlık soruşturmasının hakkında karar vermeye yetkili olmayan kurulun soruşturma evrakına bakması halinde, hazırlık soruşturması M.M.H.K'nuna tabi olmayan bir suçun, kurulun önüne gelmesi veya işlenen suçun görevle ilgisi olmaması veya disiplin suçunu gerektiren bir fiil olması hallerinde, kurullar görevsizlik veya suça bakmaları görev alanlarında olmasına rağmen, yer bakımından dosyaya bakmaya yetkili olmamaları halinde, yetkisizlik kararı vererek dosyayı yetkili kurula göndermek zorundadırlar. Görevsizlik kararlarında ise, dosyayı görevli adli yargı mercisine vermek zorundadırlar.

İdari yargı uygulamasında bu tip olaylarda kararlar; "M.M.H.K nuna göre karar verilmesine yer olmadığına ve genel hükümlere göre işlem yapılmak üzere dosyanın yetkili Cumhuriyet savcılığına gönderilmesi." kararları verilmektedir.

b- Son Soruşturma ve Son Soruşturmaya Bakmaya Yetkili Adliye Mahkemeleri.

(1). Son Soruşturma.

Birinci derecedeki karar mercilerinin verdiği, lüzumu muhakeme kararlarına itiraz edilmemesi veya ikinci derecedeki karar mercilerinin verdikleri lüzumu muhakeme kararlarından sonra, idari yargılanma sürecinde karar kesinleşmiş olup yasa yolları bu aşamada tükenmiştir. Bu durumda, yetkili kurullar dosyayı yetkili ve görevli

adliye mahkemelerine veya Yargıtay'ın belirlenmiş olan ceza dairesine, hazırlık soruşturması yapılmış olan ve lüzumu muhakeme kararı verilen dosyayı gönderirler. Bu aşamadan itibaren yargılama mahkemeleridir .

Hakkında lüzumu muhakeme kararı verilen memur, sadece bu suçtan dolayı yargılanabilir. Sanığın yargılanması esnasında yeni bir suç ortaya çıkması halinde, eğer bu suç M.M.H.K nuna tabi bir suç ise bu durumda, C.M.U.K 259 maddesi gereğince sanık hakkında hazırlık soruşturması yapmaya yetkili dairesine suç ihbarında bulunularak,yeni ortaya çıkmış olan suçlardan dolayı ek "lüzumu muhakeme kararları" alınmalıdır. Cumhuriyet Savcısı, M.M.H.K nuna tabi bir suçun soruşturulmasını yapamaz. Bu kanununun 13 maddesine aykırılık teşkil eder. Yargılama aşamasında ortaya çıkan suç genel hükümlere tabi ise, bu durumda suçlu memur hakkında hazırlık soruşturması genel hükümlere göre yapılarak dava iddianame ile açılır. (M.M.H.K 14 m.)

Yargılama sonucunda suçun vasfı değişmiş ise, ne yapılacaktır ? Bu durumda değişen suç, lüzumu muhakeme kararı verilen suçtan daha ağır bir suçta dönüşmesi halinde, bu suçtan yargılama yapılabilmesi için, yeni bir lüzumu muhakeme kararı alınmalıdır. Yeni vasıflandırılan suç, daha hafif bir cezayı gerektiren bir suç olması halinde, yeni bir lüzumu muhakeme kararı almaya gerek yoktur. Zira daha ağır bir suçtan yargılanmasına ilişkin bir karar vardır . Bu durumda C.M.U.K 258 maddesi gereğince, sanığa yeni suç vasfını bildiren meşruyetli bir davetiye çıkartılarak vaziyet bildirilir. Buna halde sanık davetiye tebliğine rağmen duruşmaya gelmez ise,hakkındaki dava gıyabında bitirilebilir.

Birlikte işlenen suçlarda, memurun suç ortağı memur değil ise ne olacaktır ?Bu durumda memur olmayan şahıs hakkındaki suç evrakı ayrılarak, C.M.U.K 8. maddesi gereğince genel hükümlere göre hazırlık soruşturması yapılmak üzere, yetkili cumhuriyet savcılığına dosya gönderilir. Cumhuriyet Savcısı hazırlık soruşturması sonucunda memur olmayan şahıs hakkında dava açmaya yetecek kadar delil elde etmesi halinde, iddianame düzenleyerek memurun yargılanmasının yapılacağı yargılama yerine gönderir. Hazırlık soruşturmasını yapan savcının nezdindeki mahkemede memur yargılanmayarak ilde veya Yargıtay'ın ilgili dairesinde yargılanacak ise, soruşturma evrakını yetkisizlik veya görevsizlik kararı ile yetkili veya görevli Cumhuriyet Başsavcılığına gönderir. Memur ile memur olmayan şahsın birlikte

suç işlemleri halinde, suçun yargılanması birleştirilerek M.M.H.K nunda gösterilen, memurun yargılanacağı yer mahkemesinde, suç ortakları ile birlikte yapılacaktır (M.M.H.K 15 m). Memurlardan her biri, aynı Adliye Mahkemelerinde yargılanacaklar ve aynı zamanda suç ortağı iseler bu durumda, memurların yargılanmaları üst derecedeki memurun yargılandığı mahkemede yapılacaktır.

(2). Son Soruşturmaya Bakmaya Yetkili Adliye Mahkemeleri.

M.M.H.K nunda, memurların yargılanacakları yer bakımından yetkili adliye mahkemeleri gösterilmiştir (M.M.H.K 7 m.). Yetkili yargılama mercileri, memur hakkında karar veren kurullar baz alınarak yönetim kurullarına göre tayin edilmişlerdir.

(a). Yönetim Kurullarının Bağlı Oldukları Yer Adliye Mahkemeleri .

Haklarında il veya ilçe idare kurulları tarafından, lüzumu muhakeme kararı verilen memurlar veya bu kararın ikinci derecedeki karar kurulları tarafından verilmesi halinde, memur hakkında ki dosyaya bakmaya yetkili yargı mercileri, birinci derecede karar vermeye yetkili karar kurulunun bağlı olduğu yer mahkemeleridir. Yönetim kurulunun bağlı olduğu il veya ilçe mahkemelerinde memur yargılanacaktır.

Türk Yargı Sisteminde genelde ilçelerde sadece Asliye Mahkemeleri kurulmuştur. Ağır Ceza Mahkemeleri genelde iller de ve büyük ilçelerde kurulmuştur. İlçelerde Ağır Ceza Mahkemesi olmaması halinde Yönetim Kurulunun bağlı olduğu Ağır Ceza Merkezi'nde memur yargılaması yapılacaktır (M.M.H.K 7 m).

(b). Yönetim Kurullarının Bağlı Olduğu Adliye Mahkemelerine En Yakın İlde Bulunan Adliye Mahkemeleri .

İl merkezinde kadroları bulunan ve 2451 sayılı Bakanlıklar ve Bağlı Kuruluşlarda Atanma Usulüne İlişkin Kanununun 2. maddesinde belirtilen şekilde atanmaları yapılan memurların, haklarında verilen ve kesinleşmiş olan lüzumu muhakemeleri kararları, memurun bağlı olduğu İl Yönetim Kurulunun bulunduğu yerdeki Adliye Mahkemelerine en yakın olan yerin, il Adliye Mahkemeleridir. En yakın Adliye Mahkemeleri C.M.U.K 165. maddeye göre tespit edilir.

(c). Yargıtay Ceza Daireleri.

Valilerin görevleri ile ilgili suçlardan yargılanmaları, (M.M.H.K 8 m) elçilerin görevleri ile ilgili suçlardan (M.M.H.K 9 m), müsteşarların görevleri ile ilgili suçlardan yargılanmaları, (M.M.H.K 11 m) temyiz mahkemesinde yapılacağı, ancak hangi dairede yapılacağı belirtilmemiştir. Yargılamaların yapılacağı ceza daireleri 2797 sayılı Yargıtay kanununun 24. maddesine göre tespit edilir.

c- Yasa Yolları ve Mercileri.

(1). İtiraz.

(a). Birinci Derecedeki Karar Mercilerinin Kararlarına İtiraz .

Bu itirazlar birinci derecede karar veren Danıştay 2 Dairenin, yönetim kurullarının kararlarına karşı tebliğ tarihinden itibaren, beş günlük süre içinde karar veren kurulun kararlarını, ikinci derecede incelemeye yetkili mercilere yapılan itiraz başvurularıdır.

İlçe yönetim kurulu kararlarına karşı; Bölge İdare Mahkemeleri'ne, il Yönetim Kurulları ile Merkez Memurin Muhakemat Komisyonlarının kararlarına karşı; Danıştay'ın 2. Dairesine, Danıştay 2. Dairenin kararlarına karşı ise; Danıştay İdari İşler Kurulu'na süresi içinde itiraz edilebilir.

Bu itiraz hakkı, memur hakkında lüzumu muhakeme kararı verilir ise, memur (mazbatayı) aldığı tarihten itibaren, meni muhakeme kararı verilir ise sanığın dairesinin üstü veya şikayetçi kararı tebliğ olduğundan itibaren beş gün içinde itiraz edebilirler. Meni muhakeme kararları ise itiraz edilsin veya edilmesin, otomatik olarak itiraza konu olurlar. Kaymakamlar hakkında il Yönetim Kururlu kararları da bu niteliktedir. İtiraza yetkili kimseler içinde Cumhuriyet Savcıları sayılmamıştır ve idari soruşturma esnasında bu yetkileri yoktur¹⁸⁴.

Sanıkların bir kısmı hakkında meni muhakeme, bir kısmı hakkında lüzumu muhakeme kararı verilmesi halinde, evrak ayrılmaksızın üst mercide incelenir¹⁸⁵. İtiraz bir dilekçe ile Bölge İdare Mahkemelerine, Danıştay 2. dairesine veya Danıştay İdari İşler Kuruluna yapılacaktır. Ancak itiraz ceza yargılamasında olduğu gibi, kararı veren

¹⁸⁴ Özek, s.55; Kırmızıgül, s.181

¹⁸⁵ Özek, s.55; Kırmızıgül, s.181

kurula hitaben itiraza bakmaya yetkili mercii ye gönderilmek üzere yapılması halinde; İtirazdan birinci derecedeki karar merciinin habersiz kalmasını da önleyecek ve dosyanın verilen karar lüzumu muhakemesine ilişkin ise, Cumhuriyet Savcılığına gönderilmesini önleyecektir. Böylece gereksiz yere meydana gelecek olan zaman kayıpları da önlenmiş olacaktır.

(b). Sulh Ceza Hakiminin Kararlarına Karşı İtiraz.

Cumhuriyet Savcısı'nın hazırlık soruşturmasındaki yetkilerini kullanan soruşturmacı, C.M.U.K nun 155. maddesi gereğince, sulh ceza hakiminden genel hükümlere göre sanığın tutuklanmasını, sanığın şuurunun tetkikini ve tanık, sanık, bilirkişiler hakkında ihzar kararı verilmesini isteyerek, ihzar müzekkeresi çıkartılmasını isteyebilir. Hazırlık soruşturması esnasında verilen bu kararlara karşı itiraz yolu açıktır (C.M.U.K 297/1 m).

Bu kararlar aleyhine itiraz, tutuklu sanığın kendisi (C.M.U.K 292 m), yasal temsilcisi ve eşi (C.M.U.K 291 m), tanıklar, bilirkişiler ve diğer kimselerde kendilerine ilişkin kararlar aleyhine itiraz edebilirler. Cumhuriyet Savcısının yetkilerini kullanan soruşturmacı, Sulh Ceza Hakimi'nin kararlarına karşı sanığın leh ve aleyhine itiraz edebilir. Bu aşamada itiraz yetkisi Cumhuriyet Savcılarında da tanıdığını kabul etmek gerekir.

(c). Mahkeme Kararlarına Karşı İtiraz.

Kural olarak, mahkeme kararlarına karşı itiraz edilemez. Bunun istisnaları ise, tutuklamaya, tutukluluğun devamına, hacze (zorla el koymaya) ilişkin kararlara itiraz yolu açıktır (C.M.U.K 289 m). Mahkeme kararlarından maksat, iddianamenin verilmesinden itibaren tensip zaptında verilen kararlar ile mahkemenin işten elini çektiği nihai karar süreci arasındaki kararlardır.

Son soruşturmanın başlamasından itibaren, bu kararlara karşı soruşturmacının veya memurun üst amirlerinin itiraz hakkı yoktur. Bu yetki bu aşamada Cumhuriyet Savcısındır. Sanık ,sanığın müdafii ile eşi de bu kararlara itiraz edebilir (C.M.U.K 289 m). İtiraz üzerine verilen kararlar kesindir. Bu karara karşı olağan yasa yolu mevcut değildir, ancak yazılı emre baş vurulabilir (C.M.U.K 343 m). İtiraz üzerine verilen kararların bir istisnası, tutuklamaya ilişkindir. Tutuklanmayan bir sanık

hakkında müştekinin veya savcının itiraz etmesi sonucunda, itiraz merci ilk kararın aksine olarak tutuklamaya karar verir ise, bu durumda yasa tekrar itiraz yolunu açık tutmuştur. İtirazı inceleyen makamın tutuklama kararına karşı sanık veya müdafî yada eşi kararı öğrendiğinden itibaren yedi gün içinde acele itiraz baş vurabilir. Kanunda acele itiraza konu olan kararlar belirtilmiştir. Acele itiraza konu olan kararlar, kararı veren hakim tarafından değiştirilemez.

İtirazlar, Sulh Ceza Hakimi'nin kararlarına karşı bulunduğu yargı çevresi içindeki, Asliye Ceza Mahkemesi Hakimi'ne, Sulh Ceza Hakimi'nin yerine Asliye Ceza Hakimi bakıyorsa, bu durumda itiraz bağlı buldukları Ağır Ceza Mahkemesi Başkanı inceleyip karar vermeye yetkilidir (C.M.U.K 229/2 m). Naip hakim veya istinabe olunacak hakimin kararları aleyhine yapılacak itirazlar mensup oldukları Asliye veya Ağır Ceza Mahkemesi hakim veya başkanına, Asliye Mahkemesi başkan veya hakimi tarafından verilen kararlara karşı ise, buldukları yargı çevresini en yakın Ağır Ceza Mahkemesi Başkanı tarafından incelenir ve karara bağlanır (C.M.U.K 299/3 m).

(2). Temyiz .

Yargıtay'da, ilk derece mahkemeleri tarafından verilen C.M.U.K 253. maddesinde belirtilen ve hüküm niteliğinde olan kararlar hakkında, dava konusu olaylar bakımından yapılan değerlendirmelere karışmaksızın sadece hukuki inceleme yaptığı, kanun yoluna "temyiz" denir.

Temyize konu olabilen hükümler veya temyize konu olmayan hükümler, C.M.U.K 305 maddesinde sayılmıştır. Temyiz sebepleri ise, C.M.U.K 307. ve 308. maddelerinde belirtilmiştir. Sanığın lehine olan kurallara uyulmamış ise, sanığın aleyhine hükmün bozulması için, Cumhuriyet Savcısı yasa yollarına baş vuramaz (C.M.U.K 309 m). Temyiz istemi, hükmün tefhiminden veya taraflar duruşmada hazır değil iseler kararın tebliğinden itibaren, bir hafta içinde temyize baş vurabilirler. Temyiz baş vurusunun etkileri (C.M.U.K 312 m), temyiz dilekçesinin ihtiva edeceği noktalar (C.M.U.K 313 m) de belirtilmiştir. Temyiz incelemesinin nasıl yapıldığı ise, Ceza Usul Kanunumuzun üçüncü kitap, üçüncü fasılda belirtilmiştir.

Sanık, sanığın müdafisi, sanığın açık arzusuna muhalif olmamak şartı ile sanığın yasal temsilcisi, veli, vasi veya eş temyiz yoluna baş vurabilir.

(3). Yargılanmanın Yenilenmesi ve Yazlı Emir.

Yargılanma sonucunda, ortaya çıkan, kesin hükümde hukuki yanılığının bulunduğu sonradan anlaşılması üzerine, yargılanmanın yenilenmesi yasa yoluna gidilebilir. Yanılığın sonradan anlaşılması yargılama sırasında elde edilemeyen delil ve olguların sonradan ortaya çıkmasıyla mümkün olacaktır. Yargılanmanın yenilenmesi, kesin hükmü ortadan kaldıran bir çare olarak onunla yakın ilişki içindedir. Kesin hüküm toplumda hukuki güvenliği korumak amacını taşımaktadır. Fakat amaç bunun yanında yalnız hukuki güvenliğin sağlanması olmayıp, adaletin gerçekleşmemiş olması gerekir. İyi bir kesin hüküm adalet ve güvenlik kavramlarını dengede tutabilen kesin hükümdür¹⁸⁶.

Yargılanmanın yenilenmesinde mahkumun lehine sebepler (C.M.U.K 327 m) ve mahkumun leh ve aleyhine sebepler (C.M.U.K 330 m) belirtilmiştir. Ancak bu hallerin gerçekleşmesine rağmen, yasanın aynı kapsamında, yer alan cezaların değiştirilmesi amacı ile yargılanmanın yenilenmesi yoluna gidilemez (C.M.U.K 331 m). Temyiz yoluna baş vurmaya yetkili olanlar yargılamanın yenilenmesi yoluna da başvurmayaya yetkilidir (C.M.U.K 353 m). Bunlara ek olarak, eğer mahkum ölmüş ise yasal eşi usul ve fûru ile kardeşleri de baş vurabilir (C.M.U.K 239 m). Yargılamanın yenilenmesine baş vurmamak hükmün infazına engel olmaz (C.M.U.K 328 m). Yargılanmanın yenilenmesi talebinin neleri ihtiva etmesi gerektiği (C.M.U.K 334 m) sayılmıştır. Yargılanmanın yenilenmesi talebinin kabul edilebilmesi için yeni ortaya çıkan vakıaların ciddi olması lazımdır.

Yargılanmanın yenilenmesi talebinde belirtilen iddiaları teyit olursa, mahkeme yargılanmanın yenilenmesine ve duruşma yapılmasına kara verir (C.M.U.K 338 m). Yargılanmanın yenilenmesi isteğinin, yasada istenilen biçimde yapılmamış veya hiç bir sebep gösterilmemiş yada isteği doğrulayan kanıtların belirtilmemiş olması halinde istemin reddine kara verilir. Yargılanmanın yenilenmesi kararının verilmesi halinde, mahkeme toplu mahkemelerde, naip üye hakim veya istinabe olunan hakim aracılığı ile delileri toplar. Cumhuriyet Savcısı veya kolluk bu aşamada delil toplama işine karışamaz (C.M.U.K 337 m). Bu esnada hazırlık soruşturmasına ilişkin hükümler uygulanır. Bu soruşturma sonucunda yenileme talebinin ciddi olduğu kanısına varılırsa

¹⁸⁶ Yurtcan,c.3,s.2

esas mahkemesi yargılamanın yenilenmesine kara verir ve yeniden yargılama yapar (C.M.U.K 338 m). Yargılamanın yenilenmesi sonucunda verilen ve duruşma yapılarak kurulmuş hükümlere karşı temyiz yolu genel hükümler dahilinde açıktır. Çünkü, mahkeme eski hükmünü ortadan kaldırıp ortaya yeni bir hüküm koymuştur.

Yazılı emir ise, Ceza Mahkemeleri ve Ceza Hakimleri tarafından verilen ve yasa uyarınca kesin oldukları belirtilerek, temyiz denetimine tabi olmaksızın kesinleşen kararlara karşı baş vurulan yasa yoludur. Yazılı emir yoluna gitme yetkisi sadece Adalet Bakanlığı'na tanınmıştır. Yazılı emre başvurma sebepleri yerinde görülürse bu durumda esas hakkında hüküm verilir ve verilen yeni kararlar sanık aleyhine bir sonuç doğurmaz (C.M.U.K 343 m).

3. 2547 Sayılı Yüksek Öğretim Kurumları Hakkındaki Kanuna Göre Soruşturma.

a- Hazırlık Soruşturması .

(1). Hazırlık Soruşturması Açmaya Yetkili Makamlar.

(a). Yüksek Öğretim Kurulu.

Y.Ö.K Başkanı hakkındaki soruşturmaya, Milli Eğitim Bakanı başkanlığında yapılan toplantıda, Yüksek Öğretim Kurulu üyeleri tarafından karar verilir ve hakkındaki hazırlık soruşturması Y.Ö.K. üyelerinden oluşacak üç kişilik kurul tarafından yapılır.

(b). Yüksek Öğretim Kurulu Başkanı .

Y.Ö.K Başkanı, kurul üyeleri, Y.Ö.K. kurum personeli, yüksek denetleme kurulu başkan ve üyeleri ile üniversite rektörleri ve alt personeli hakkında, hazırlık soruşturması açmaya ve doğrudan doğruya soruşturma yapmaya veya soruşturmacı vasıtası ile yaptırmaya yetkilidir.

(c). Rektörler .

Rektörler, rektörü bulunduğu bütün üniversitede çalışan, akademik ve 657 sayılı kanuna tabi personel hakkında, ceza soruşturması yapmaya veya soruşturmacı vasıtası ile yaptırmaya yetkilidir.

(d). Dekanlar .

Dekanlar, dekanı buldukları fakültelerinde çalışan, tüm akademik personel ile 657 sayılı yasaya tabi personel hakkında hazırlık soruşturması açmaya ve bunu yapmaya veya soruşturmacı vasıtası ile yaptırmaya yetkilidir.

(e). Enstitü ve Yüksek Okul Müdürleri .

Enstitü ve Yüksek Okul Müdürleri, müdürü buldukları kurumlarda çalışan ve disiplin amiri oldukları, akademik ve 657 sayılı kanuna tabi tüm personeli hakkında hazırlık soruşturması yapmaya veya yaptırmaya yetkilidir.

(f). Genel Sekreter veya Sekreterler .

Genel sekreterler veya sekreterler de, disiplin amiri durumunda buldukları sekreterlik personeli hakkında, hazırlık soruşturması açmaya ve yaptırmaya veya soruşturmacı vasıtası ile yaptırmaya yetkilidir.

Tüm üniversite personelinin rektörler, tüm fakülte personelinin, dekanlar aynı zamanda disiplin amirleridirler. Üniversitelerde bulunan bu hiyerarşiden dolayı, üst makamlar alt makamların yerine geçerek her zaman soruşturma yapılması kararı alabilirler.

(2). Soruşturmaya Karar Verilmesi ve Soruşturma Usulü.

Soruşturma kararı verilmesinin şekli ve usulü, M.M.H.K nunda belirtilen usuldür. Bu konuda daha önceden açıklamalar yapılmıştır. Tekrarına lüzum görmemekteyim (54 ve 57 nci sayfalara bakınız.).

(a). Soruşturmacının Nitelikleri.

Y.Ö.K Başkanı veya soruşturma açmaya yetkili ve aynı zamanda disiplin amiri durumunda bulunan makamlar, tarafından verilen soruşturma kararı üzerine bu makamlar, bizzat soruşturmayı kendileri yapabilecekleri gibi soruşturmacı vasıtası ile de yaptırabilirler. Bu durumda, soruşturmacının hangi niteliklere sahip olmalıdır? Hakkında hazırlık soruşturması yapılan personel eğer, akademisyenlerden ise, soruşturmacı hakkında soruşturma yapılan personelin akademik unvanından yüksek eğer böyle bir soruşturmacı bulunamıyorsa, en az akademik ünvanlar eşit olmalıdır. 657 sayılı Devlet Memurları Kanununa tabi üniversite personeli hakkında, bu konuda bir düzenleme yoktur ancak uygulamada hakkında soruşturma yapılan memurdan,

soruşturmacı makam ve memuriyet itibari ile daha yüksek bir memur tarafından yaptırılmaktadır. Bu konuda M.M.H.K nunda geniş bir şekilde durulmuştur.

(b). Soruşturma Kurulunun Yapısı .

Y.Ö.K Başkanı veya diğer soruşturma açmaya yetkili makamların verdikleri soruşturma kararları üzerine; Soruşturmanın kurul halinde yapılması halinde kaç kişiden oluşacağı hakkında Y.Ö.K yasasında bir hüküm yoktur. Ancak Y.Ö.K Başkanı hakkında soruşturma yapacak kurulun aynı zamanda Y.Ö.K üyesi olması şarttır. Bu kurulların uygun sayıda olacağı belirtilmiştir.

(c). Soruşturma Usulü .

Farklı statüdeki memurların birlikte suç işlemleri halinde; Soruşturma usulü ve yetkili yargı mercileri, hakkında soruşturma yapılacak olan memurlardan veya akademik personelin memuriyet veya akademik ünvanı yüksek olan memurun tabi olduğu soruşturma usulü olacaktır. Hazırlık soruşturması sonucunda, üst derecedeki memuriyet veya ünvana sahip memur hakkında dava açılmasına gerek olup olmadığına ilişkin karar verecek olan kurul, alt derecedeki memur hakkında da karar verecektir. 1609 sayılı yasaya ilişkin Y.Ö.K Başkanı ve rektörler hakkında, bu yasada belirtilen suçları işlemleri halinde haklarındaki soruşturmanın 2547 sayılı Y.Ö.K yasasına göre yapılacağını belirtmiştir. Ancak sonradan çıkartılan ve 23. maddesi ile 1609 sayılı yasayı ortadan kaldıran, 3628 sayılı yasada bu konuda Y.Ö.K Başkanı ve üniversite rektörleri hakkında bir düzenleme yoktur. Bu sebeple, 3628 sayılı yasada belirtilen suçları Y.Ö.K Başkanı ve üniversite personelinin bu suçu işlemleri halinde, haklarındaki soruşturma Cumhuriyet Savcıları tarafından genel hükümlere göre yapılacaktır.

Yapılacak olan hazırlık soruşturmasında takip edilecek usul hakkında M.M.H.K nunda yapılan açıklamalar burada da geçerlidir. Bu sebeple mükerrer bir açıklamaya gerek görmemekteyim. Bu konuda Y.Ö.K kanununun 54 – c/8 fıkrasında, Y.Ö.K. kanununda uygulanmaya hüküm bulunmayan yerlerde M.M.H.K ilişkin hükümler uygulanır.

(d). Görevden Uzaklaştırma İşlemi .

Bu konuda M.M.H.K nunda yapılan açıklamalar burada da geçerli olacaktır.

(3). Karar Mercileri ve Karar Tipleri .

Yüksek Öğretim Kurulu Başkanı veya rektörlerin; yaptıkları veya soruşturma kurullarına yada soruşturmacılara yaptırdıkları soruşturma kurulunun veya soruşturmacının düzenleyeceği soruşturma evrakı, bir fezleke ile düzenlenerek ve hakkında soruşturma yapılan memur veya memurlar hakkında dava açılmasına gerek olduğu veya olmadığı hakkında görüşlerini de beyan ederek, fezlekenin altını bütün soruşturmacılara da imzalayıp mühürledikten sonra, fezlekeyi yetkili kurullara karar vermek üzere sunarlar. Fezlekenin neleri ihtiva edeceği M.M.H.K nun konusunda belirtilmiştir. Böylece soruşturmadan, soruşturmayı yapan soruşturmacı veya soruşturma kurulu el çekmiş olur.

(a). Birinci Derecedeki Karar Mercileri.

1. İl İdare Kurulu .

İl Yönetim Kurulunun yapısı veya nasıl toplanacağı, İl İdaresi Kanununun 57. maddesi ile devam eden maddelerinde belirtilmiştir. Bu konuda, M.M.H.K nun konusunda açıklanmıştır. Bu kurula, üniversitede çalışan yani üniversite ile bir istihdam ilişkisi içinde bulunan ve T.C.K 279. maddesinde belirtilen memur tanımına uyan, personel hakkında yapılan soruşturma evrakı hakkında dava açılmasına gerek olup olmadığı veya mevzuattaki diğer kararları verecektir.

11. Yüksek Öğretim Kurulları .

1. Yüksek Öğretim Kurulu Üyelerinden Oluşan Üç Kişilik Kurul .

Yüksek Öğretim Kurumu Başkanı tarafından oluşturularak onaylanan ve yüksek öğretim kurulu üyelerinden oluşacak üç kişilik kurul ; üniversite rektörleri, rektör yardımcıları ile üst kuruluş genel sekreterleri hakkında, bu kanun hükümlerine göre yapılan hazırlık soruşturmaları hakkında,

2. Rektör Başkanlığında Toplanan Üç Kişilik Kurul.

Rektör başkanlığında toplanan ve rektör yardımcılardan oluşan üç kişilik kurul ise ;üniversite, fakülte, enstitü ve yüksek okul yönetim kurulu üyeleri, fakülte dekan ve dekan yardımcıları ile enstitü ve yüksek okul müdür ve müdür yardımcıları ve üniversite genel sekreteri hakkında ,

3. Üniversite Yönetim Kurulu Üyelerinden Oluşan Üç Kişilik Kurul .

Bu kurul; Rektör tarafından veya rektörün onayı alındıktan sonra oluşturulmalıdır. Bu kurul ;öğretim elemanları,fakülte yüksek okul veya enstitü sekreterleri hakkında, bu kanun hükümlerine göre yapılan soruşturma evrakı hakkında,

Kurullar önlerine gelen ve bu kanun hükümlerine göre yapılmış olan hazırlık soruşturması evrakın inceledikten sonra , C.M.U.K belirtilen karar alma usulüne de uyarak ,meni muhakeme veya dava açmaya yeterli ve inandırıcı delil bulunması halinde, lüzumu muhakeme kararları veya diğer mevzuattaki kararları verilebilirler .Bu kurullar üye tam sayısı ile toplanır ve kurullara soruşturma yapan kimseler üye olarak katılamazlar. Haklarında soruşturma yapılan kimselerde bu kurullarda görev alamaz. Yüksek öğretim kurulu ile üniversitelerde oluşturulacak kurullarda görevlendirilecek, asıl ve yedek üyeler bir yıl için seçilirler. Süresi sona erenlerin tekrar seçilmeleri mümkündür. Bu kurulların üyelerinin eksik olması halinde, noksanlar yedek üyeler tarafından tamamlanır. (Y.Ö.K.K 61. m)

III. Danıştay 2. Dairesi .

Yüksek Öğretim Kurulu Başkan ve üyeleri ile Yüksek Öğretim Denetleme Kurulu başkan ve üyeleri hakkında, Danıştay 2 Dairesi birinci derecede karar vermeye yetkilidir.

Birinci derecede karar vermeye yetkili karar mercilerinin verdikleri kararlar kesin değildir. Bunlara karşı idare hukuku kuralları içinde, itiraz hakları olanlar tarafından itiraz edilebilir. İtiraz yetkisine, hakkında soruşturma yapılan memurun soruşturma açmaya yetkili amirleri ile kendisi, kararların kendilerine tebliğ veya tefhimden itibaren beş günlük süre içinde itiraz edebilirler.

(b). İkinci Derecedeki Karar Mercileri.

1. Danıştay 2. Dairesi .

İl Yönetim Kurulunun kararları, ile 2547 sayılı yasanın 53/c maddesinde belirtilen ve birinci derecede karar mercileri olarak açıkladığımız, üniversite karar kurullarının verdiği meni muhakeme kararları, herhangi bir itiraz olmazsınız ikinci derecede kendiliğinden veya verilen lüzumu muhakeme kararlarına ise, ilgililerin

itirazı üzerine Danıştay 2 Dairesince ikinci derecede karar merci olarak incelenir. Üniversitelerin karar kurulları İl Yönetim Kurulu kararlarına denk bir itiraz yeri düzenlenmiştir.

11. Danıştay İdari İşler Kurulu .

Danıştay İdari İşler Kurulu ,Danıştay 2 Dairenin vermiş olduğu birinci derecedeki kararlara itiraz merci olarak bakar. Danıştay 2 Dairenin verdiği Yüksek Öğretim Kurulu ve Yüksek Denetleme Kurulunun başkan ve üyeleri hakkında verilen, meni muhakeme kararları kendiliğinden lüzumu muhakeme kararları ise, ilgililerin itirazı üzerine bir kez daha incelenerek karara bağlanır.

İkinci derecedeki karar mercilerinin verdikleri kararlar kesindir, itirazı kabil kararlardan değildir.

(c). Karar Tipleri .

M.M.H.K da belirtilen soruşturma usulünde belirtilen karar tipleri burada da geçerlidir. Meni muhakeme kararı, lüzumu Muhakeme kararı ve diğer kararların açıklamaları bu bölümde yapılmıştır.

b-Son Soruşturmaya Bakmaya Yetkili Adliye Mahkemeleri .

Son soruşturma aşamasında soruşturma kurullarının yetkileri sona ermiştir ve bu aşamadan itibaren, yargılama genel hükümlere göre adli mahkemeler tarafından deliller tartışılarak karar verilecektir. Bu aşamada soruşturma kurullarının yerine, iddia görevini, Cumhuriyet Savcıları yapacaktır.

2547 sayılı yasada C.M.U.K nun dan ayrı olan, yargılanacak yere ilişkin olarak yasal düzenlemeler mevcuttur.

(1). Yargıtay Ceza Daireleri .

Yüksek Öğretim Kurulu ve Yüksek Denetleme Kurulu başkan ve üyeleri hakkında verilen ve kesinleşen, lüzumu muhakeme kararları iddianame niteliğindedir. Bu lüzumu muhakeme kararları Yargıtay'a gönderilir. Yargıtay Kanununa göre görevli olan Yargıtay'ın ilgili dairesinde yargılama işlemi yapılır.

(2). Suçun İşlendiği Yer Adliye Mahkemeleri .

Bu kural C.M.U.K 8. maddesine uygundur ancak bu kuraldan ayrı bir düzenlemeye gidilmiştir. Yüksek Öğretim Kurulu ve Yüksek Öğretim Kurulu başkan ve üyelerinden başka üniversitelerin tüm personeli hakkında verilen lüzumu muhakeme kararlarının kesin olması şartı ile suçun işlendiği yer ceza mahkemelerinde bakılır.

c. Yasa Yolları .

(a). İtiraz.

(1). Karar Kurullarının Kararlarına İtiraz.

Birinci derecede karar mercilerinin verdikleri kararlardan; “meni muhakeme” kararı kendiliğinden, “lüzumu muhakeme” kararı ise kararın tebliğ veya tefhiminden itibaren beş günlük süre içinde, ilgililerin itirazı üzerine ikinci derecedeki karar mercilerinde yeniden incelenir ve bu kararlar kesindir.

(2). Mahkeme Kararlarına Karşı İtiraz .

2547 sayılı yasadaki soruşturmaları yapmakla görevlendirilen soruşturmacı Cumhuriyet Savcısının C.M.U.K nunda hazırlık soruşturması nın yapılması esnasındaki yetkilerini kullanmaktadır. Bu sebeple tutuklama, ihzar ve sanığın şuurunun tetkikini yetkili sulh hakiminden isteyebilir. Bu konular M.M.H.K nun da belirtilen usulde açıklamalar yapıldığı için tekrarlamayacağım.

(b). Temyiz.

Temyiz birinci derecedeki adli mahkemelerin verdiği yargı kararlarına karşı, Yargıtay’ın dairelerine yapılan bir yasa yoludur.

(c). Yargılanmanın Yenilenmesi ve Yazılı Emir .

Bu bölümde temyiz aşaması gibi tamamen C.M.U.K da düzenlenmiştir . Bu konuda M.M.H.K.nun da belirtilen açıklamalar yapılmıştır .

4. 2802 Sayılı Hakim ve Savcılar Kanununa Göre Soruşturma .

a- Hazırlık Soruşturması.

(1). Hazırlık soruşturmasına izin verme ve soruşturmacı tayini .

Zabıta amirleri, sahil güvenlik komutanlarının adli görevlerinden doğan suçları ile Hakim ve Savcıların, görevlerinden doğan veya görev sırasında işledikleri suçları ile, sıfat ve görevlerine uymayan tutum ve davranışlarından dolayı haklarında inceleme ve soruşturma yapılması, Adalet Bakanlığı'nın izin vermesine bağlıdır. Hakim ve Savcıların kişisel suçlarında ise, herhangi bir izin almaya gerek yoktur ancak soruşturma, bağlı bulunduğu Ağır Ceza Merkezine en yakın Ağır Ceza mahkemesindeki Cumhuriyet Savcısı tarafından yapılır ve dava bu Ağır Ceza Mahkemesine açılır. (Hk Sav k 93. m.) Cumhuriyet Başsavcılarının Hakim ve Savcıların görevlerinden doğan suçlarda veya görevleri sırasında işledikleri suçlardan dolayı, soruşturma açma ve yapma yetkileri yoktur. Cumhuriyet Başsavcısı Hakim veya Savcının bir suç işlediğine dair bir haber alması durumunda, durumu Adalet Bakanlığı'na bildirecektir. Hakim ve Savcılar hakkında yapılan ihbarlar herhangi bir konuyu içermez veya gerçek kimlik gösterilmeden doğru adres gösterilmeden yapılmış ise işleme konulmaz (Hk Sav K 97 m.) Ciddi bir suç ihbarının olması durumunda Adalet Bakanı inceleme ve soruşturma yapmak üzere müfettiş veya hakkında soruşturma yapılan kişiden daha kıdemli bir Hakim veya Savcıya soruşturma yetkisi vererek, soruşturmacı olarak atayabilir..

Soruşturma yapmakla görevlendirilen Hakim veya Savcı, Müfettişin kanununun 101 maddede sayılan yetkilerine sahiptir. Adalet Müfettişlerine ise soruşturma görevi, Hakim ve Savcılar ile diğer personelin görevleri sırasında işledikleri suçları soruşturma yetkisi verilmiştir. (Hk Sav k 100 m.) Buna göre; Adalet Müfettişleri denetim ve soruşturma sırasında öğrendikleri ve gecikmesinde sakınca bulunan konuların soruşturmasını önceden izin almadan soruşturabilme yetkileri vardır. Bu durumu derhal bakanlığa bildirirler. (Hk Sav k 83 m)

(2). Soruşturma Usulü.

(a). Soruşturmacının Yetkileri.

Soruşturmacı veya Adalet Müfettişi, lüzum gördükleri kimseleri yeminle dinlenmesi gerektiğinde, istinabe yoluna baş vurabilir. Soruşturmanın gerekli kıldığı hallerde arama yapabilir. Sübut delileri,gereken bilgileri,bütün daire ve kuruluşlardan doğrudan doğruya toplayabilirler. Adalet Müfettişi ve soruşturmacı tarafından yapılacak denetim ve incelemede ve soruşturmada, ilgili kuruluş ve kişilerden istenecek her türlü bilgi ve belgeyi vermek zorundadırlar. (Hk Sav.101 m.)

(b). Soruşturmacının veya Müfettişin Yargılama Önlemi İstemesi veya Tutuklama Talebinde Bulunabileceği Yetkili Adliye Mahkemesi.

Hazırlık soruşturması esnasındaki tutuklama talepleri , son soruşturma açılmasına karar vermeye yetkili merci tarafından incelenir ve karara bağlanır.(Hk Sav k. 85 m.) Ağır cezayı gerektiren suç üstü hali dışındaki suç işlediği ileri sürülen Hakim veya Savcılar yakalanamaz,üzerleri aranamaz,sorgulanamaz,ancak durum Adalet Bakanlığına hemen bildirilir.(Hk sav k 88/1 m)Sıkı Yönetim Kanunu hükümleri saklıdır.

Hakim ve Savcı ile birlikte suç işleyenlere de Hakim ve Savcılar Kanununa göre birlikte soruşturulur ve yargılanır. (Hk Sav k 86 m.) Hakim ve Savcılarının savunmaları ,soruşturmayı yapan görevlilerin üç günden az olmamak üzere, verdikleri süre içinde veya belirttikleri bir tarihte alınır. Süresi içinde veya belirtilen tarihte savunmasını yapmayanlar, bu haktan vaz geçmiş sayılırlar. (Hk Sav k 84 m.) Hakim veya Savcı hakkında tamamlanan soruşturma evrakı, Adalet Bakanlığı Ceza İşleri Genel Müdürlüğüne gönderilir. Bu genel müdürlük tarafından yapılan inceleme sonucunda; düzenlenen düşünce yazısı ile birlikte kovuşturma yapılmasına veya disiplin cezası uygulamasına gerek olup olmadığına bakanlıkça taktir edilerek, eğer görevden doğan veya görevli oldukları sırada işledikleri suçlar nedeni ile kovuşturma yapılması gerekli görüldüğü takdirde, evrak ilgilinin bağlı bulunduğu Ağır Ceza Mahkemesine en yakın Ağır Ceza Mahkemesinin Cumhuriyet Başsavcılığına gönderir. Adalet Bakanlığı merkez teşkilatında görevli Hakim ve Savcılar hakkındaki evrak ise Ankara Cumhuriyet Başsavcılığına gönderilir. Dosyayı alan Cumhuriyet Başsavcısı, beş gün içinde iddianamesini düzenleyerek, evrakı son soruşturmanın açılmasına

gerek olup olmadığına karar vermek üzere, bağlı olduğu Ağır Ceza Mahkemesi başkanlığına verir. İddianamenin bir sureti, mahkeme başkanlığınca haklarında soruşturma yapılan ilgiliye tebliğ olunur. Bu tebliğ üzerine hakkında soruşturma yapılan ilgili kanunda yazılı süre içinde, delilerin toplanmasını isteyebileceği gibi, kabule değer bir talepte de bulunabilir. Bunlar, başkan tarafından dikkate alınarak soruşturma derinleştirilebilir. Ağır Ceza Mahkemesi başkanı tarafından verilen kararın bakanlığa bildirilmesi mecburdur. (Hk Sav k 98 m.) Hakkında soruşturma yapılan Hakim ve Savcının bağlı olduğu Ağır Ceza Mahkemesine en yakın Ağır Ceza Mahkemesi başkanı, Adalet Bakanlığı merkez teşkilatında görevli Hakim ve Savcılar için ise, Ankara ağır ceza mahkemesi başkanları haklarında hazırlık soruşturması yapılan Hakim veya Savcı hakkında son soruşturma açılmasına karar vermeye yetkilidir. Eğer dava açmaya yetecek kadar kesin ve inandırıcı delil varsa son soruşturmanın açılmasına ,eğer yok ise son soruşturmanın açılmasına gerek olmadığına karar verilir.

(c). Soruşturmacının Hakim ve Savcılar Kurulundan İsteyebileceği Görevden Uzaklaştırma İşlemi .

Hazırlık soruşturmasını yapan soruşturmacı veya son soruşturmaya bakan mahkeme; Hakim ve Savcılar Kurulundan hakkında soruşturma yapılan Hakim veya Savcının “görevden uzaklaştırmasını” isteyebilirler. (Hk Sav k 77-81 m.)

b- Son Soruşturmaya Bakmaya Yetkili Mahkemeler .

Son soruşturmanın açılması kararı ile, hakkında hazırlık soruşturması yapılan Hakim veya Savcının, bağlı olduğu Ağır Ceza Mahkemesinde yargılanmaları yapılır. Ancak birinci sınıfa ayrılmış olanlar ile Ağır Ceza Mahkemesi heyetine dahil olan üyeleri ve cumhuriyet savcılarının son soruşturmaları Yargıtay’ın görevli ceza dairesinde yapılır. (Hk Sav k 90 m) Son soruşturmaya yetkili merci hakkında son soruşturma yapılanın, son soruşturmadaki ,son soruşturmadan önce görevinden ayrılmış ise, ayrılma zamanındaki sıfatları dikkate alınarak tespit edilir. Geçici yetkiler hakkındaki soruşturma ve kovuşturma mercileri, yetkili buldukları yerlerdeki sıfatları dikkate alınarak tayin edilir. (Hk Sav 91 m’)

Hakim ve Savcılar hakkındaki davalar acele işlerden sayılır ve kanuni engeller olmadıkça, üç aydan fazla süremez. Cumhuriyet Savcıları nezdinde buldukları mahkemelerdeki bu tür davaların

aşamalarını varsa, gecikme nedenlerini her duruşma sonunda Adalet Bakanlığına bildirirler. (Hk Sav k 95 m.) Ağır cezayı gerektiren suç üstü hallerinde, hazırlık soruşturması ve son soruşturma genel hükümlere göre yapılır. Hazırlık soruşturması yetkili cumhuriyet savcıları tarafından bizzat yürütülür. Bu halde durum Cumhuriyet Savcısı tarafından derhal Adalet Bakanlığına bildirilir. (Hk Sav k 94 m.)

c-Yasa Yolları.

Hakim ve Savcılar Kanununun 89. maddesinde; C.M.U.K nun dan ayrılarak son soruşturmanın açılmasına, gerek olup olmadığına ilgilinin bulunduğu yargı çevresine en yakın Ağır Ceza Mahkemesi, Adalet Bakanlığının merkez teşkilatında görevli Hakim ve Savcılar için ise, Ankara Ağır Ceza Mahkemeleri'ni görevlendirmiştir. Bu yetki düzenlemesinden dolayı, bu adli mercilerin tutuklanmaya, salıverilmeye veya son soruşturmanın açılmasına yer olmadığına ilişkin kararlara, Cumhuriyet Savcısı veya hakkında soruşturma yapılan kimseler genel hükümlere göre itiraz edebilirler. Bu itiraz, ilginin bağlı bulunduğu yargı çevresi hariç olmak üzere, en yakın Ağır Ceza Mahkemesinde incelenir. (Hk Sav k 92 m.)

Diğer yasa yolları “genel hükümlere” tabidir .Hakim ve Savcı hakkında hüküm kesinleştikten sonra dosya, disiplin yönünden işlem yapılmasına gerek olup olmadığına hakkında karar verilmek ve incelenerek iade edilmek üzere Adalet Bakanlığına gönderilir. (Hk Sav k 96 m.)

5. T.B.M.M Üyelerinin Soruşturulması.

(a). Milletvekillerinin Soruşturulması .

(1). Hazırlık Soruşturması.

Seçimden önce veya seçimden sonra ,suç işlediği ileri sürülen milletvekili veya Başbakan veya bakanların, şahsi suçlarından ,ağır cezayı gerektiren suç üstü hali veya seçimden önce soruşturulmasına başlanmış olmak kaydı ile, Anayasanın 14. maddesinde belirtilen durumlar hariç olmak üzere Meclis kararı olmadıkça tutuklanamaz,tutulamaz, sorguya çekilemez ve yargılanamaz. Soruşturulması dokunulmazlığın kaldırılmasına gerek olmayan hallerde, soruşturmayı yapan makam durumu hemen T.B.M.M Başkanlığı'na bildirir. Tekrar seçilen milletvekili hakkında

soruşturma veya kovuşturma yapılması meclisin yeniden dokunulmazlığı kaldırmasına bağlıdır.(A Y 84 m.)

Cumhuriyet Savcısı, bir milletvekilinin suç işlediğini ihbarı veya şikayeti olduğu yahut suç işlediği zehabını uyandıracak bir hale muttali olduğu takdirde, C.M.U.K 153. maddesine göre ;Kamu davası açılmasına gerek olup olmadığını kestirmek üzere işin hakikatini araştırmakla ve bütün delilleri eksiksiz bir surette toplamakla görevlidir. Bu surette milletvekilinin sorgusu dışında milletvekili hakkında bütün deliller toplanmakta ve kamu davasının açılmasını haklı göstermeye yetecek bir delil olmadığı kanaatine varan Cumhuriyet Savcısı, C.M.U.K 164. maddesi gereğince takipsizlik kararı ile soruşturmayı sona erdirmesi lazımdır¹⁸⁷.

Hazırlık soruşturması sonucunda suçun işlendiğini gösteren yeterli delil varsa, adli merciler hakkında suç isnat edilen milletvekilinin ifadesi başvurmaksızın isnat edilen fiil, işleniş şeklini, delillerini ve suça temas eden kanun maddelerini ihtiva edecek şekilde, yasama dokunulmazlığının kaldırılmasına dair düzenlenecek evrakın T.B.M.M sunulmak üzere, dosya Adalet Bakanlığına gönderilecektir ¹⁸⁸.

Suç işlediği ileri sürülen milletvekili hakkında hazırlık, soruşturmasının yapılması yasaklanmış değildir. Cumhuriyet Savcısı suç ile ilgi tüm delilleri toplayacak ancak, yakalama, tutuklama ve sorgulama işlemlerini yapamayacaktır. Hazırlık soruşturması sonucunda, milletvekilinin suçu işlediğini gösteren yeterli delil varsa, dosya milletvekilinin dokunulmazlığının kaldırılması için T.B.M.M ine, Adalet Bakanlığı aracılığı ile gönderilecektir. Milletvekilinin yakalanması, tutuklanması, sorgulanması ve yargılanması milletvekilliği sıfatının sona ermesine veya dokunulmazlığının kaldırılmasına bağlıdır.

Bu konuda Prof Dr Bahri ÖZTÜRK ise; geçici yasama dokunulmazlığının birer dava şartı olan, izin veya dava açılması için izin alınması zorunlu olan bir durum olmadığını, Meclis den karar alınması kamu davasının açılması için değil, sadece yakalama, tutuklama, sorgulama ve yargılama işlemleri ile ilgili olduğunu ve Savcılarının bu milletvekilleri hakkında dava ~~açmalarına~~ engel olmadığını belirtmektedir.

¹⁸⁷ Adalet Bakanlığının Ceza İşleri Genel Müdürlüğünün 2.3.1946 tarih,17/4 sayılı tamimi

¹⁸⁸ Adalet Bakanlığının,Ceza işleri Genel Müdürlüğünün,22.7.1996 tarih,7/64 ,sayılı tamimi

Buna karşılık Savcı; örneğin hazırlık evrakının durumuna göre, sanığın ifadesini almadan kamu davası açamayacağı kanaatinde ise, geçici yasama dokunulmazlığının kaldırılmasını isteyebilir. Ancak dikkat edilmelidir ki; burada doğrudan doğruya kamu davasının açılması için değil, kamu davasının açılması işlemi olan sorgulamanın yapılabilmesi için T.B.M.M karar alınmalıdır¹⁸⁹. Çünkü dava açılması için dokunulmazlığın kaldırılmasına gerek yoktur.

(2). Adli Makamların T.B.M.M den İsteyebilecekleri Dokunulmazlığın Kaldırılması Talebi.

Milletvekilleri hakkında yapılan hazırlık soruşturmalarında, dokunulmazlığın kaldırılması kararı meclisten istenen bir karardır. Bu konu tamamen meclisin işi olması sebebi ile, T.B.M.M nin İç Tüzüğünde düzenlenmiştir. Hazırlık soruşturmasını yapan Cumhuriyet Savcısı veya son soruşturmaya bakan mahkeme, dosyayı Adalet Bakanlığı aracılığı ile T.B.M.M Başkanlığına gönderir. Meclis başkanlığı bu dosyayı, Anayasa ve Adalet Komisyonu üyelerinden kurulu “karma komisyona” havale eder. (İç Tzk 131 m.) Karma Komisyon Başkanı, dokunulmazlık dosyalarını incelemek üzere ad çekme usulü ile beş kişilik bir karma komisyon oluşturur. Bu komisyon bütün belgeleri inceleyip gerekirse, o milletvekilini dinler, ancak tanık dinleyemez. Hazırlık komisyonu raporunu göreve başlamasından itibaren bir, ay içinde sonuçlandırır. (İç Tzk 132 m.) Hazırlık komisyonu, işini bitirdikten sonra dosya tekrar karma komisyona gelir. Karma komisyon, hazırlık komisyonunu rapor ve eklerini görüşür ve dokunulmazlığın kaldırılmasına veya kovuşturmanın milletvekilliği veya bakanlık sıfatının sona ermesine kadar, ertelenmesine karar verir. Karma komisyonun raporu, kovuşturmanın ertelenmesi şeklinde ise genel kurulda okunur. On günlük süre içinde itiraz edilmez ise kesinleşir. Rapor “dokunulmazlığın kaldırılması” şeklinde ise veya kovuşturmanın ertelenmesi kararına on günlük süre içinde itiraz edilmiş ise, genel kurulda görüşülür. Kovuşturma ertelenmemiş ve bu karar genel kurulca kaldırılmamış ise, dönem yenilenmiş olsa bile milletvekilliği sıfatı devam ettiği sürece, ilgili hakkında kovuşturma yapılamaz. (İç Tzk 133 m.) Dokunulmazlığının kaldırılması istenen; Milletvekili hazırlık, karma veya genel kurulda kendini savunabilir veya bir

¹⁸⁹ Öztürk, s.863

üyeye savundurabilir. Savunma için çağrıda bulunulan milletvekili, bu davete uymaz ise evrak üzerinde karar verilir. Dokunulmazlığının kaldırılmasını üyenin bizzat istemesi yeterli değildir (İç Tzk 134 m.)T.B.M.M deki siyasi parti guruplarınca, yasama dokunulmazlığı ile ilgili görüşme yapılamaz ve karar alınmaz.(A Y 83/son m) Yargılanma sonucunda, Anayasa'nın 76 maddesinde öngörülen bir suçla hüküm giyen milletvekilinin üyelik sıfatı düşer ve infaz edilir.

(3). Son Soruşturma.

Son soruşturma aşaması tamamen genel hükümlere göre yapılacaktır.

(4). Yasa Yolları.

Yasa yollarında, dokunulmazlığın kaldırılması kararına karşı yapılan itiraz işlemi dışında, bütün yargılama işlemlerine karşı gidilen yasa yolları genel hükümlere tabidir.

Yasama dokunulmazlığının kaldırılması kararına karşı, ilgili üye veya T.B.M.M üyelerinden herhangi bir üye, bu kararın Anayasa veya İç Tüzük hükümlerine aykırılık iddiası ile iptal edilmesi için Anayasa Mahkemesine başvurabilir. Anayasa Mahkemesi başvuruyu on beş gün içinde karara bağlar.(A Y 85 m .)

b- Başbakan veya Bakanların Görevleri ile İlgili Suçların Soruşturulması .

(1). Hazırlık Soruşturması .

(a). Hazırlık Soruşturması Açılması Kararı .

Görevde bulunan veya görevden ayrılmış olan Başbakan veya bakanlar hakkında, görevleri ile ilgili işlerden dolayı T.B.M.M üye tam sayısının en az onda birinin vereceği önerge ile, meclis soruşturması açılması istenebilir.(İç Tzk 107/1 m) Meclis bu istemi en geç bir ay içinde görüşür ve karara bağlar. (A Y 107/2 m.) T.B.M.M Başkanlığına verilen meclis soruşturma önergesi, gelen kağıtlar listesine alınır ve genel kurulda okunur. Okunan önergenin bir örneği Başkanlıkça, hakkında soruşturma açılması istenen bakan veya Başbakan a gönderilir.

Meclis soruşturması açılıp açılmaması hakkında yapılacak görüşmelerin günü, önergenin verilisinden itibaren bir ay içinde görüşülüp karara bağlanacak şekilde, bir özel gündem halinde danışma kurulunun teklifi üzerine genel kurulca tespit edilir. Bu görüşme günü hakkında soruşturma açılması istenen bakan veya başbakana bildirilir.

Sırası ile önergeyi verenlerden ilk imza sahibinin veya onun göstereceği diğer imza sahibinin ,şahısları adına; üç milletvekilinin ve o sırada görevde bulunsun veya bulunmasın hakkında soruşturma açılması istenen, Başbakan veya bakanın konuşacağı bir görüşmeden sonra, meclis soruşturması açılıp açılmaması konusunda genel kurulca karar verilir. (İç Tzk 108 m.)Meclisten meclis soruşturmasının açılması kararı çıkması halinde, meclis soruşturma komisyonu kurulur.

(b). Meclis Soruşturma Komisyonunun Kurulması,Çalışma Süresi, Çalışma Usulü ve Yetkileri.

1. Soruşturma Komisyonunun Kurulması ve Çalışma Süresi.

Soruşturma açılmasına karar verilmesi halinde; Meclisteki siyasi partilerin güçleri oranında verebilecekleri üye sayısının üç katı oranında gösterecekleri adaylar arasından, her parti için ayrı ayrı ad çekme suretiyle kurulacak on beş kişilik bir komisyon tarafından soruşturma yapılır. Komisyon, soruşturma sonucunu belirten raporu iki ay içinde meclise sunar. Soruşturmanın bu sürede bitirilememesi halinde komisyona iki aylık yeni ve kesin bir süre verilir.(A Y 100/2 m.)Komisyon kendisine bir başkan bir başkan vekili, bir sözcü ve birde katip seçer. C.M.U.K göre hakimlerin davaya bakmasına veya karara katılmasına engel olacak durumlara da bulunan veya meclis soruşturma önergesi veren veya daha önce T.B.M.M veya başka yerde bu konuda görüşünü açıklamış milletvekilleri, bu komisyona seçilemezler komisyonda görevli memur ve stegnograflar içinde aynı hüküm uygulanır .(İç Tzk 109 m.)

11. Meclis Soruşturma Komisyonunun Çalışma Usulü ve Yetkileri .

Soruşturma komisyonu üye tam sayısını salt çoğunluğu ile toplanır ve toplantıya katılanların salt çoğunluğu ile karar verir. Komisyonun çalışmaları gizlidir. Bu komisyona üyelerinden başka hiç kimse milletvekillerinden katılamaz.(İç Tzk 110 m) Komisyon kamu ve özel kuruluşlardan konu ile ilgili bilgi ve belgeleri isteyebilir, gerekli gördüklerine el koyabilir,bakanlar kurulunun bütün vasıtalarından faydalanabilir, Bakanlar Kurulu veya diğer üyeleri tanık sıfatı ile veya bilirkişi olarak dinleyebilir.

Komisyon naip veya istinabe yolu ile adli mercilerden yardım isteyebilir. Ayrıca C.M.U.K nun tanıklara, bilirkişilere zapt ve arama ile ilgili, adli mercilere verdiği hürriyeti kısıtlayıcı yetkilerin genel hükümler çerçevesinde kullanılmasının

gerekçelerini belirtmek sureti ile, adli görevli merciden yazı ile isteyebilir. Bu adli görevli merci A.Y.M dir. Komisyon ayrıca hakkında soruşturma açılması istenen Başbakan veya bakanın savunmasını alır. Bununla ilgili olarak talep edeceği belgeleri temin ettirir. Komisyon gerektiğinde alt komisyonlar kurarak, Ankara dışında çalışma kararı alabilir.(İç Tzk 111 m.)Soruşturma komisyonu raporu, başkanlıkça bastırılarak hakkında soruşturma açılması istenen başbakan veya bakana derhal gönderilir ve birer sureti T.B.M.M üyelerine dağıtılır. Rapor üyelere dağıtıldıktan yedi gün sonraki birleşimin gündemine alınır ve öncelikle görüşülür.

Bu görüşmede, komisyona, şahısları adına altı milletvekiline ve o sırada görevde bulunsun veya bulunmasın, hakkında soruşturma açılması istenen başbakan veya bakana söz verilir. Son söz, hakkında soruşturma açılması istenen bakan veya başbakana verilir ve konuşma süresi sınırlandırılmaz. Görüşmeler tamamlandıktan sonra komisyon raporunu genel kurulca karara bağlar. Yüce divana sevk kararı ancak üye tam sayısının salt çoğunluğu ile alınır. Siyasi parti guruplarınca meclis soruşturması ile ilgili görüşme yapılamaz ve karar alınmaz.(İç Tzk 113 m) Komisyonun Yüce Divana sevk yönündeki raporları ile, genel kurulun Yüce Divana sevk kararında hangi ceza hükmüne dayandığı belirtilir.

Komisyonun yüce divana sevk etmeme yönündeki raporlarının reddi ,ancak yüce divana sevke dair verilen sevk kararının, hangi ceza hükmüne dayanacağı gösteren bir önerenin kabulü ile mümkündür. T.B.M.M yüce divana sevk kararı, alırsa dosya en geç yedi gün içinde başkanlıkça dizi pusulasına bağlanarak A.Y.M başkanlığına gönderilir.(İç Tzk 112 m.)Başbakan veya bakanlar hakkında soruşturma komisyonu, Cumhuriyet Savcısının görevi olan hazırlık soruşturmasını yapmaktadır. Meclis Genel Kurulunun kararı ile de kamu davası açılmaktadır. Bu sebeple, soruşturma komisyonunun hazırladığı raporun fezlekesi, C.M.U.K nun 163 maddesine uygun olarak düzenlenmelidir. Soruşturma komisyonu iddia görevini Yüce divana sevk kararına kadar yürütmektedir. Meclis tarafından bir karar verilmesi ile soruşturma komisyonun görevi bitmiş olur.

(2). Son Soruşturma .

Yüce Divan sıfatı ile toplanan A.Y.M . başkanı ve on asıl üye ile toplanır ve kararlarını salt çoğunlukla alır.(A.Y 149 m)Yüce divan son soruşturmayı yaparken

C.M.U.K nuna göre duruşma yapar ve karar verir.(AYMKYUHK 35 m.)Anayasa Mahkemesi'nin Yüce Divan sıfatı ile baktığı kararlar kesindir. (A Y 148/5, AYMKYUHK 35/son m.) Yüce Divanda iddia makamını Yargıtay Cumhuriyet Başsavcısı veya vekili yapar.(A Y 148 m,Y K 27/2 m ,AYMKYUHK 36 m .)

6. 353 Sayılı Askeri Mahkemelerin Kuruluş ve Yargılama Usulü Hakkındaki Kanuna Göre Yapılan Soruşturma.

Askeri bir suç işlenip işlenmediği veya asker kişiler tarafından, asker kişiler aleyhine veya askeri mahalde yahut askeri görev ve hizmetleri ile ilgili olarak bir suç işlenip işlenmediğinin; İşlenmiş ise, kim tarafından işlenmiş olduğunun ve müeyyidesinin ne olduğu sorununa ,çözüm getirmek amacı ile kural olarak 353 sayılı AsMKYUHK nuna göre gerçekleştirilen iddia, savunma ve yargılanma niteliğinde bulunan bir dizi faaliyete, Askeri Suç Muhakemesi denmektedir¹⁹⁰.

a- Askeri Mahkemelerin Görev ve Yetkileri .

A- Görevleri: Askeri Mahkemelerin görevlerinin belirlenmesinde, en başta gelen unsur, failin “asker kişi” sıfatını taşımasıdır. Kanunda aksi yazılı olmadıkça, askeri mahkemeler, asker kişilerin askeri olan suçlarına, bunların diğer kişiler aleyhine işledikleri suçlara, askeri mahallerde işledikleri suçlara, askerlik hizmeti ve görevleri ile ilgili olarak işledikleri suçlara bakmakla görevlidirler.(As MKYUHK 9 m)

Asker kişilerin kimler olduğu; kanununun 10 maddesinde “sayma usulü” ile belirtilmiştir. Asker olmayan kişilerin de hangi suçlarının askeri yargıya tabi olduğu ise, yasanın 11. maddesinde gösterilmiştir. Askeri Mahkemelerin savaş halindeki yetkileri ise, 14 maddede gösterilmiştir. Askeri mahkemelerde yargılanmayı gerektiren ilginin kesilmesi, daha önce işlenen ve yargılanmayı gerektiren davalarda bu mahkemenin görevini değiştirmez. Ancak suçun askeri bir suç olmaması veya askeri bir suça bağlı olmaması ve sanık hakkında kamu davası açılmamış olması halinde, askeri mahkemenin görevi sona erer.(As MKYUHK 17 m.)Genaral ve amirallerin Askeri Yargıya tabi suçlarından dolayı yargılanmaları, Genel Kurmay Başkanlığı nezdindeki askeri mahkemelerde yapılır.(As MKYUHK 15 m.)Tazminat davaları da, kamu davaları ile birlikte askeri mahkemelerde görülür.(As MKYUHK 16 m.)

¹⁹⁰ Bahri Öztürk,Uygulamalı Suç Muhakemesi Hukuku,İzmir,1988,s.271

B- Yetkileri:Askeri mahkemelerin yetkisi, nezdinde askeri mahkeme kurulan kıta komutanı veya askeri kurum amirinin kadro ve kuruluş itibari ile, emri altında bulunan kişiler ile adli bakımdan kendilerine bağlanmış birlik ve askeri kurum mensupları hakkında caridir.

Asker olmayan kişilerin asker şahıslar ile birlikte işledikleri suçlara bakmaya da “askeri mahkemeler” yetkilidir. Asker olmayan kişilerin askeri mahkemelerde yargılanmalarını gerektiren diğer suçlar ise, yargılama yeri suçun işlendiği yere en yakın askeri mahkemedir. Suçun işlendiği yer belli değil ise, yetkili askeri mahkeme C.M.U.K nun da gösterilen yetkilere göre tayin edilir. Saklı yoklama kaçağı veya bakaya suçlarından er ve erbaşlar ile, sevk edildiği eğitim merkezine zamanında katılmayan bakaya suçu işleyen yedek subay adayları, eğitimlerini takiben verildikleri birlik ve kurumların bağlı oldukları askeri mahkemelerde yargılanırlar. (As MKYUHK 21,22,23 m)

b- Hazırlık Soruşturması.

Askeri Savcı, 95. maddede yazılı şekillerde bir suçun işlendiğini öğrenir öğrenmez kamu davası açılmasına lüzum olup olmadığını karar vermek üzere, bir hazırlık soruşturması yapar. Soruşturmanın şekli tanıkların dinlenmesi, otopsi ve sanığın ifadesinin alınması konularını, düzenleyen As MKYUHK nun C.M.U.K nun bir tekrarından ibarettir.

Ancak Askeri Savcının işlemlerinden kıta komutanı veya askeri kurum amiri bilgi isteyebilir.(As MKYUHK 102 m.)Hazırlık soruşturması sonucunda verilen takipsizlik kararları, askeri mahkemenin bağlı olduğu kıta komutanına veya kurum amirine de tebliğ edilir ve bu makamların, bu kararlara itiraz etme hakları vardır.(As MKYUHK 107 m.)Askeri Savcı, şartları mevcut ise soruşturmanın geçici olarak tadiline karar verebilir.(As MKYUHK 107 m.)Milli Savunma Bakanı, Askeri Savcıya dava açma konusunda emir verebilir ancak dava açmaması konusunda bir emir veremez. Emir üzerine savcı dāvayı açmak zorundadır.(As MKYUHK 111 m.) Askeri Savcı Milli Savunma Bakanın, emri veya takipsizlik kararına yapılan itiraz sonucunda, yetkili makamın takipsizlik kararın ortadan kaldırması üzerine veya yapılan hazırlık soruşturması sonucunda dava açmaya yetecek kadar delilin mevcut olması halinde, bir

iddianame düzenleyerek askeri mahkemeye dava açar. İddianamenin neleri ihtiva edeceği 115. maddede belirtilmiştir.

c- Son Soruşturma .

İddianamenin yetkili ve görevli mahkemeye verilmesi ile son soruşturma aşamasına gelinmiştir. Son soruşturmanın hazırlanmasına ilişkin işlemler, en kıdemli Askeri Hakim veya mahkeme başkanı tarafından duruşma gününde tespit edilmek suretiyle yapılır.(As MKYUHK 116 m.) Duruşmanın talikine veya tehirine dair işlemler, mahkeme tarafından yapılır.(As MKYUHK 130 m)Ancak mahkeme, duruşmanın tehirine ,duruşmanın tehirine mazarrat olmadıkça “sekiz günden” fazla ara verilemez. Duruşmanın idaresi en kıdemli hakim tarafından yerine getirilir.(As MKYUHK 114 m.)Mahkemeye sunulan delillerden edinilecek kaniya göre bir karara varılır. Duruşmanın bitmesi ile hüküm verilir.(As MKYUHK 162 m.)Bu kararlar sanığın beraatine, davanın düşmesine, sanığın mahkûmiyetine veya diğer kanunda belirtilen kararlardan biri verilebilir. Mahkemelerin kararlarına karşı istisnaları olmakla birlikte yasa yollarına gidilebilir.

d- Yasa Yolları.

Kanun yolları temyiz, yargılanmanın yenilenmesi,yazılı emir ve itiraz dır.(As MKYUHK 195 m.)Kanun Yollarına Askeri Savcı ile askeri mahkemenin bağlı olduğu kıta komutanlığı ve kurum komutanlarının da baş vurma yetkileri vardır. Bunların yanında sanık, sanığın temsilcisi, sanığın eşi de Kanun Yollarına başvurabilir.(As MKYUHK 196/son m.)

Olağan Yasa Yolları; Temyiz(As MKYUHK 205 m.), ve itirazdır (As MKYUHK 202 m.).Olağanüstü Yasa Yolları ise yargılanmanın yenilenmesi, (As MKYUHK 230,229,235 m.) yazılı emirdir.(As MKYUHK 243 m.)

Sonuç itibari ile; As MKYUHK nun çoğu hükümleri C.M.U.K nun bir tekrarıdır. Bu kanun yapılırken bazı unutkanlıklarda olmuştur. Örneğin; Temel Hak ve Hürriyetlerden tartışılmayan bir öneme sahip olan “teminatla salıvermeye” bu kanunda yer verilmemiştir. Kanun Ceza Usul Mevzuatını tamamen düzenlemeye çalışmış ve bu sebeple özel bir kanun olmadığı belirtilmiştir. Gerçekten, As MKYUHK nun da hüküm bulunmayan hallerde, C.M.U.K baş vurulacağını belirten bir hüküm yoktur. Ancak bazı maddelerde atıflar yapmıştır .Örneğin; 61,65 ve68

maddelerde olduğu gibi¹⁹¹. Anacak Askeri Yargıtay'ın 2. Dairesinin 18. 11. 1964 tarihli E:713/ K:30 bir kararında "Askeri mahkemeler usul hükümleri bakımından 353 sayılı kanuna tabidir." bu kanunda açıklık bulunmayan hallerde sırası ile C.M.U.K na ve Hukuk Muhakemeleri Usulü Kanununa başvurulabilir¹⁹²." demektedir. Bu da bu yasanın üstü kapalı bir şekilde C.M.U.K na atıf yaptığından bu yasayı da özel soruşturma usulleri içinde sayabiliriz .As MKYUHK nun C.M.U.K nun bir tekrarı olması sebebi ile ayrıntılara girmeye lüzum görmemekteyiz .

7- Yüksek Mahkemelerin, Başkanları ve Üyeleri ile Cumhuriyet Başsavcuları ve Vekilleri Hakkındaki Soruşturma Usulü .

a. Hazırlık Soruşturması .

(1)- 2949 Sayılı Anayasa Mahkemesinin Kuruluş ve Yargılama Usulü Hakkındaki Kanuna göre; Başkan ve Üyeler Hakkında İşledikleri Suçlardan Dolayı Hazırlık Soruşturması Usulü ;

(a)- Ön İnceleme .

Mahkeme Başkanı, kendisi ve üyeleri hakkında görevlerinden doğan veya görevleri sırasında işledikleri suçlarla, şahsi suçlarından dolayı, bir ihbar veya şikayet yapılır veya böyle bir hal öğrenilirse durum hemen mahkemeye bildirilir.

Başkan, gereken hallerde işi mahkemeye götürmeden önce, soruşturma açılmasının gerek olup olmadığının anlaşılmasını sağlamak amacı ile, gerekli ön incelemeyi yapmak üzere mahkemede hazır bulunanlardan bir üye, görevlendirilir. Bu üye suç ile incelemesini tamamladıktan sonra görüşünü belirtmeksizin, bir rapor ile dosyayı başkana sunar.

İmzasız, adresiz veya takma adla yapıldığı anlaşılan yada belli bir olay ve nedeni içermeyen delileri ve dayanakları gösterilmeyen ihbar ve şikayetler, Başkanlıkça işleme konulmaz. Soruşturma açılması mahkemenin kararına bağlıdır. Ancak ağır cezayı gerektiren suç üstü halleri, genel hükümlere tabi olarak yürütülür. 1402 sayılı Sıkı Yönetim Kanununda belirtilen izin merci, Anayasa Mahkemesinin

¹⁹¹ Öztürk,s.291

¹⁹² Hüslü Özbakan,Askeri Mahkemelerin Kuruluş ve Yargılama Usulu Kanunu (içtihatlı) Ankara ,1989,s.415

başkan ve üyeleri için Anayasa Mahkemesidir. Böyle bir talebin gelmesi durumunda, Anayasa Mahkemesinin İç Tüzüğü'nün 25. maddesine göre işlem yapılır. Anayasa Mahkemesinin başkan ve üyelerinin şahsi suçlarının soruşturulması, Yargıtay üyelerinin şahsi suçlarının soruşturulmasında uygulanan hükümler uygulanır.

(b)- Soruşturma Usulü ve Kararlar.

Ön incelemeyi yapmakla görevli üyenin hazırladığı rapor, başkan tarafından mahkemeye sunulur, mahkemeye getirilen dosya üzerinde iki karar verilir. Mahkemenin toplanması ve karar alma usulü İç Tüzüğü'nde gösterilmiştir.

1-Soruşturma Açılmasına Yer Olmadığı Kararı .

İnceleme sonucunda, herhangi bir suç ile karşılaşılması durumunda, soruşturma dosyasının işlemde kaldırılmasına karar verilir. Kararın bir örneği ilgiliye ve şikayette bulunana tebliğ edilir.

2- Son Soruşturmanın Açılması Kararı.

Bu karar ile, hazırlık soruşturmasına son soruşturma açılması amacı ile yapılır. Anayasa Mahkemesi üyelerinin içinden, soruşturma kuruluna gizli oy ile seçilen üç kişilik soruşturma kuruluna en çok oy alanlar başkan seçilir. Oyların eşit olması halinde ise, en çok oy alanlardan kıdemli olan seçilmiş sayılır. Bununda eşit olması halinde yaşlı olan üye başkan olarak görev yapar. Oluşturulan soruşturma kurulu C.M.U.K nuna göre Cumhuriyet Savcılarının yetkilerini kullanarak soruşturmalarını tamamlar.

Soruşturma kurulu, yaptığı hazırlık soruşturması neticesinde kamu davası açmaya gerek görmez ise, bu durumda evrakın işlemde kaldırılmasına karar verir. Soruşturma kurulu yaptığı hazırlık soruşturması sonucunda, kamu davasını haklı göstermeye yetecek derecede delil varsa bu durumda, iddianame düzenleyerek davayı açar. Yapılan hazırlık soruşturması sonucunda, suç görevi ile ilgili veya görevinden doğan bir suç ise, dava Yüce Divana ;eğer suç şahsi bir suç ise o durumda dosya, Yargıtay Ceza Genel Kuruluna tevdi edilmek üzere Başkanlık aracılığı ile Yargıtay Başsavcılığına gönderilir. Soruşturma kurulunun işlem ve kararları kesindir. (AYM iç tzk 24 m ,AYMKYUHK 55 m .)

(2)- 2797 Sayılı Yargıtay Kanununa Göre;Yargıtay Birinci Başkanı,Birinci Başkan Vekili,Daire Başkanları,Üyeleri, Yargıtay Başsavcısı ile Vekilinin Hakkındaki Hazırlık Soruşturması Usulü.

(a). Soruşturma Açmaya Yetkili Mercii.

Yargıtay Birinci Başkanı, birinci başkan vekilleri, daire başkanları ,üyeleri, Cumhuriyet Başsavcısı ve Yargıtay Cumhuriyet Başsavcı vekilinin görevleri ile ilgili veya kişisel suçlarından dolayı, haklarında soruşturma yapılabilmesi Birinci Başkanlık kurulunun iznine bağlıdır.1402 sayılı yasaya göre izin merci ise Yargıtay Büyük Genel Kurulu yetkilidir. Bu durumun tek istisnası, ağır cezayı gerektiren suç üstü halleridir bu durumda hazırlık soruşturması genel hükümlere göre yapılır. Adalet Bakanlığının Merkez teşkilatında görev yapan ve birinci sınıfa ayrılmış olan Hakim ve Savcılar hakkındaki soruşturma usulü Yargıtay üyelerinin soruşturma usulüdür. Ancak bunlar hakkında soruşturma kararı , Adalet Bakanı vermeye yetkilidir. (Hk Sav K 98 m .)

Birinci Başkanlık Kurulu, kendilerine intikal eden veya ettirilen ihbar ve şikayetleri inceleyerek, suç isnat edilen Yargıtay mensubu hakkında soruşturma açılmasını gerekli gördüğü takdirde, hazırlık soruşturması yapılabilmesi için ceza dairesi başkanlarından birini soruşturmacı olarak görevlendirir. Birinci Başkanlık Kurulu iddiaları, ciddi görmez ise bu durumda dosyanın işlemden kaldırılmasına karar verir ve bu kararlar kesindir.

(b). Soruşturma Usulü ve Karar Tipleri.

Soruşturmacı olarak tayin edilen ceza dairesi başkanlarından biri, hazırlık soruşturmasındaki C.M.U.K ile Cumhuriyet Savcılarına verilen yetkileri kullanır. Soruşturmacı, C.M.U.K göre yaptığı hazırlık soruşturmasını tamamladıktan sonra, evrakı Birinci Başkanlık Kuruluna gönderir. Birinci Başkanlık Kurulu incelediği evrakı eksik bulur ise, soruşturmayı yapan başkana tamamlatır. Birinci Başkanlık Kurulunun önüne gelen evrak tam bir şekilde ise kuru iki değişik karar alabilir.(Y K 46 m.)

1- Dosyanın İşlemden Kaldırılması Kararı.

Yargıtay Birinci Başkanlık kurulu, yaptığı incelemede dava açmaya yetecek kadar delil bulmaması halinde veya olayın herhangi bir konusu olmaması halinde

dosyanın işlemiden kaldırılmasına karar verir. Yasanın deyimini ile evrakın(dosyanın) işlemiden kaldırılması kararı kesindir.

2-Son Soruşturmanın Açılması Kararı .

Hakkında hazırlık soruşturması yapılan kişinin, dava açmaya yetecek kadar delilin elde edilmesi durumunda, kurul son soruşturmanın açılmasına karar verir. Hazırlık soruşturması sonucunda delileri toplanan ve sanığa isnat edilen suç görevle ilgili ise Anayasa mahkemesine ; Sanığa isnat edilen suç kişisel ise; Bu durumda , dosya Yargıtay Ceza Genel Kuruluna tevdi olunmak üzere dosyayı Yargıtay Cumhuriyet Başsavcılığına gönderilir.(Y K 46 m.)

(3). 2575 Sayılı Danıştay Kanununa Göre; Danıştay Başkanı,Danıştay Başkan Vekili ve Üyeleri ile Danıştay Başsavcı Hakkındaki Hazırlık Soruşturması Usulü.

(a). Soruşturma Açmaya Yetkili Mercii ve Soruşturmacı Tayini.

Danıştay Kanununa göre; Danıştay Başkanı ve Başkanlık Kurulu üç kişilik bir soruşturma komisyonu tayin ederek soruşturma açmaya yetkilidir. Danıştay Başsavcısı, başkan vekilleri, daire başkanları ve üyelerin görevlerinden doğan veya görevleri sırasında işlemiş oldukları suçlardan dolayı, Danıştay Başkanı'nın seçeceği bir daire başkanı ile iki üyeden oluşan bir soruşturma kurulu tarafından hazırlık soruşturması yapılır. 1402 sayılı Sıkı Yönetim Kanununa göre;Danıştay Başkanı, başkan vekili, Danıştay Başsavcısı ile daire başkanları ve üyeleri hakkında kovuşturma yapılabilmesi "Başkanlık Kurulunun" iznine bağlıdır.

Danıştay Başkanın görevinden doğan veya görevi ile ilgili bir suç işlediği durumda, kendisinin katılmayacağı bir Başkanlık Kurulu tarafından seçilecek bir daire başkanı ve iki üyeden oluşan bir kurul tarafında hazırlık soruşturması yapılır. Bir daire başkanı ve iki üyeden oluşan soruşturma kurulu,C.M.U.K göre Cumhuriyet Savcılarına tanınan yetkileri kullanarak hazırlık soruşturmasını tamamlar.

(b). Karar Mercileri ve Karar Tipleri .

1-Birinci Derecede Karar Mercileri.

Bu kurul, soruşturma sonucunda düzenleyeceği fezlekeyi ve buna ilişkin evrakı Danıştay Başkanına ; eğer soruşturma Danıştay başkanı hakkında ise, fezleke ve evrakı başkan vekiline verir. Bu konudaki dosya gerekli karar verilmek üzere,

Danıştay başkanı veya vekili tarafından Danıştay İdari İşler Kuruluna tevdi edilir. Bu kurulun vereceği kararlar, sanığa ve varsa şikayetçiye tebliğ edilir. Birinci derecede verilen bu kararlara karşı, sanık veya şikayetçi tebliğ tarihinden itibaren on gün içinde Danıştay Genel Kuruluna son soruşturmanın açılması kararı verilmiş ise itiraz edilebilir.

2-İkinci Derecede Karar Mercileri .

Danıştay İdari İşler Kurunun, birinci derecede verdiği kararlardan yargılamanın meni kararı kendiliğinden, son soruşturmanın açılması kararı ise itiraz üzerine , İdari İşler Kurulu üyelerinin katılmayacağı Danıştay Genel Kurulunda bir kez daha incelenir. Danıştay Genel Kurulunun toplantı yeter sayısı en az otuzbir dir. Toplantıya katılanlar çift sayıda ise en kıdemli üye bu toplantıya katılmaz. Danıştay Genel Kurulunun verdiği kararlar kesindir. Soruşturmayı yapanlar soruşturma üzerinde karar verecek olan kurullara katılamazlar. /

i. Yargılamanın Meni Kararı.

Yapılan hazırlık soruşturması sonucunda dava, açmaya yetecek kadar delil olmaması halinde, yargılamanın meni kararı verilir . Bu kararı İdari İşler Kurulunun vermesi halinde, kesin değildir ancak Danıştay Genel Kurulu vermesi halinde ise kesindir.

ii. Son Soruşturmanın Açılması Kararı .

Hazırlık soruşturması sonucunda sanık hakkında yeteli delil bulunması halinde, yargılanmak üzere son soruşturmanın açılması kararı verilir ve bu kararın kesin olması halinde, soruşturma dosyası gereği yapılmak üzere Danıştay Başkanı veya vekili tarafından Cumhuriyet Başsavcısına gönderilir. Danıştay Başsavcısı ise soruşturma konusunun sanığın görevi ile ilgili bir suçtan ise dosyayı Yüce Divana , eğer dosyadaki suç konusu şahsi bir suç ise bu durumda dosya Yargıtay Ceza Genel Kuruluna gönderilir.(D K 76. ve devamı maddelerinde)

(4)1600 Sayılı Askeri Yargıtay Kanununa Göre;Askeri Yargıtay Başkanı,İkinci Başkanı,Başsavcısı, Daire Başkanları ve Üyeleri ile,1602 Sayılı Askeri Yüksek İdare Mahkemesi Başkanı,Başsavcısı,Genel Sekreteri, Daire Başkanları ve Üyeleri Hakkında Hazırlık Soruşturması.

(a). Adli Görevleri ile İlgili Suçların Soruşturulması.

1-Soruşturma Açılmasına Karar Vermeye Yetkili Mercii ve Soruşturma Usulü .

Askeri Yargıtay Başkanını ve Askeri Yüksek İdare Mahkemesinin Başkanın görevleri ile ilgili suçlarına ait ihbar ve şikayetler Milli Savunma Bakanı tarafından mahkemelerin genel kurullarına intikal ettirilir.

Askeri Yargıtay Başkanı;Askeri Yargıtay Başsavcısı, İkinci Başkanı ve daire başkanları ile üyeler hakkındaki görevleri ile ilgili suçları, ne surette haber alırsa alsın başkan ilgililer hakkında soruşturma açılmasına gerek olup olmadığına karar vermek üzere ,Askeri Yüksek İdare Mahkemesi Başkanı ise; Askeri Yüksek İdare Mahkemesi Başsavcısı ve daire başkanları,genel sekreter ile üyelerin görevleri ile ilgili suçları haber alması üzerine, soruşturma açılmasına lüzum olup olmadığına karar vermek için konuları genel kurullara intikal ettirirler. İmzasız,takma adla yapılan,ihbar ve şikayetler işleme konulmaz.

Genel kurullar, ön inceleme mahiyetinde hazırlık soruşturması açılmasına gerek olup olmadığına karar vermek, üzere bir veya üç üyeyi inceleme için görevlendirirler. Üye ve üyeler incelemelerini yaptıktan sonra kanaatlerini belirtmeksizin, durumu bir rapor ile Genel Kurul Başkanlığına bildirirler. Bu rapor üzerine genel kurulda yapılan görüşme sonucunda, kovuşturmaya yer olmadığına veya hazırlık soruşturması açılmasına karar verebilir. Kovuşturmaya yer olmadığı kararı verilmesi halinde, bu karar bir örneği ilgiliye bir örneği de şikayette bulunana tebliğ edilmek üzere başkanlığa sunulur bu kararlar kesindir.

Hazırlık soruşturması açılmasına karar verildiği takdirde gizli oy ile üç üye görevlendirilir. Bu kurula en kıdemlisi başkanlık eder ve kurul askeri mahkemelerin yargılama usulüne göre, Askeri Savcıya tanınan yetkileri kullanarak hazırlık soruşturmasını tamamlarlar ve soruşturma sonucunu bir raporla Genel Kurul Başkanlığı'na arz edilir. Genel Kurul iki tür karar verebilir.

2-Karar Tipleri .

i. Kovuşturmaya Yer Olmadığına Dair Karar .

Genel kurullar, dava açılmasına yetecek delil yok ise kovuşturmaya yer olmadığı kararı verebilir.

ii. Son Soruşturma Açılmasına Dair Karar.

Genel kurul, hazırlık soruşturması sonucunda dava açılmasını yeterli görecektir bir delil var ise, son soruşturmanın açılması kararı verecek ve dosyalar Askeri Yargıtay Başkanlığı veya Askeri Yüksek İdare Mahkemesi Başsavcısı tarafından Yüce Divana gönderilecektir.

(b). Askeri Görevle İlgili Suçların Soruşturulması .

1- Soruşturma Açmaya Yetkili Merciler ve Soruşturma Usulü.

Milli Savunma Bakanı ;Askeri Yargıtay Başkanı ile Askeri Yüksek İdare Mahkemesi Başkanı hakkında, Askeri yargıya tabi şahsi suçlarından haberdar olması üzerine , ihbar veya şikayetleri genel kurullara intikal ettirir.

Askeri Yargıtay Başkanı,Askeri Yargıtay Başsavcısı, İkinci Başkanı ve daire başkanları ile,üyelerin askeri yargıya tabi şahsi suçları,Askeri yüksek İdare Mahkemesi Başkanı,Askeri Yüksek İdare Mahkemesi Başsavcısı,daire başkanları ve üyelerinin askeri yargıya tabi olan şahsi suçları her ne surette haber alırsa alsın, konuyu genel kurula intikal ettirir. Genel kurullar soruşturmanın yapılabilmesi için gizli oy ile üç kişilik, kendi üyeleri arasından bir kurul seçer bu kurula en kıdemli üye başkanlık eder. Kurul Askeri Savcılarının soruşturma yetkisine sahiptir.

2-Karar Tipleri.

i. Kovuşturmaya Yer Olmadığı veya Soruşturmanın Geçici Tadili Kararı .

Bu kurul, yapılan ihbar veya şikayeti kovuşturmaya değer görmez veya yapılan soruşturmada kamu davasını açmaya yetecek kadar yeterli delil bulmaz ise, kovuşturmaya yer olmadığına veya kanuni şartları mevcut olmaması halinde soruşturmanın geçici olarak tadiline karar verebilir. Bu kararlar kesindir.

ii. Dava Açılması Kararı .

Kurul ,yapılan soruşturma sonucunda dava açmayı haklı gösterecek delillerin var olması halinde, dava açılmasına karar verir. Bu karar ve soruşturma dosyası, başkanlıklarca Askeri Yargıtay Başsavcılıklarına gönderilir. Askeri Yargıtay Başsavcısı bir iddianame ile dava dosyasını Askeri Yargıtay Başkanlar Kurulunun belli edeceği Askeri Yargıtay dairesine verir.

Bu daireye temyiz yolu ile incelemeler yapacak daireler kuruluna, soruşturma yapan veya hükümde bulunan üyeler katılamaz. Bu hallerde daire veya daireler kurulu toplanamaz ise, noksan üyeler diğer dairelerden tamamlanır. Hükümü veren, daire daireler kuruluna karşı direnebilir. Direnme üzerine, daireler kurulu tarafından verilecek karara uyulması zorunludur. Askeri Yargıtay Başsavcısı hakkındaki duruşmaya vekillerinden birisi iddia makamını temsil eder.

Askeri Yargıtay veya Askeri Yüksek İdare Mahkemesinin, burada belirtilen mensuplarının genel yargıya tabi suçlarının soruşturulmasında, Yargıtay üyelerini soruşturma usulüne ilişkin hükümler uygulanır.(AYK 37,38 m, As YİMİK 32,33 m.)

(5). 832 Sayılı Sayıştay Kanununa Göre; Başkan ve Üyeleri Hakkında Hazırlık Soruşturması .

(a). Soruşturmayı Açmaya Yetkili Mercii ve Soruşturma Usulü.

Sayıştay Genel Kurulu,Sayıştay Başkanı ve üyelerinden birinin, görevi ile ilgili veya görevleri sırasında işledikleri suçlardan dolayı veya görev sırasında görevle ilgili olmayan şahsi suç işlemeleri halinde, . seçilecek üç daire başkanı ve iki üyeden oluşan bir kurul tarafından hazırlık soruşturması tamamlanacaktır. Soruşturma kurulunun seçimine, hakkında soruşturma yapılıp yapılmamasına karar alınacak kişiler ile şahsi davacı ve müştekiler katılamazlar . Sayıştay Kanunun bu konuda ilk soruşturma demişse de, C.M.U.K nun da yapılan 3842 sayılı yasa ile ilk soruşturma kaldırılmış ve diğer kanunlar ile birlikte buraya yapılan atıflar, hazırlık soruşturmasına yapılmış sayılır. Kurul hazırlık soruşturmasını yaparken Cumhuriyet Savcısının yetkilerini kullanacaktır. Bu nedenle ; bütün daire, teşekkül ve kurumlar ile gerçek ve tüzel kişiler sorulan konulara cevap vermek ve soruşturma kurulunun diğer

isteklerini yerine getirmek zorundadır. Hazırlık evrakı bir fezlekeye bağlanarak karar alınmak üzere kurula sunulur.

(b). Karar Kurulları ve Karar Tipleri.

1-Birinci Derecede Karar Mercii.

Soruşturma kurulunun hazırladığı soruşturma evrakı bir fezlekeye bağlanarak, karar alınmak üzere Daireler Kuruluna verilir. Daireler Kurulu yaptığı inceleme sonucunda yargılamanın menine veya yargılamanın lüzumuna karar verilir. Bu kararlar kesin değildir. Bu karar sanık ve varsa şahsi davacılara da tebliğ edilir .Bu kararlara karşı ikinci derecede karar merciine itiraz edilebilir.

2-İkinci Derecede Karar Mercii .

Daireler kurulunun verdiği meni muhakeme kararları kendiliğinden, lüzumu muhakeme kararları ise ilgililerin kararın kendilerine tebliğinden itibaren on beş gün içinde itiraz etmeleri üzerine, ikinci derecede Sayıştay Genel Kurulunda bir kez daha incelenir. Sayıştay Genel Kurulunun verdiği kararlar kesindir.

Karar kurullarındaki yargılamanın meni veya lüzumuna dair karar verilmek için yapılan görüşmelere soruşturma kurulu ile ilgilileri katılamazlar.

3-Karar Tipleri .

1. Meni Muhakeme Kararı .

Karar kurulları yapılan hazırlık soruşturması sonucunda dava açmaya yetecek kadar delil elde edememesi durumunda, meni muhakeme kararı verilir. Bu karar ile hakkında hazırlık soruşturması dosyası işleminden kaldırılır.

ii. Lüzumu Muhakeme Kararı .

Karar kurulları, yapılan hazırlık soruşturması sonucunda dava açmaya yetecek kadar delil olması halinde, lüzumu muhakeme kararı verilir .Bu kararın birinci derecedeki mahkemelerden verilmesi halinde, itiraz edilmez ise kesindir .Birinci derecede verilen lüzumu muhakeme kararının itiraz üzerine veya meni muhakeme kararının bozularak lüzumu muhakeme kararı verilmesi halinde, kesin olan bu hükümden sonra dosya Yüce Divana tevdi olunur.

Sayıştay başkan ve üyelerinin, görevleri dışında şahsi suç işlemeleri halinde yapılacak soruşturma usulü Yargıtay üyelerinin şahsi suçlarının soruşturmasının aynıdır. (S.K 96 m.)

b- Yüksek Hakimler Hakkında Yapılan Hazırlık Soruşturmasında Yargılama Önlemlerinin İstenebileceği Yargılama Yeri.

Yüksek mahkeme üyelerinin hakkında yapılan hazırlık soruşturmalarda C.M.U.K 155 maddesi gereğince, tutuklama ve diğer hakimler tarafından verilmesi gereken kararların hangi makamdan istenebileceği, teşkilat kanunlarında belirtilmemiştir. Yalnızca, Yargıtay Kanununda soruşturma kurulu tarafından verilen hükümler Birinci Başkanlık Kurulunun onayı ile kesinleşir demiştir . Soruşturma kurulu Sorgu Hakimliği kaldırıldığı için bu hüküm günümüzde geçersiz kalmıştır.2802 sayılı Hakim ve Savcılar Kanunda bu konuda bir hüküm vardır “ hazırlık soruşturması anındaki tutuklama kararları son soruşturma açılmasına karar vermeye yetkili merci tarafından incelenir ve karara bağlanır demektedir.”(Hk Sav k 85 m.)Bu durumda, tutuklama kararını verebilen merci ihzar, sanığın şuurunun tetkiki gibi kararlarında kanımca verebilmelidir. A.Y.M nin 20.9 .1963 gün ve 1963/59-2225 sayılı kararının iptal gerekçesinde, idare kurullarının tutuklama yetkilerini bu yetkinin sadece hakimler tarafından kullanılabilceği gerekçesi ile iptal etmiştir. Son soruşturma açılmasına karar vermeye yetkili mercilerin hepsinin üyesi hakim olduğuna göre, böyle bir sakınca yoktur. Bir yüksek mahkeme üyesinin tutuklanması uygulaması hiç olmamıştır.

c.- Son Soruşturma .

Haklarında hazırlık soruşturması yapılan yüksek mahkeme hakimlerinin, görevlerinden doğan suçlarda yargılanmaları, A.Y.M de Yüce Divan sıfatı ile C.M.U.K uygulanarak yapılır. Şahsi suçlarından dolayı Yargıtay Kanununda belirtilen usulde yapılan hazırlık soruşturmasına ise Yargıtay Ceza Genel Kurulunda bakılır,Askeri mahkemelerin hakimlerinin askerlik görevlerinden doğan suçlarda ise, Askeri Yargıtay ın bir dairesinde bakılacaktır. Bu duruşmalarda ise As MKYUHK uygulanacaktır.

d- Yasa Yolları .

1- İtiraz.

Sayıştay Kanununa göre verilen Daireler Kurulu kararlarına karşı, Sayıştay Genel Kuruluna; Danıştay İdari İşler Kurulunun verdiği kararlara karşı, Danıştay Genel Kuruluna on beş gün içinde itiraz edebilir , Yargıtay Kanununa göre Birinci Başkanlık Kurulu tarafından verilen son soruşturma açılmasına dair kararlara karşı hakkında soruşturma yapılan kişi kararın tefhim ve tebliğinden itibaren on beş günlük süreler içinde Yargıtay Ceza Genel Kuruluna itiraz edebilirler.

2- Temyiz.

A.Y.M nin ve Yargıtay Ceza Genel Kurulunun verdiği kararlar kesindir ve temyiz merci organik olarak yoktur. Askeri Yargıtay'ın ceza dairesinde yapılan yargılamaya karşı başkanlar kuruluna temyiz yoluna gidilir.

B. Olayın Niteliğinden Doğan Soruşturma Usulleri

1. Genel Bilgiler .

Bu soruşturma usullerinin amacı, daha hızlı ve tekin bir yargılama süreci ile kamu güvenini C.M.U.K nuna göre daha kısa zamanda sağlamayı amaçlamaktadır.

Olayın niteliği sebebi ile uygulanan 1402 sayılı Sıkı Yönetim Yasası, 2845 sayılı D.G.M.K.Y.U.H.K nun da belirtilen bu mahkemelerin bakmaya yetkili oldukları suçlarda korunan hukuki yarar, devletin bölünmez bütünlüğü ve cumhuriyetin temel niteliklerine karşı yapılan şiddet olaylarından kaynaklanan suçlardır. 3005 sayılı yasa kanunun uygulanabileceği soruşturma usulü ancak işlenen suçun cürüm olması veya yasanın birinci maddesinde sayılan kabahatler olması halinde uygulanacaktır.

D.G.M nin görev alanına olağan üstü hal ilanına sebep olan olaylar girerken, S.Y.M nin görev alanına sıkı yönetim ilanına sebep olan olaylarda görevli olması bir anlamda mahkemelerin yetkilerini Bakanlar Kurulu kararlarının meclisten geçmesi ile belirlemektedir.

2. 3005 Sayılı Meşhut Suçların Muhakeme Usulü Hakkındaki Kanununa Göre Soruşturma .

a. Hazırlık Soruşturmasına İlişkin Düzenlemeler .

(1). Meşhut Suç Kavramı .

Meşhut suçun tanımı, 3005 sayılı yasada yapılmamıştır. C.M.U.K nun da bu tanım yapılmıştır. Buna göre; işlenmekte olan suç meşhut suçtur. Henüz işlenmiş olan suç ile, suçun işlenmesinden hemen sonra, zabıta veya suçtan zarar gören şahıs yahut başkaları tarafından takip edilerek veya suçun pek az evvel işlendiğini gösteren eşya veya izlerle yakalanan kimsenin işlediği suç da meşhut suç sayılır.(C.M.U.K 127/3-son m .)

Bu durumda ; Asıl anlamda meşhut suç ve meşhut sayılan suç olarak bir ayırım yapmak gerekir.

1. Meşhut Suç ; “asıl meşhut” suç işlenmekte olan suçtur. Sanığın suçu işlemekte iken görüldüğü andır. Bu durumda, suçun işlenmesi henüz sona ermemiştir. Suçun sanık tarafından işlendiğine kesin gözü ile bakılabilir.

ii. Meşhut Suç Sayılan Durumlar;C.M.U.K nun 127. maddenin son fıkrası meşhut suç sayılabilen durumlarında saymıştır.

a)Henüz işlenmiş suç, meşhut suç sayılır. Bu ihtimalde, sanık suçu işlerken görülmemiş ve takip edilerek yakalanamamıştır. Ayrıca suçu işlediğini gösterecek eşya ve izlerde ele geçirilememiştir. Suç işlemeyi tamamlayan sanık henüz olay yerinden ayrılmamıştır. Görüldüğü gibi asıl meşhut, suçta suç sayılan fiil sona ermediği halde bu durumda suç tamamlanmıştır. Sanığın henüz olay yerinden ayrılmamış olması, suçun o sanık tarafından işlendiğine bir karine teşkil eder.

b)Suçun işlenmesinden hemen sonra, takip edilerek yakalanan kimsenin işlediği suç da meşhut suç sayılır. Sanık suç yerini terk etmiş ve takip edilerek yakalanmıştır. Suçtan zarar gören veya bir görgü tanığının bizzat yakalaması veya eşkalini vermesi üzerine zabıta tarafından veya suç işlerken görmemekle, beraber hızla uzaklaşırken gören bir kimse tarafından takip edilerek sanığın yakalanması halidir. Bu durumda sanığın suçu işlediğine dair esaslı belirtiler var demektir.

c)Suçun pek az evvel işlendiğini gösteren, eşya veya izlerle yakalanan kimsenin işlediği suç da meşhut suç sayılır. Sanık suçu işlerken görülmemiş, ancak suçun pek az evvel işlendiğini gösteren eşya ve izlerle yakalanmıştır. Bu ihtimalde, sanık suç yerinde midir yoksa olay mahallinden uzaklaşmış mıdır ? Eğer sanık suç yerinde ise, a şıkkındaki ihtimalin varlığı kabul edilecek ve sanık hakkındaki şüphe güçlenmiş olacaktır. O halde sanığın suç yerini terk etmesinden sonra , suçun pek az evvel işlendiğini gösteren eşya ve izlerle ele geçmesi söz konusudur. Burada bir karine vardır¹⁹³. 3005 sayılı kanun bu tanımlardan birinin koşullarının oluşması halinde, yasanın istediği diğer şartlarda olayda varsa, suç bu kanun hükümlerine göre muhakeme edilir. Meşhut suç işleyen şahsın kaçma ihtimalinin bulunması veya kimliğinin tespiti mümkün olmaması ihtimalinin bulunması durumunda, kanun herkese suçluyu yakalama görevi vermiştir. Bu durumda suçlu tutuklama müzekkeresi olmaksızın, herkes tarafından geçici olarak yakalanabilir. Bu yakalama işini yapan kişi, kanunun verdiği yakalama görevini yerine getirirken T.C.K 279.maddesine göre memur sayılır. Kanunun herkese verdiği suçluyu yakalama görev ve yetkisi eleştiri konusudur.

(2). 3005 Sayılı Yasaya Göre Soruşturma Şartları.

1-İşlenen Suçun Cürüm veya Yasanın Birinci Maddesinde Sayılan Kabahatlerden Olmalıdır.

Suçüstü, bir cürüm ise mutlaka M.S.M.U.K nın kapsamına girer. Fakat kabahat olduğunda, bu kanunda sayılan kabahatlerden olması halinde, bu kanun usulünce soruşturulur. Bu kabahatler; ayin yapılmasına mahsus yerler haricinde mezhep merasimi yapmak (TCK 529 m.); Ruhsatsız resim, evrak ve diğer matbuatı satıp dağıtmak (TCK 534 m); İzinsiz afiş asmak (TCK 536 m.); resmi olarak duvarlara yapıştırılmış, resim, afiş ve benzerlerini çıkartmak, yırtmak (TCK 537 m.); ruhsatsız gösteri yeri açmak (TCK 539 m); dilencilik yaptırmak (TCK 545 m); dengesiz hareket (TCK 547 m.); yalan söyleyerek halkın huzurunu bozmak (TCK 548 m); meskun mahalde silah atmak (TCK 551 m); tehlikeli araç kullanmak (TCK 565 m); kumar oynatmak (TCK 567 m); kumar oynamak (TCK 568 m); sarhoşluk, (TCK 571 m); mütecavüz sarhoşluk (TCK 572 m); itiyadi sarhoşluk (TCK 573 m);

¹⁹³ Ekrem Erol, Meşhut Suçların Uygulanması Üzerine Bir İnceleme, A.D, Aralık 1979, s.81

başkasını sarhoş etmek (TCK 574 m.); sarhoşluğa sebep olmak (TCK 575 m.); edebe aykırı hareketler (TCK 576 m.); ruhsatsız oyun ve eğlence düzenlemek (TCK 540/2 m.) Bu kabahatlerden takibi şikayete bağlı olan meşhut suçların soruşturulmasında, suçun küçüklere veya beden veya akıl hastalığı yahut maluliyet dolayısıyla kendisini idareden aciz bulunanlara karşı işlenmesi halinde, sanığın yakalanması şikayete bağlı değildir.(CMUK 127/1 m.)

CMUK 344. maddesinde sayılan suçların Yargıtay'ın Ceza Genel Kurulunun bir kararına suçüstü halinde işlenmesinde, 3005 sayılı kanunun uygulanması ile kamu yararının bulunduğundan dolayı dava açmak zorundadır¹⁹⁴. Bu nedenle, 3005 sayılı kanunun uygulamasını gösteren talimat, bu karardan sonra metruk olmuştur. Bu halde, konusu şahsi dava olan suçları işleyenler, meşhut suç halinde yakalanırsa Cumhuriyet Savcısı "kamu yararı" aramaksızın davayı iddianame ile süresinde açacaktır.

Takibi şikayete bağlı suçun işlenmesinde, 3005 sayılı kanuna göre soruşturulabilmesi için şikayet şartı aranmamalıdır. Zabıta zabıt varakasını düzenlerken, suçluya, suçtan zarar görene ve tanıklara imzalatılır. Bu anda suçtan zarar gören şahsa davacı olup olmadığı sorulmalıdır. Suçtan zarar gören şikayetçi değilse, bu durumda suçlu serbest bırakılmalı ve evrak zabıta tarafından Cumhuriyet Savcılığına gönderilmelidir. Müşteki şikayetini soruşturmanın her aşamasında geri alabilir. Sanığında son soruşturma aşamasında müştekinin vaz geçmesine muvafakat etmesiyle dava düşürülür.

Bir suçun , hem ön ödemeye hem de 3005 sayılı kanuna tabi olması durumunda ne yapılmalıdır? Bu konuda yasada açıklık yoktur. Ancak 119. madde ile konulmuş hükümlerden, bu halde 3005 sayılı kanun hükümleri uygulanamayacaktır¹⁹⁵. Çünkü, sanığa ön ödeme tebligatı yapıldıktan sonra, on gün içinde, ödemesi için süre verilir. Bu durumda, 3005 sayılı yasada belirtilen zaman şartı gerçekleşmediğinden dolayı bu usul uygulanamaz. Ayrıca 3005 sayılı yasa bütün cürümlerde uygulanmaz. Bunlar ; siyasi suçlar ile özel muhakeme usüllerine ve takibi izin veya karar alınmasına bağlı olan suçlarda bu kanun hükümleri tatbik edilemez.(MSMUK 3 m.)

¹⁹⁴ Erol,s.95

¹⁹⁵ Erol,s.95

Siyasi suç nedir? Bunu, 1930 tarihli İtalyan Ceza Kanunu tanımlamıştır. Buna göre; Ceza yasası uygulamasında Devletin siyasal çıkarlarını veya vatandaşın siyasal bir hakkını ihlal eden bir suç siyasal suç sayılır¹⁹⁶. Siyasi haklar ve ödevler, Anayasanın 66. ve devam eden maddelerinde sayılmıştır. Bunlara karşı işlenen suçların cezası ise TCK nun 174.maddesinde belirtilmiştir.

Ceza Usul Yasasının 15.03.1973 tarihli değişik ek 1. maddesinde, “Anayasada yer alan temel hak ve hürriyetleri ideolojik amaçlarla, Devletin ilkesiyle bölünmez bütünlüğüne veya dil,ırk,sınıf,din ve mezhep ayrılığına dayanarak, nitelikleri anayasada belirtilen Cumhuriyetin niteliklerini ortadan kaldırmak maksadıyla işlenen suçlarla, bunlara murtabit suçlarda 3005 sayılı yasada belirtilen yer ve zaman kaybına bakılmaksızın uygulanır.” demektedir. Bu durum, 3005 sayılı yasanın 6. maddesinde düzenlenen siyasal suçların soruşturma usulü kısmını, üstü kapalı bir şekilde ilga etmiştir. Bu durum göz önüne alınca, 3005 sayılı yasanın 3. maddesindeki suçlar hakkında C.M.U.K nin ek 1 maddesi uygulanarak, yer ve zaman şartına bakılmaksızın 3005 sayılı yasa hükümleri uygulanmalıdır. Hatta, suçun takibi izne bağlı olsa dahi bu durum aynı olacaktır. Yargıtay’ın uygulaması da bu yöndedir. Bu durum CMUK ek 1 maddenin düzenlenmesinden kaynaklanmaktadır.

Öte yandan ,TCK nin 159. maddesine uyan suçun takibi izne bağlı suçlardan olması 3005 sayılı kanunun uygulanmasına engel değildir. Bu durum Yargıtay’ın 9.C.D nin 16.03.1977 tarihli 1997/641-610 sayılı kararı bu durumu teyit etmektedir¹⁹⁷. Takibi izne bağlı suçlar hakkında 3005 sayılı yasa uygulanmaz. Örneğin; 3771 sayılı yasada KİT’lerin müdür ve yönetim kurulu üyelerinin hakkında düzenlenmiş bulunan ve yasada belirtilen suçlar hakkında 3005 sayılı yasaya göre işlem yapılmaz. Ancak takibi izin alınmasına bağlı suçlar için bu kuralın istisnası işlenen suçlarla irtibatı bulunması şartı ile CMUK ek 1 maddesinde düzenlenmiştir.

Bu konuda son olarak diyebiliriz ki; 3005 sayılı yasanın uygulanmasında getirilen sınırlamalar, zamanla kendisinde sonra yürürlüğe giren yasalar tarafından kısmen kaldırılmış ve yasanın uygulama alanı bu şekilde genişletilmiştir¹⁹⁸. 2253 sayılı yasanın 26. maddesinde 3005 sayılı yasa usüllerine göre soruşturulmayacağı

¹⁹⁶ Erol,s.88

¹⁹⁷ Erol,s.90

¹⁹⁸ Erol,s.90

belirtilirken, bazı yasa ve kanun hükmündeki kararnamelerde 3005 sayılı yasanın zaman ve yer şartına bakılmaksızın uygulanacağı hükümleri düzenlenmiştir¹⁹⁹.

11. Suç Belediye Sınırları veya Panayırarda İşlenmelidir.

Meşhut suç cürüm ise; Ağır Ceza Mahkemesinin yetkili olduğu yerdeki belediye sınırları içinde; Ağır Ceza Mahkemesinin madde bakımından yetkisi dışında bulunan cürümlerde ise 3005 sayılı yasanın 1.maddesinde sayılan kabahatlerinde asliye mahkemesi teşkilatı olan yerlerdeki belediye sınırları içinde veya panayırarda işlenmesi gereklidir

Panayırlar belediye sınırları içinde veya dışında olabilir. Demek ki; 3005 sayılı yasanın uygulanması belediye ve panayırlar dışında işlenen suçlarda bu usûlün uygulanması mümkün değildir. Bu nedenle ,köy veya belediye olsa dahi asliye teşkilatı bulunmayan yerlerde, meşhut suç soruşturması yapılması gereken bir suç işlenirse, 3005 sayılı yasanın hükümlerine göre soruşturulamaz. Bu kuralın istisnası yer ve zaman şartına bakılmaksızın, 3005 sayılı kanun uygulanacağı yönündeki düzenlemelerdir. Talimatnamede “nerelerdeki pazarların panayır niteliği bir yazı ile mülki amirden istenmelidir “demektedir.(MSMUK talimatı 5 m.)

Asliye teşkilatının bulunduğu sınırlar içinde veya buralarda kurulan panayırlarda ağır ceza mahkemesinin görevine giren meşhut suçlarda 3005 sayılı yasanın hükümleri uygulanabilir mi? Bu durum yasanın 1. maddesinin a bendinde buna imkan tanımayacak şekilde düzenlenmiştir. Buna göre ağır cezalık meşhut suçlar

¹⁹⁹ 4320 sayılı Ailenin Korunmasına Dair Kanunun 2/son m;1402 sayılı Sıkıyönetim Kanununun 18/m m;6136 sayılı Ateşli Silahlar Yasasının ek-2 m;CMUK, ek-2 m;7269 sayılı Umumi Hayata Müessir Afetler Dolayısı ile Alınacak Tedbirler ile Yardımlara dair Kanununun 49 .m;7126 sayılı Sivil Savunma Yasanın 58. m;4654 sayılı Memleket İçi Düşmana Karşı Savunma Mükellefiyeti Kanununun 11. m; 3182 sayılı Bankalar Kanununun 87 m;3091 sayılı Taşınmaz Mal Zilyetliğine Yapılan Tecavüzlerin Önlenmesine Dair Kanununun 18 m;2932 sayılı Türkçe den Başka Dillerde Yapılacak Yayınlar Hakkındaki Kanununun 6 m;2918 sayılı Karayolları Trafik Kanununun 112 . m;2911 sayılı Toplantı ve Gösteri Yürüyüşleri Kanununun 35 m ;2908 sayılı Dernekler Kanununun 74 . m ;2313 sayılı Uyuşturucu Maddelerin Murakabesine Dair Kanununun 27 m. (1918 sayılı kanuna atf yaparak) 1918 sayılı Kaçakçılığın Men ve Takibine Dair Kanununun 58 m ;1618 sayılı Seyahat Acentaları ve Seyahat Acentaları Birlikleri Kanununun 31 m ;1593 sayılı Umumi Hıfzısıhha Kanununun ek 3 m ;1567 sayılı Türk parasını koruma kanununun 4. M;1380 sayılı Su ürünleri kanununun 32 m ;1072 sayılı Rulet, Tilt, Langırt ve Benzeri Oyun aletleri ve Makinaları Hakkındaki Kanununun 3 m ;298 sayılı Seçimlerin Temel hükümleri ve Seçmen Kütükleri Hakkındaki Kanununun 175 m ; 222 sayılı İlk Öğretim ve Eğitim Kanununun 58 m ;111 sayılı Tekel İşletmeleri Genel Müdürlüğü Kuruluşu Hakkındaki K.H.K.nin 27/9 m. (1918 sayılı kanunuma atf yaparak);91 sayılı Menkul Kıymetler ve Borsalar Hakkındaki K.H.K 20 .m .(Bu sayılan maddelerdeki suçları işleyenlere yer ve zaman şartı olmaksızın 3005 sayılı yasa hükümlerine göre yargılamaları yapılacaktır.)

hakkında 3005 sayılı yasanın hükümlerinin uygulanması münhasıran ağır ceza mahkemesinin görev yaptığı belediye sınırları içinde işlenmiş suçlar için mümkündür²⁰⁰.

iii. Hazırlık Soruşturulmasının Yasada Belirtilen Sürede Bitirilmelidir.

3005 sayılı yasanın amacı suçüstü yargılamasının en kısa sürede bitirilmesidir. İşlenmiş olan asliye cezanın ve ağır cezanın görev alanına giren suçlar arasında, doğal olarak hazırlık soruşturması süresi açısından bir fark bulunmalıdır. Yasa, ağır cezanın görev alanına giren suçlarda süre ayrı ayrı düzenlenmiştir.

Ağır cezalı olmayan cürümlerde, kolluk yakalanan şahsı tutanak ve delilleri ile birlikte vakit kaybetmeden aynı günde savcılığa teslim edecektir. Tutanaklarda yakalanan şahsın kim ve delillerinin nelerden ibaret olduğu ve tanıkların kimliklerini de yer alacaktır. (MŞMUK 4/3 m) Savcı, yakalan kişiyi sorguya çektikten sonra kamu davasının açılması kanaatine varırsa, hazırlık soruşturmasını dava açmak suretiyle sona erdirir ve duruşma yapılmak üzere iddianame ile aynı gün mahkemeye gönderir. Suçlunun Cumhuriyet Savcısı tarafında mahkemeye sevk edilmesi, bu kanunun en önemli kaidesidir. (MŞMUK talimat 23 m.) Burada günden, maksat suçlunun yakalandığı andan itibaren geçecek 48 saattir. (MŞMUK talimat 24 m.) Bu durumun istisnası, 48 saatlik süre içinde suçun işlendiğine veya işlenmediğine dair yeterli delil bulunmaması veya soruşturmanın bitirilememesi halinde, Cumhuriyet Savcısı soruşturmanın derinleştirilmesi kanaatine vararak, sürenin dolmasından dolayı suç genel hükümlere göre soruşturulacaktır. Cumhuriyet Savcıları, bu kanun kapsamında kalan suçları bu kanun usulüne göre şartlar mevcut oldukça uygulayacaktır. Kural, 3005 sayılı kanunun şartları uygun oldukça bu usulün uygulanmasıdır.

Meşhut suç ağır cezalı ise delillerin toplanması bizzat, Cumhuriyet Savcısı tarafında yapılacaktır. Savcı ifadeleri aldıktan ve maddi delilleri topladıktan sonra, olaydan ortaya çıkan duruma göre genel hükümlere göre soruşturmanın yapılmasını gerektiren bir durum yok, ise sanığı son soruşturma yapılmak üzere iddianame ile birlikte görevli mahkemeye gönderir. Cumhuriyet Savcısı bu işlemi kesintisiz 3 gün içinde bitirerek davasını açmak zorundadır. (MŞMUK 4 m.)

²⁰⁰ Erol,s.86

Bu durumun ikisine birden getirilen istisnası, suçun 3005 sayılı kanunda belirtilen şartlara uyduğu ve soruşturma bittiği halde şahsın mahkemeye sevk edileceği sırada mesai saati bitmiş veya herhangi bir tatil gününe tesadüf etmiş ise Cumhuriyet Savcısı mahkemeyi her zaman çalışmaya davet edebileceği gibi şahsın yargılanmasını ertesi güne de bırakabilir. Yasanın 4. maddesinde belirtilen sebeplerden dolayı sanığın mahkemeye sevki ertesi güne bırakılmış ise, bu gerekçe ile iki kez sanığın mahkemeye sevki ertelenemez.(MŞMUK 8 m.)

Savcının kamu davası açmak için düzenlediği iddianamede, C.M.U.K 163.maddede belirtilen şartları taşımalıdır. Bunun yanında uygulamada iddianamelerde “yargılanması 3005 sayılı yasaya tabidir veya 3005 sayılı yasa hükümlerine göre yargılanmak üzere” şeklinde ifadeler kullanılmaktadır.

(3). 3005 Sayılı Yasaya Göre Soruşturulan Davalar ile Genel Hükümlere Tabi Olan Davaların Birleşmesi Halinde Seçilecek Muhakeme Usulü.

3005 sayılı ,yasa özel muhakeme usulü ve takibi karar veya izin alınmasına bağlı suçlar hakkında uygulanmaz . (MŞMUK 3 m.) Ancak, 3005 sayılı yasada veya C.M.U.K ta iki usulde takip edilen suçların birleşmesi halinde davanın hangi usulde yürütüleceği hakkında bir düzenleme yoktur.

Bu konuda suçlara bağlı olarak, 6136 sayılı yasanın ek 2. maddesinin 1. fıkrasında, bu yasa kapsamına giren suçları işleyenlerin 3005 sayılı yasa hükümlerinin uygulanacağını belirttikten sonra, 2. fıkrasında bu yasaya göre işlenen suçun 3005 sayılı yasa hükümlerine tabi olmayan veya olup ta fiili imkansızlık nedeniyle uygulanmasına imkan bulunmayan başka bir suçla işlenmesi halinde, 1. fıkra hükmü uygulanmayacaktır²⁰¹.

Bu durumda, 6136 sayılı yasada belirtilen suçlarla birlikte genel hükümlere tabi olan bir suçun işlenmesi halinde her iki suçta genel hükümlere göre soruşturulacaktır. Ancak bu durum sadece 6136 sayılı yasada belirtilen suçlar için geçerlidir. Örneğin ; ruhsatsız tabanca ile müessir fiil veya adam öldürme suçu işlenmesi halinde sanık 6136 sayılı yasanın 14. maddesi gereğince ruhsatsız silah bulundurma suçundan dolayı ,3005 sayılı kanun hükümlerine göre yer ve zaman şartına bağlı olmaksızın soruşturulacağı açıktır. Bu suçun belediye sınırları ve

²⁰¹ Erol,s.97

panayırların dışında işlenmesi halinde, müessir fiil veya adam öldürme fiili genel hükümlere göre soruşturulacaktır. Ancak, iki fiilin birlikte işlendiğinden dolayı suçlardan birinin 6136 sayılı yasada belirtilen suçlardan olduğu için, her iki suçta genel hükümlere göre soruşturulacaktır.

C.M.U.K ek 1 maddesinde ise; “Anayasada yer alan temel hak ve hürriyetleri ideolojik amaçlarla, devletin ilkesiyle bölünmez bütünlüğüne veya dil,ırk,sınıf,din ve mezhep ayrılığına dayanarak, nitelikleri anayasada belirtilen Cumhuriyetin niteliklerini ortadan kaldırmak maksadıyla işlenen suçlarla bunlara, murtabit suçları işleyenler zaman ve yer şartına bakılmaksızın 3005 sayılı yasa gereğince soruşturulur ve kovuşturulur. Askeri mahkemelerin yetkisi saklıdır.” demektedir.

Bu iki durum dışında, 3005 sayılı yasaya tabi olan suç ile C.M.U.K 2 maddesi gereğince, aralarında irtibat bulunan ve genel hükümlere tabi olan bir suçla birlikte işlenmesi halinde, suçların birlikte hangi usulde soruşturma ve kovuşturmaları yapılacaktır ?

3005 sayılı yasanın kısa bir süre içinde bitirilmesi şartı, C.M.U.K 20. maddede belirtilen tebliğ ile, duruşma arasında bulunması gereken bir haftalık savunma süresini ortadan kaldırmaktadır. Bu durum sanığın aleyhinedir. Böyle durumlarda 3005 sayılı yasaya göre soruşturma yapmak sanığın aleyhine bir davranış olacaktır ve adil değildir.

Nitekim ,Yargıtay uygulamalarında bu yöndedir. Genel hükümlere göre açılmış olan sarhoşluk suçuna ait davanın.3005 sayılı yasaya göre yürütülmekte olan bir dava ile birleştirilerek bakılması sanığın savunma hakkının kısıtlandığı gerekçesi ile bozma kararı verilmiştir²⁰². Ek iddianame ile Ayşe hakkında kavgada silah çekmekten açılan davanın, 3005 sayılı kanuna göre açılan bir dava ile birleştirilerek bakılmasına da Yargıtay, bozma kararı vermiştir²⁰³. Suçüstü hali Sulh Ceza Hakimi tarafından soruşturulabilir. (C.M.U.K 158/1 m.)

²⁰² YARGITAY 2.C.D 12.3. 1985 tarih E:1985/1900,K:1985/2570 (Erol,s.98)

²⁰³ YARGITAY 2.C.D 27.3.1985 tarih, E:1985/2312,K:1985/3268 (Erol,s.98)

b. Son Soruşturmaya İlişkin Düzenlemeler.

(1). Yetkili Mahkemeler.

Yargılama yetkisine sahip yerel ve madde itibariyle görevli mahkemeler, suçüstü yargılanması yapacaklardır. Bu konuda yasada düzenlemeler mevcuttur. Bu kurallar uygulanacaktır. Fakat yasada bir istisna dikkati çekmektedir. Bir yerdeki asliye ceza mahkemesi herhangi bir nedenle çalışmadığı zaman, suçüstü yargılanması bu kanun hükümlerine göre asliye hukuk mahkemesinde yapılacaktır. Bunun anlamı; bir ceza davasının bir hukuk mahkemesinde görülmesidir. Bunun dışında görev ve yetki kurallarında sulh ceza mahkemesinin bakacağı bir davaya , asliye ceza mahkemesinin bakabileceği gibi asliye ceza mahkemesinin çalışmadığı zamanlarda, bunun bakması gereken davalara da sulh ceza mahkemesinde bakılabileceği yasada düzenlenmiştir. (MŞMUK 15 m .) Tüm bu istisnalar, suçüstü yargılanmasının hızlı bir şekilde bitirmeye yöneliktir. Bir ceza davasının hukuk mahkemesinde görülmesi, yargılamada tümlük ilkesiyle açıklanabilir. Ayrıca ,yine suçüstü yargılanmasının özelliğini göz önünde tutan yasa koyucu ,madde itibariyle görev kurallarından ayrılmayı kabul etmiştir²⁰⁴.

(2). Duruşma.

Suçüstü yargılanmasında duruşma hazırlığı dönemi yoktur. Cumhuriyet Savcısı mahkemeye sevk etmeden önce sabıka kaydı,suç neticesinde oluşan doktor raporu ve benzeri delilleri toplayarak, kısaca iddianame düzenlenmeden önce tüm delillerin mahkemeye sunulmak üzere elde olmalıdır. Cumhuriyet Savcısı, zabıta zabıt varakasında tespit ettiği şahitler ile Cumhuriyet Savcısının ve sanığın gösterdiği tanık ve bilir kişilerle,mahkemenin gerekli görülen kişileri (tanık, bilirkişi, mağdur gibi) Cumhuriyet Savcısının yazılı veya sözlü emriyle mahkemede hazır bulundurulur. Bu emir, çağrılanlar hakkında zabıtaya ihzar müzekkeresinde olduğu gibi, zor kullanmak yetkisi verir. Hakimin verdiği ihzar müzekkeresinin bu durum bir istisnasını teşkil eder.

Görevli Cumhuriyet Savcısı tarafından mahkemeye yargılanmak üzere sevk edilen sanığın yargılanması, diğer işlere tercih edilerek yapılır. Ancak Cumhuriyet Savcısı, saat 24 ten 07 ye kadar mahkemeye suçluları sevk edemez. Fakat saat 24 ten evvel sevk ettiği suçlularında duruşmasına mahkeme fasılasız bir surette, bu saatten sonra devam ederek duruşmayı sonuçlandırır.(MŞMUK talimat 32/son m.) Ağır ceza

²⁰⁴ Yurtcan,c.3,s.515

mahkemesinin görevine giren meşhut cürümlerde, mahkeme genel hükümlerin uygulanmasının gerektiği kanaatine vararak, genel hükümlere göre soruşturmasını yapmak üzere, dosyayı Cumhuriyet Savcılığına resen iadesine karar verebilir. Bu karar kesindir.(MŞMUK 9/son m.)

Sanık ve Cumhuriyet Savcısı, suçun soruşturmasının 3005 sayılı kanun hükümlerine göre yapılamayacağını duruşmada iddia edebilirler. Mahkeme bu iddia üzerine veya resen, suçun bu kanun hükümlerine göre soruşturulamayacağına karar verirse, duruşma genel hükümlere göre devam eder.3005 sayılı yasada ki usulün uygulanmasına veya devamına yasal engeller var ise bu durumda, mahkeme dosyanın Cumhuriyet Savcılığına iadesine karar verebilir. İddiaların reddine dair kararlara karşı itiraz olunamaz .Ancak bu kararlar nihai kararlar temyiz edilebilir. .

Sanığın suçunun yargılanması, 3005 sayılı yasa hükümlerine göre yapılması durumunda sanığın isteği üzerine savunmasını hazırlamak için en çok üç günlük bir süre verilir.(MŞMUK 12 m.) 3005 sayılı yasanın yargılama konusunda, özel hükümlerin düzenlenmediği durumlarda genel hükümler uygulanacaktır.

3. 1402 Sayılı Sıkıyönetim Kanununa Göre Soruşturma Usulü .

a. Sıkı Yönetim İlanı ve Sıkıyönetim Mahkemelerinin Kuruluşu.

1402 sayılı kanunla getirilen uygulama, olağanüstü yönetim usulüdür. Bu durum, Anayasa da “Anayasanın tanıdığı hür demokrasi düzeninin veya temel hak ve hürriyetleri ortadan kaldırmaya yönelik ve olağanüstü hal ilanını gerektiren hallerden daha vahim şiddet hareketlerinin yaygınlaşması veya savaş hali,savaşı gerektirecek bir durumun baş göstermesi, veya vatan veya Cumhuriyete kuvvetli ve eylemli bir kalkışma olması veya ülkenin veya milletin bölünmezliğine içten veya dıştan tehlikeye düşüren şiddet hareketlerinin yaygınlaşması sebebiyle, süresi 6 ayı aşmamak üzere sıkı yönetim ilan edilebilir.(AY 122 m.)

Maddede görüldüğü gibi, sıkı yönetim olağanüstü hal uygulamasının daha ağır şartları halinde, Cumhurbaşkanı Başkanlığında toplanan Bakanlar Kurulu tarafından Milli Güvenlik Konseyinin de onayı alındıktan sonra, 6 ayı geçmemek üzere yurdun bir veya birkaç bölgesinde sıkı yönetim ilan edilebilir.(AY 122/2 m.)

Sıkı yönetim altına alınan yerlerde, genel güvenlik ve asayişe ilişkin zabıta kuvvetlerine ait görev ve yetkiler, sıkı yönetim komutanına geçer. Zabıta kuvvetleri bütün teşkilatı ile sıkı yönetim komutanının emrine girer. (SYK 2/1 m.)

Sıkı yönetimin ilan edilmesi halinde, sıkı yönetim bölgelerinde 25 ekim 1963 gün ve 353 sayılı kanuna göre Milli Savunma Bakanlığınca, yeteri kadar Askeri Mahkeme kurulur. Bunlar buldukları yerin Sıkı Yönetim Askeri Mahkemeleri olarak adlandırılırlar. Birden fazla olması halinde numaralandırılırlar.(SYK 11 m.)

Sıkı yönetim Mahkemeleri, Anayasanın 122.maddesinde belirtilen durumların ortaya çıkması ile sıkı yönetim ilanından sonra kurulan ve askeri usul hukukunu uygulayan ceza mahkemeleridir.

b- Sıkı Yönetim Mahkemelerinin Görevli ve Yetkili Olduğu Suçlar.

Sıkı Yönetim Askeri Mahkemelerinin görevleri, Sıkı Yönetim Kanununun 15. maddesinde sayma usulü ile, 13.maddesinde ise, sıkı yönetim ilan edilen bölgelerde, sıkı yönetim ilanına sebep olan olaylara ilişkin suçların, sıkı yönetim ilanından en çok üç ay önce işlenmiş olanlarla,sıkı yönetim askeri mahkemelerinin el koyduğu herhangi bir suçla umumi ve müşterek gaye içerisinde irtibatı bulunan suçları işleyenlerin davalarına, suç sıkı yönetim bölgesi dışında işlenmiş olsa dahi Sıkı Yönetim Askeri Mahkemelerinde bakılır.

Şimdi, konumuzu toparlamak için Sıkı Yönetim Yasasının 13. ve 15. maddelerinin bir arada incelememiz gerekmektedir.13. maddede “sıkı yönetin ilanını gerektiren eylemler başlığını taşımaktadır. Bu madde, sıkı yönetim ilanından önce işlenen suçları, ayrıca sıkı yönetim ilanından sonra işlenmekle beraber, sıkı yönetim dışında kalan suçları kapsamaktadır. Yani sıkı yönetin ilanından sonra sıkı yönetim bölgelerinde işlenen ve ayrıntıları 15. maddede gösterilen suçların dışında, özel durumları bulunan suçları ele almıştır. Bu anlamda, 15. maddeyi asıl 13. maddeyi ise ayrık nitelikte hükümler biçiminde ele almamız doğru olur²⁰⁵. 13.maddeyi sıkı yönetim ilanına sebep olan olaylar ile, sıkı yönetim bölgesi dışında işlenmiş olan suçlar yönünden ayrı ayrı ele alacağız.

Sıkı yönetim ilanına sebep olan olaylar nedir ? 1961 tarihli Anayasanın 124. maddesi; sıkı yönetim konusunu düzenlemektedir ve sıkı yönetim süresi 2 aydır. Bu

²⁰⁵ Ali Rıza Önder, Sıkı Yönetim Mahkemelerinin Görev Sınırı, A.D, sy. 11, Kasım, 1973, s.923

maddeye dayanarak, Cumhurbaşkanı Başkanlığında toplanan Bakanlar Kurulu, 26.12.1978 tarihinde Anayasanın tanıdığı hür, demokratik düzeni temel hak ve hürriyetleri ortadan kaldırmaya yönelik yaygın şiddet eylemlerinin kesin belirtilerinin ortaya çıkması sebebi gösterilerek, sıkı yönetim ilan edildi. Bu karar T.B.M.M'nin 26.12.1978 tarih 518 sayılı kararı ile onaylandı. Bu tür sıkı yönetim kararları 12 Eylül 1980 tarihine kadar devam etti. Bu kararnamelerde sıkı yönetim ilan edilmesinin sebepleri, "yaygın şiddet eylemlerinin kesin belirtilerinin ortaya çıkması" idi. Görülüyor ki sıkı yönetim ilanına yol açan nedenler Anayasada belirtilmiş ve hükümet buna dayanarak çıkardığı kararname ile sıkı yönetim ilan etmiştir. Bu ilandan sonra çıkarılıp yürürlüğe konulan 1402 sayılı yasada ise, zaman bakımından geride kalan olayların kapsam dışında bırakılması düşünülemezdi. 13.madde nin düzenlenmesindeki amaç bu ihtiyacı karşılamak olmuştur. Sıkı yönetim ilanından önce işlenmiş bu nitelikteki eylemlerin, sıkı yönetim bölgeleri itibariyle ilişkisi aranmaz. Ülkenin neresinde işlenirse işlensin bu suçlara Sıkı Yönetim Askeri Mahkemeleri bakacaktır²⁰⁶.

Sıkı yönetim ilanından sonra, fakat sıkı yönetim dışında işlenen suçlardan, sıkı yönetim askeri mahkemelerinin el koyduğu başka bir suçla irtibatı bulunması halinde yine Sıkı Yönetim Askeri Mahkemeleri görevlidir. Bu irtibatın C.M.U.K 8. maddede belirtilen irtibat tanımından daha dardır. 1402 sayılı yasa "umumi ve müşterek gaye içerisinde irtibatı bulunan" diyerek bu yasada uygulanacak sıkı yönetim suçlarına özgü yeni bir irtibat tanımı vermiştir. Dolayısı ile her türlü irtibat kabul edilmeyerek, irtibatın yeni ve özel bir şekli düzenlenmiştir. 1402 sayılı yasa 15. maddesinde suçları sayma usulü ile belirtmiştir

Sıkıyönetim ilan edilen yerlerde, aşağıdaki suçları sıkıyönetim ilanına ve faaliyetlerine ilişkin olarak işleyenler ve bu suçlara iştirak edenler, 1402 sayılı Sıkıyönetim Kanununun 21. maddesinde belirtilen kişiler hakkında mensup oldukları kurumların özel soruşturma usullerine tabi olanlar hariç olmak üzere , bu memuriyetlerin dışındaki meslek ve sıfatları ne olursa olsun 1402 sayılı Sıkıyönetim Kanununda belirtilen suçları işleyenler, Sıkı Yönetim Askeri Mahkemelerinde yargılanırlar. T.C.K.nun 2. kitabın 1. babının 1. 2. ve 4. fasıllarında yazılı devletin kişiliğine karşı işlenen suçlar; T.C.K nun 2. kitabının 5. babının 1. ve 2. faslında yazılı suç işlemeye tahrik ve cürüm ikai için cemiyet kurmak suçları; T.C.K nun 2 kitabının 6

²⁰⁶ Önder,s.925

babının 1 ve 2 faslında yazılı suç işlemeye tahrik ve sair alametlerin taklidi hakkındaki suçlar; T.C.K nun 2 kitabının 7 babında yazılı kamunun selameti aleyhine işlenen suçlar; T.C.K nun 2 kitabının 10 babının 2 faslında yazılı yağma,yol kesme,adam kaldırma suçları; T.C.K nun 179,180,188,191,192,201 ,228,234,235 ,236, 241, 242, 248, 249 ,254,255,256,257,258,260, 264,266,268,271,296,448,449,450,451,452,516 (takibi şikayete bağlı olan fıkraları hariç) 517,536 ve 537. maddelerinde yazılı suçlar ile 6136 sayılı Ateşli Silahlar ve Bıçaklar ile Diğer Aletler Hakkındaki Kanunda yazılı suçlar; T.C.K nın 390 ve 391. maddelerinde yazılı suçlar ile haberleşmeyi sağlayan, posta, telgraf, telefon işletmesi genel müdürlüğüne veya Türk Silahlı Kuvvetlerine ait her türlü araç gereç tesis ve tellerine karşı işlenen hırsızlık suçları; Askeri Ceza Kanununun 55,56,57,58,59,75,93 ve 96 maddelerinde yazılı suçlar ile 148. maddenin 2 fıkrasında ve 160 maddelerinde yazılı suçlar; takibi şikayete bağlı olmayan veya şahsi dava yolu ile takibi gerekli bulunmayan basın yolu ile işlenmiş suçlar;2911 sayılı Toplantı ve Gösteri Yürüyüşü Hürriyeti Hakkındaki Kanuna muhalefetten doğan suçlar ile derneklerin, sendikaların ve mesleki kuruluşların kanunlarında mevcut kapatılmaları ile ilgili davalara Sıkı Yönetim Askeri Mahkemelerinde bakılır.(S.Y.K. 15 m .)

Bu suçlara ek olarak ; “Devletin siyasi, mali , askeri, iktisadi ve idari güvenliğini bozacak nitelikteki kaçakçılık suçunu işleyenler ile, sıkıyönetim askeri mahkemelerinin görevine giren suçları işleyenlerin fiillerine iştirak halinde olmasalar bile, bunlara her ne şekilde olursa olsun yardım ettiği anlaşılan kaçakçılık suçları sanıklarının kaçakçılık davalarına, bu kanunun 13 maddesinde belirtilen 3 aylık zaman koşuluna bağlı olmaksızın, Sıkı Yönetim Askeri Mahkemelerinde bakılır. Bu suçların hazırlık soruşturmaları da Askeri Savcılar tarafından yapılır. (SYK ek 4 mç.)1402 sayılı Sıkıyönetim Kanunu 16 maddesinde sıkıyönetim komutanlığı tarafından alınan kararlara karşı gelenler, telaş ve heyecan uyandırmak için asılsız haber yayanlar ve benzeri fiiller için bir ceza normu getirmiştir. Kanunun 17 maddesinde ise tayin edilen cezalara ilişkin hükümler başlığı taşımaktadır ve cezaların artırımını ve tedbirlere çevrilme hususlarını düzenlemiştir.

Sıkıyönetim bölgesi dışında işlenen suçlarla ilgili davalara ilişkin, Sıkı Yönetim Askeri Mahkemelerinin /yetki sınırları, sıkıyönetimin ilanından sonra Milli Savunma Bakanlığınca genel hükümlere göre tespit edilip ilan olunur. (SYK 18 1 bent.)

c- Hazırlık Soruşturmasına İlişkin Düzenlemeler.

(1). Sıkıyönetim Komutanının Hazırlık Soruşturmasındaki Yeri .

1402 sayılı Sıkı Yönetim Kanununun kapsamında kalan suçlara el koyan yetkili merciler suçlara ait hazırlık soruşturmasının evrakını, vakit geçirmeden sıkı yönetim komutanına göndermekle görevlidir. Sıkı yönetim komutanı, kendisine gönderilen evrakı sıkıyönetim komutanlığı Askeri Savcısına işlem yapmak üzere gönderebilir. Sıkıyönetim komutanlığına gönderilen, hazırlık evraklarının askeri mahkemelerde bakılmasına lüzum görmediklerini, ilgili adli mercilere bu suçlara bakmak üzere geri vermeye yetkilidirler. Sıkıyönetim komutanının suç dosyasını gönderdiği Cumhuriyet Savcıları,Askeri Savcılar ile mahkemeler görevsizlik veya yetkisizlik kararı veremezler. Bu şekilde gönderilen suç dosyalarına bu kanun hükümleri uygulanır.

Suç, Sıkı Yönetim Askeri Mahkemesinin bulunduğu ilçe sınırları dışında işlenmiş ise, Sıkı Yönetim Askeri Savcısı suçun işlendiği yerdeki Cumhuriyet Savcısından veya Askeri Savcıdan hazırlık soruşturmasını yapmasını isteyebilir. Bu halde hazırlık soruşturması öncelikle ve ivedilikle yapılır. Askeri Savcının, hakim tarafından yapılabilecek soruşturma işlemlerine lüzum görülürse bu istemlerini nezdin de buldukları askeri mahkemeye veya işlemin cereyan edeceği yerdeki askeri mahkemeye, yoksa sulh hakimine bildirirler ve bu talepler 24 saat içinde yerine getirilir. Sıkı Yönetim Kanunu gereğince bu mahkemelerin görevlerine giren suçları ihbar edenlerin hüviyetleri rızaları olmadıkça veya ihbarın mahiyeti haklarında suç teşkil etmedikçe açıklanamaz. Savaş hali uygulamasında yasanın 15 maddesinde yazılı suçları işleyenler ve suçlara iştirak edenler, sıkı yönetim komutanının isteği üzerine Sıkı Yönetim Askeri Mahkemelerinde yarganırlar.

(2). Sıkıyönetim Komutanının Gözetim Altına Alma Yetkisi.

Sıkı yönetim komutanı, bu kanun kapsamındaki suçlardan sanık kişileri, sıkıyönetim komutanlığı nezdinde ki Askeri Mahkemeye sevk ve tutuklanmalarına gerek olup olmadığı hakkında bir karar alıncaya kadar ,15 gün süre ile gözlem altında tutabilirler. Bu süre içinde hakim önüne çıkarılmamaları halinde ve sanıkların soruşturma bitiminde ve her halde 30 gün içinde, yetkili hakim önüne çıkartılırlar. 15 gün içinde Hakim önüne çıkartılmadıkları takdirde, sıkıyönetim komutanı bu kişilerin durumunu inceler ve hakim önüne çıkartılıp çıkartılmamaları konusunda bir karar

verir. Aynı kişi için aynı suç isnadı sebebiyle yeni deliller çıkması gibi haklı bir sebep yok iken, bu yetki bir defadan fazla kullanılmaz. (SYK 15/son m .) Görüldüğü gibi, bu kanundaki gözetim süreleri uzundur. 4229 sayılı yasa ile D.G.M nin görevi alanında kalan suçlarda gözetim süresinin en uzununu, hakim kararı ile 10 gündür. Göz altına alınan kişiler hakkında 353 sayılı yasanın 80 maddesinin sürelerinin uygulanması, kanımca daha adil bir uygulama olacaktır.

(3). Yargılama Önlemleri.

Hazırlık soruşturmasında hakim tarafından verilebilecek olan bu kanun kapsamında kalan suçlar için arama,tutuklama,zapt gibi kararlar Sıkı Yönetim Askeri Mahkemelerde hakim olan birisi tarafından verilir.

d-Son Soruşturmaya İlişkin Düzenlemeler.

Askeri Savcı veya Askeri Mahkemelerde görülmesine lüzum görülmeyen dosyaların iade edildiği yer Cumhuriyet Savcıları hazırlık soruşturmalarını tamamlayarak, davaları yetkili mahkemelerde açarlar. Sıkı Yönetim Askeri Mahkemelerinde veya 1402 sayılı kanunda belirtilen suçların görüldüğü adliye mahkemelerinde savcılar sanığın kimliğini,suç teşkil eden eylemlerin nelerden ibaret olduğunu ve suçun kanuni unsurlarıyla uygulanması istenen kanun maddelerini de belirtmek suretiyle, iddianamelerini özetleyerek okuyabilirler.

Mahkemeler, çok sanıklı davalarda sanıklardan bir kısmının duruşmanın bazı oturumları ile ilgileri bulunmuyorsa, duruşmaların bu oturumlarının yokluklarında yapılmasına karar verebilir. Ancak bu sanıkların yokluklarında yapılan ve kendileri ile bir durum ortaya çıktığı takdirde, ilgili oldukları söz ve işlerin esaslı noktaları bir sonraki duruşmada kendisine bildirilir. Duruşma hazırlığı safhasında, sanık sayısının fazla olmasından dolayı mahkeme kıdemli hakiminin tarafından, sanıklardan bir kısmının sonraki duruşmaya çağırılmasına karar verebilir.

Sıkıyönetim Askeri Mahkemeleri, 353 sayılı As .MKYUHK nun 126 maddesindeki şartlar bulunmasa dahi tanık, bilir kişiler naip veya istinabe olunan hakim vasıtası ile dinlenebilirler. Bütün yargılama işlemleri ,uygun görülecek siteno veya diğer teknik gereçlerle tespit edilerek mahkeme heyeti veya görevli hakimle birlikte katip tarafından onaylanır.

Sıkıyönetim Askeri Mahkemelerinde görülmekte olan davaların talik süresi 30 günden fazla olamaz. Bu davalarda esas hakkındaki iddiasını belirtmek için Askeri Savcıya müdahil veya vekiline; iddialara karşı savunmalarını yapmak için ise, sanık ve vekiline verilecek süre 15 günü geçemez. Ancak sanık sayısı 15 ve daha fazla olması şartı ile bu süre 1 aya kadar uzatılabilir. İddianamedeki kanuni unsurları, belirtilen suçtan daha hafif bir cezayı gerektiren kanun hükmünün uygulanmasını gerektiren hallerde, duruşma ek savunma verilmede de bitirilebilir.

Sıkıyönetim Askeri Mahkemelerinin görevine giren suçlarda, bir gaibin aleyhine soruşturmaya konu teşkil eden suçun yukarı haddi 3 seneyi geçmiyorsa, duruşma yokluğunda açılabilir.

Silahlı kuvvetler mensupları ile güvenlik ve asayişe ilişkin zabıta kuvvetleri aleyhine işlenen suçlar hakkında soruşturma ve kovuşturma 3005 sayılı MŞMUK nun 1 maddesinde belirtilen, yer ve zaman şartı aranmaksızın 3005 sayılı kanun hükümlerine göre yapılır.

Sıkı Yönetim Askeri Mahkemelerinin görevine giren suçların soruşturmasında, CMUK ek 4 maddesindeki süreler içinde cevap verilir. İstenilen işlemlerin süresinde yapılmaması halinde, cezasının ne olduğu bu işlemlerde belirtilmelidir. İşlemleri bu maddeye göre zaman sınırlandırılması konarak, daha hızlı bir yargılama yapılması amaçlanmıştır.

T.C.K 158 maddesinde belirtilen Cumhurbaşkanına sövme, hakaret dışındaki suçlardan hariç olmak üzere 1402 sayılı yasa diğer takibi izne bağlı olan suçlarda izin şartı aranmaksızın, soruşturma ve kovuşturma yapılır.

e- Yasa Yolları.

(1). İtiraz.

1402 sayılı yasanın 18 b maddesi gereğince verilen tutuklama kararlarına karşı sanık,askeri savcı, sıkı yönetim komutanı veya kıta komutanı ; tutuklama kararının reddine ilişkin kararlara karşı ise, askeri savcı sıkı yönetim komutanı 7 günlük süre içinde itiraz edebilirler.

Sanık ve askeri savcı, tutuklama tarihinden itibaren 30 ar günlük süreler içinde tutukluluk halinin devamına veya sona erdirilmesine ilişkin, mahkemeden inceleme

yapılmasını isteyebilirler. Sıkı Yönetim Mahkemesi, hakimlerinin verdiği kararlar diğer sıkıyönetim mahkemeleri tarafından bu itirazlar incelenir ve karara bağlanır. Kararların inceleme mercii kararı veren sıkıyönetim mahkemesine en yakın sıkı yönetim mahkemesidir.

(2). Temyiz.

Sıkı Yönetim Askeri Mahkemelerinin verdiği nihai kararların temyiz incelemesi, Askeri Yargıtay da yapılır. Temyiz talepleri Askeri Yargıtay tarafında 2 ayda karara bağlanır. Para cezaları, para cezası ile birlikte veya müstakil 6 ay dahil hürriyeti bağlayıcı ceza hükümleri ve bunlara bağlı müstakil veya neticesi olan ferî ve mütememin ceza hükümlerine karşı temyiz yolu kapalıdır.

Sıkı yönetim komutanı ve sıkı yönetim komutanının adliye veya diğer askeri mahkemelerine gönderilmesini gerekli gördüğü davalarda, askeri mahkemenin nezdinde kurulduğu komutanın veya kurul kurum amirinin ve il savcısı tarafından temyiz yoluna başvurulabilir. Bu takdirde, sanık varsa müdahil ile görevli savcı ile askeri savcıda bir hafta içerisinde temyiz sebeplerini bildirmesi için müsaade verilir. Bu kanunun düzenlenmediği yerlerde, işlemler 353 sayılı As MYUHK nuna göre işlemler yapılacaktır.

4. 2845 Sayılı Devlet Güvenlik Mahkemelerinin Kuruluş ve Yargılama Usulü Hakkındaki Kanuna Göre Soruşturma.

a- Devlet Güvenlik Mahkemelerinin Görevli ve Yetkili Olduğu Suçlar.

D.G.M'lerin yer itibariyle yargı çevreleri, yasanın 2. maddesinde sayılmıştır. Yasanın 9. maddesinde ise görevleri sayılmıştır. Bu konu üzerinde suçun niteliği sebebiyle genel hükümlere göre soruşturma başlığı altında ayrıntılı olarak durulmuştur. Bu sebeple bu kısımda sadece muhakeme usulüne ilişkin, yasada düzenlenmiş olan özel hükümler üzerinde durulacaktır.

b-D.G.M'lerde Hazırlık Soruşturmasına İlişkin Düzenlemeler.

D.G.M'lerin görevine giren suçların hazırlık soruşturması bu mahkemenin izninde bulunan Cumhuriyet Savcıları tarafında yapılır. Soruşturmanın gerekli kıldığı hallerde, suç mahalli ile delillerin bulunduğu yerlere gidilerek de soruşturma yapılır.

Suç askeri bir mahalde işlenmiş ise, D.G.M'nin Cumhuriyet Savcısından hazırlık soruşturmasının yapılmasını isteyebilir. Bu kanun kapsamına giren suçlar hakkında, suç görev sırasında veya görevden dolayı işlenmiş olsa bile Cumhuriyet Savcılarınca doğrudan doğruya takibat yapılır. D.G.M'lerin görevine giren hazırlık soruşturmalarında CMUK'nun 154. ve 156. Madde hükümleri saklıdır. Bu kanunla verilen görevleri Cumhuriyet Savcıları ve Askeri Savcılar ivedilikle yaparlar. (DGM KYUHK 10 m.) D.G.M'lerinin Cumhuriyet Savcıları, Adli Yargı Cumhuriyet Savcılarının bütün yetkilerine sahiptir.

(1). D.G.M'nin Savcılarının Hakimlerden İsteyebileceği Kararlar.

D.G.M'nin Savcılarının soruşturma sırasında hakim tarafında verilmesi gereken karar varsa, o yer, D.G.M'nin yedek üyesinden aksi haldé yetkili Adli Yargı Hakiminden isteyebilir. Bu istemler 24 saat içinde karara bağlanır. (DGM KYUHK 13/2 m).

(2). D.G.M'nin Savcılarının Zabıta Makamları ile İlişkisi.

Zabıta soruşturma ve kovuşturma yetkisi ile sanığı tamğı ve bilir kişiyi ve suçtan zarar gören şahsı D.G.M'nin kendisi veya başkanının D.G.M'nin Savcısının, mahkeme naibinin veya istinabe olunan hakimin emirleri ile belirlenen gün saat ve yerde hazır bulundurmaya mecburdur. Aynı zamanda, zabıta soruşturma,kovuşturma ve infaza ilişkin emirlerinide öncelikle yerine getirmek zorundadır. Gecikmesinde sakınca bulunan haller dışında, emirler yazılı olarak verilir. Sözlü olarak verilen emirler ise daha sonra yazı ile teyit edilir. (DGMKYUHK 13/4-5 m.)

Bu emir, çağrılanlar hakkında zabıtaya ihzar müzekkeresinde olduğu gibi, zor kullanma yetkisi verir. D.G.M'nin görevine giren suçların soruşturulmasında veya kovuşturulmasında Cumhuriyet Savcısı, hakim ve mahkeme tarafından yazılı olarak istenen bilgilere, 7 gün içinde cevap verilmesi zorunludur. Eğer bu süre içerisinde istenen bilginin verilmesi imkansız ise, sebebi ve en geç hangi tarihte cevap verileceği bildirilir. Bu hükümlere aykırı hareket eden kimse üç ayda 6 aya kadar hapis ve para cezası ile cezalandırılır. Bilgi istenen yazıda, yukarıdaki fıkraların hükmü ile bunlara aykırı hareket etmenin kanuni sonuçları yazılır. (CMUK ek 4 m.)

Bu hükümler, D.G.M'nin görevine giren suçların soruşturma veya kovuşturması sırasında suça el koymuş olan Cumhuriyet Savcısı,Askeri Savcı,Sulh

Hakimi, Naip veya istinabe olunan Hakimin yahut Cumhuriyet Savcısının, Askeri Savcının emir ve isteklerinde de uygulanır. Bu kanun hükümlerine aykırı hareket eden zabıta amir ve memurları hakkında doğrudan doğruya genel hükümlere göre soruşturma yapılır. (DGMKYUHK 15 m.)

(3). D.G.M'nin Görev Alanına Giren Suçlarda Gözetim Süresi.

Bu konuda genel hükümlerden ayrı olarak gözetim süresi düzenlenmiştir. Bu süre yakalanan veya tutuklanan şahıs, tutuklama veya yakalanma yerine en yakın mahkemeye gönderilmesi için gerekli süre hariç 48 saat ve toplu olarak işlenen suçlarda ise, en çok 15 gün içinde hakim önüne çıkarılır. Bu süre, Anayasanın 120. maddesi gereğince olağanüstü hal ilan edilen bölgelerde iki kat olarak uygulanırdı. Bu düzenleme 4229 sayılı 06.03.1997 tarihli C.M.U.K, D.G.MKYUHK ve bu kanunlarda değişiklik yapan 18.11.1982 tarih ve 3842 sayılı kanunda değişiklik yapılmasına dair kanunun 3. maddesinde DGMKYUHK'nın 16. maddesinin başlığı yakalama tutuklama ve müdafii ile görüşme olarak değiştirilmiştir. D.G.M'nin görev alanına giren suçlarda 3 veya daha fazla kişinin bir suça iştiraki ile toplu olarak işlenen suçlarda delillerin toplanmasındaki güçlük veya fail sayısının çokluğu ve benzeri nedenlerle, Cumhuriyet Savcısı 48 saatlik süreyi 4 güne kadar uzatılmasına yazılı olarak emir verebilir. Soruşturma bu sürede sonuçlandırılmazsa, Cumhuriyet Savcısının talebi ve hakim kararı ile süre 7 güne kadar uzatılabilir. Bu süre Anayasanın 120. maddesi gereğince olağanüstü hal ilan edilen bölgelerde yakalanan veya tutuklanan kişiler için 7 gün olarak belirlenen süre, Cumhuriyet Savcısı tarafından 10 güne kadar uzatılabilir. Bu değişiklik ile 30 güne kadar Cumhuriyet Savcısının verebildiği gözetim süresi 4 güne ve hakim kararı ile de 10 güne kadar indirilmiştir.

(4). Tutuklama Sebepleri.

Suç işlediğine dair kuvvetli emareler elde edilen sanık;

- 1- Kaçma şüphesi vakalar bulunursa,
- 2- Suçun izlerini yok etmeye veya şeriklerini uydurmaya beyanatta, yahut tanıklara yalan tanıklığa veya tanıklıktan kaçınmaya sevk edici haller bulunursa,
- 3- Suç Devlet veya Hükümet nüfuzunu kıran veya memleketin asayişini bozan fiillerden bulunur, yahut adabı umumiye aleyhine olursa,

Tahkikatın mevzuu olan suçun ağır cezalı cürümlerden olması, sanığın ikametgahı veya meskeninin bulunmaması, şüpheli veya serseri takımından olması, kimliğini ispat edememesi, yabancı olup da hakimın davetine veya verilecek hükmün infazı için geleceğinden şüphe uyandıracak ciddi sebeplerin bulunması halinde, sanık kaçacak sayılır.

Bu hükümler CMUK'nun 3842 sayılı değişiklikten önceki 104,106,108, 128, 135, 136, 142,143, 144,146, maddeleri D.G.M.nin yargılama usulünde hala geçerlidir.

c-D.G.M'lerinde Son Soruşturmaya İlişkin Düzenlemeler.

D.G.M'nin görevine giren suçlar acele işlerden sayılır. Bu sebeple bu suçlara adli ara vermede de bakılır. Bu davalarda Cumhuriyet Savcılığı, sanığın kimliğini suç teşkil eden eylemin neden ibaret olduğunu kanuni unsurları ile uygulanması istenen kanun maddelerini ve delilleri belirtmek suretiyle iddianameyi özetleyerek okuyabilir. D.G.M nin de görülmekte olan davalarda talik süresi 30 günden fazla olamaz.

Bu davalarda esas iddiasını belirtmek için Cumhuriyet Savcılığına müdahil veya vekiline iddialara karşı savunmalarını yapmaları için ise, sanık veya vekiline verilecek süre 15 günü geçemez . Ancak 15 veya daha fazla sanıklı davalarda bu süreler 1 aya kadar uzatılabilir. 200'den çok sanıklı davalarda sanıklar, duruşmanın bazı oturumları ile ilgileri bulunmuyor ise, duruşmanın bu oturumun yokluklarında yapılmasına karar verilebilir. Ancak bu sanıkların yokluklarında yapılan oturumlarda, kendileri ile ilgili durumlar ortaya çıktığı takdirde, buna ilişkin söz ve diğer durumlar daha sonraki oturumlarda kendilerine bildirilir.

3713 sayılı Terörle Mücadele Kanununa göre; D.G.M rinde bu kanunda belirtilen terör suçları yargılaması yapılırken sanık ve müdahil en fazla 3 Avukat tarafından temsil edilebilir. Sanık ve hükümlü Avukatları ile tutuk evi veya cezaevi görevlilerinin nezaretinde görüştürülür. (10 m.) Bu durum savunma hakkının kısıtlanması olarak değerlendirilip eleştirilmiştir. Sorgusu yapılmış olan sanık talik veya tehir olunan günde gelmez ve mahkeme tarafından duruşmada hazır bulunmasına lüzum görülmezse, duruşmada hazır bulunmaktan vareste tutulma işlemi bulunmasa bile dava gıyabında bitirilebilir. (DGMKYUHK 22 m.) D.G.M leri davaların hızlı yürütülmesini ve delillerin zamanında ve eksiksiz tespiti ile mahkemenin başka bir yerde yapılmasına karar verebilir.

D.G.M. leri CMUK 216. maddesindeki şartlara bakılmaksızın, tanık ve bilir kişileri naip hakim marifeti ile dinleyebilir. (DGMKYUHK 20/son m.) Duruşmanın inzibatını sağlamak mahkeme başkanının yetkisindedir. Duruşma anında mahkeme memurlarına veya heyetine karşı uygun olmayan söz ve davranışta bulunanlara, mahkeme, inzibati cezalar verebilir. (DGMKYUHK 23 m.) Kendisine veya onun namına tebligat yapılacak kimseye tebligat yapılamaması halinde, tebligat işin ivediliğine göre basın veya radyo vasıtası ile yapılabilir. (DGMKYUHK 23 m.) Bu kanunda gösterilen özel hükümler saklı kalmak kaydı ile D.G.M nin görevine giren suçların soruşturması ve kovuşturulmasında C.M.U.K hükümleri uygulanır. (DGMKYUHK 29/1 m.)

d-D.G.M leri Kanununda Yasa Yollarına İlişkin Düzenlemeler.

(1). İtiraz

D.G.M nin yedek üyesi tarafından verilen kararlara karşı itiraz, D.G.M. heyetlerinde kesin karara bağlanır. (DGMKYUHK 13/3 m.) D.G.M nezdindeki Cumhuriyet Savcısı'nın takipsizlik kararlarına karşı suçtan zarar gören kimse kararın, kendisine tebliğinden itibaren "7 gün içinde" takipsizlik kararını veren savcının mensup olduğu D.G.M sine en yakın D.G.M nin Başkanına itiraz edebilir. D.G.M leri ağır ceza mahkemesi derecesindedir. C.M.U.K 262. maddesi D.G.M. nde uygulanmaz. Aynı derecede ve en yakın mahkemelerin tayininde diğer D.G.M leri dikkate alınır. Aynı yerde birden çok D.G.M kurulmuş ise, en yakın derecedeki mahkeme sayı itibariyle takip eden mahkemedir. (DGMKYUHK 18 m.)

(2). Temyiz.

D.G.M. lerin kararlarının temyiz merci Yargıtay'dır. Yargıtay'daki inceleme suçun niteliğine göre inceleme, ilgili ceza dairesinde yapılır. (DGMKYUHK 27 m.) Diğer yasa yollarına ilişkin başvurular C.M.U.K a göre yapılır.

D.G.M.nin yargı çevresinin tamamının veya bir kısmını kapsayacak şekilde sıkı yönetim ilan edilmesi halinde, o yargı çevresinde birden çok D.G.M olması şartı ile D.G.M yasadaki şartları varsa, sıkı yönetim askeri mahkemelerine dönüştürülebilir. (DGMKYUHK 38. m.) Görüldüğü gibi, sıkı yönetim ilanı olağanüstü hal ilanından daha ağır şartların gerçekleşmesi halinde ,sıkı yönetim ilanı ile D.G.M. lerin biri veya bir kısmı Sıkı Yönetim Askeri Mahkemelerine dönüştürülebilir.

SONUÇ: Türk Ceza Hukuku'nda "memur tanımını" 279 maddesinde yapıldığı ancak bu tanımın yeterince açık bir tanım olmadığı ve İdare Hukuk'una atıf yapılarak kamu hizmeti ve kamu görevi ayırımına idare hukukunda cevap arandığı bu durumun ceza tatbikatında kimlerin memur olduğunun belirlenmesinde tam bir cevap veremediği görülmektedir. Kimin memur olduğu konusu ise bilimsel makale ve yüksek mahkeme içtihatları ile ortaya konmaktadır.

M.MHK nun da ise sadece memur demek ve bu yasanın uygulanacağı memur tanımını vermemektedir. Çıkan karışıklıklar üzerine 1924 Anayasasına göre T.B.M.M 1941 tarihinde 1255 sayılı bir yorum kararı ile Ceza Hukukunda kimler memur sayılıyor ise M.M.H.K uygulamasında onlar memur sayılarak M.M.H.K daki belirtilen memurun TCK 279 maddedeki memur tanımı olduğu kabul edilmiştir. Ancak TCK nın 279 maddesindeki memur tanımı yeterince açık olmadığı için bu kanuna kimlerin tabi olacağı da mahkeme içtihatları ile ortaya konmaktadır.

Türk Ceza Mevzuatındaki yargılama usullerini yapıma hızı ve etkinliğine göre üç bölüme ayırabiliriz. Bu sistemlerden en ağır işleyenlerini "Samığın Sıfatı Sebebi ile Uygulanan Soruşturma Usulleri" başlığı altında inceledik. Memurların görevlerinden doğan ve genelde vatandaşlara karşı işlenen suçların soruşturması en ağır işleyen, bu usullerde yapılmaktadır. Bu usullerde bir çok yargılama engeli de mevcuttur. Soruşturmanın "suçlu memurun" bağlı olduğu kurum tarafından bir muhakkike veya kurul tarafından yapılması soruşturma süresini uzatıp delilerin kaybolmasına neden olmaktadır. Usuldeki düzenlemelerden dolayı bu suçlar genelde kuruldan kurula ve şehirden şehire dolaştıklarından dolayı zaman aşımına uğramaktadırlar. Bu durum suçlu memurlara daha rahat suç işleme ortamı yaratmakta kendilerine karşı suç işlenen vatandaşları ise mağdur etmektedir. Aynı zamanda özel soruşturma usulleri hak arama hürriyetini kısıtlamaktadır. Bu sebeple M.M.H.K.' nun kesinlikle yürürlükten kaldırılmalıdır. Bu kanunun yürürlükten kalkmasıyla her hangi bir yasal boşlukta mevzuatta olmayacaktır.

Genel hükümlere tabi olan "Suçun Niteliği Sebebi ile Genel Hükümlere Tabi olma" başlığı altında incelediğimiz bölümde sayılan suçlarda korunan hukuki yarar devlet itibarı olması nedeni ile bu suçların yargılama hızında da "Samığın sıfatı sebebi ile uygulanan özel soruşturma usullerinden" daha hızlı bir usul uygulamaktadır. En etkin ve hızlı soruşturma ise "Olayın Niteliğinden Doğan Soruşturma Usulleri" başlığı adı

altında incelenmiştir. Bu soruşturma usulü mevzuatımızda düzenlenmiş olan en hızlı ve etkin ceza soruşturma usulüdür. Bu usulde yargıma engeli yüksek mahkeme üyeleri ve hakim, savcılar ,valiler vb istisnaları hariç olmak üzere yoktur. Bu yargılama usulüne göre soruşturulan suçlar;Devletin bölünmez bütünlüğüne, Cumhuriyetin niteliklerine vb. suçlardır. Bu suçlarda korunan hukukî yarar devletin birliği,bütünlüğü ve yönetim şeklidir. Bu soruşturma usullerindeki amaç devleti korumak ve kamu düzenini en kısa zamanda sağlamaktır. Bu Soruşturma usulünde yargılaması yapılan suçlara C.M.U.K ek-1 m ve ek-4 m ile 3005 sayılı yasanın yer ve zaman şartı uygulanacağı belirtilerek en kısa zamanda yargılamanın bitirilmesi amaçlanmıştır.

Kısaca,devlet memurun vatandaşa karşı işlediği suçlarda memuru yargı önüne çıkartılmasında bir çok engel koyarken,suçun kendi mal varlığına karşı işlenmesi halinde memuru daha hızlı yargı önüne çıkartacak yasal düzenlemeler yapmıştır. En hızlı ve etkin soruşturma usulünü ise Devletin birliği ve bütünlüğü ve Cumhuriyetin niteliklerine vb,karşı işlenen suçların işlenmesi halinde gündeme gelmektedir.

Ülkemizde yaklaşık 10 yılda bir yenilenen Anayasalardan dolayı özel soruşturma usulleri nin bazı kısımları iptal edilerek değiştirilmiştir. Türk Paramentosun dan özellikle M.M.H.K gibi C.M.U.K tan sonra en geniş uygulaması olan bir usulün kaynak olarak alınan ülkelerden yaklaşık 80 yıl önce kalkmasına rağmen ülkemizde hala idareciler tarafından savunulması sonucunda uygulamadan kaldırılması kararı hala çıkmamaktadır. Bu kanunda yapılan değişiklikler doğrudan parlamento iradesi ile değil Anayasa mahkemesi tarafından iptal edilen hükümlerin yerine yeni hükümler koyma şeklinde değişikliğe uğramaktadır. Diğer bir değişiklik şekli ise bu özel kanunlarla yapılan C.M.U.K a atıfların C.M.U.K ta yapılan değişiklikler neticesinde dolaylı olarak bu yasalarında değiştirmesidir. Ceza yargılaması mevzuatımızdan özel soruşturma usullerin hepsini kaldırarak tek bir tane hızlı ve etkin yargılamayı makul sürede bitirilmesini sağlayacak ceza usul kanunu uygulanması daha adil ve verimli olacağını kanaatindeyim.

Özel soruşturma usullerinden M.M:H.K nun bugün için demokratik hukuk devletinde uygulama yeri kalmamıştır. Özel muhakeme usulleri genel muhakeme usullerine zaman içinde yaklaşmaktadır. Gelişim bunu ortaya koymaktadır. Bu gelişimin en son halkası 4229 sayılı yasa ile getirilen gözaltı sürelerinin DGM de görülen suçlarda CMUK a belirtilen gözetim sürelerine yaklaşmasıdır.

ÖZET

Türk Ceza Kanununun 279 maddesinde “memur kavramı” açık bir şekilde tanımlanmamıştır. Memur kavramı İdare Hukuk’unun yardımı ile açıklanmıştır. Bir kimse yasama,(T.B.M.M)yürütme, (Bakanlar Kurulu ve İdare),yargı (Bağımsız Mahkemeler) de istihdam edilecek ve kamu görevi yapıyor ise memurdur. Öte yandan;bir kimse aynı işi Kamu Hukuku Usulüne uygun olarak, devlet ile bir istihdam ilişkisi olmadan yapıyorsa bunlarda memur olarak kabul edilir.(tanık gibi)Bu kimseler kamu görevinin yapılmasına Kamu Hukuku Usulüne uygun olarak katılmaları sebebi ile memur olarak kabul edilirler. Bu konuda Yargıtay’da aynı fikirdedir.

Ceza Muhakemesi Hukuku ikiye ayrılabilir. Bunlardan birincisi Genel Hükümler dediğimiz Ceza Muhakemeleri Usulü Kanununun dur. Diğerleri ise özel soruşturma usulleridir. Özel soruşturma usullerinin en önemlisi M.M.H.K dur.

Kim M.M.H.K na göre soruşturulacaktır ? Bu sorun T.B.M.M nin 1941 tarihli 1255 sayılı kararı ile açıklığa kavuşturulmuştur. Bu karara göre ;T.C.K 279 maddesinde kim memur olarak kabul ediliyorsa, memurun görevinden doğan suçların soruşturması M.M.H.K göre idarece yapılacaktır.

Türk hukukundaki diğer özel soruşturma usulleri ise; Anayasa Mahkemesi, Danıştay, Sayıştay, Yargıtay, Askeri Yargıtay,Askeri Yüksek İdare Mahkemesi üyeleri, Yüksek Öğretim Kurumlarının ile T.B.M.M üyelerinin kendi kanunlarında soruşturma usulleri vardır .Bunlara ek olarak Askerlerin, Hakim ve Savcıların özel soruşturma usulleri vardır.

Bir memurun Devletin yapısına,mallarına ve Cumhuriyetin niteliklerine karşı v.b suç işlemesi halinde ; bu suçlar savcılar tarafında C.M.U.K göre soruşturulur. Bu soruşturma kurumlar tarafından yapılan soruşturma usulünden daha hızlı ve etkindir. Soruşturma usulünün gelişimi C.M.U.K lehinedir. Bu gelişmenin son adımı 4229 sayılı kanundur. Bu kanun ile gözaltı süresi yedi güne indirilmiştir. Özel soruşturma usulü suçun niteliğinden dolayı uygulanıyorsa C.M.U.K daha etkin ve hızlıdır. Bunun örnekleri;3005 sayılı kanun,2845 sayılı kanun ile 1402 sayılı kanundur.

SUMMARY

The concept of a civil servant was't described clearly at Turkish Penal Code 279 artikal. This concept was explained by the help of the Administrative law. A person who employed by the legislative (T.B.M.M), the executive power (Bakanlar Kurulu ve idare) or the judicial power (Bağımsız Yargı) is assigned on public duty (kamu görevi) is called a civil servant. On the other hand; a person who does the same work according to public law and not related to the government is called civil servant. (as witness) Most of unrelated people by the government are civil servant. The reason of calling them civil servant they take part in public duty that is suitable for public law procedure. The Supreme Court has same idea about concept of civil servant.

The procedure of criminal law can be divided in two ways. One of them is The Procedure of Code of criminal (CMUK). Other is the private criminal procedures. The most important of this subject is M.M.H.K. Who can be investigated according to M.M.H.K (Private , investigate procedure of civil servant). That question was clarified with Turkish Grand National Assembly's decisions August 8..1941 number 1255. In accordance with the decision of the Turkish Grand National Assembly if a person accepted civil servant according to The Penal Code 279 article, commits a crime of duty. He is investigated by his/her institutions according to M.M.H.K. There are another kind of private investigation procedure in Turkish law system. The members of the Constitutional Court (A.Y.M), the Council of state (Danıştay), the Government accounting bureau (Sayıştay) the supreme Court (Yargıtay) the Military Supreme Court (Askeri Yargıtay), the High military Administrative Court (Askeri Yüksek İdare mahkemesi), the High Education Associate (Y.Ö.K) and The Grand Assembly of Turkish (T.B.M.M) has its own investigations procedure about crime of duty. In addition The members of army and judges and public procedure has its own procedure too .

In case a civil servant commit a crime against the unity of Turkish Republic, the structure and property of government. This crime are investigated by public prosecutors according to the procedure of code of criminal. (C.M.U.K) That is

more forceful and rapid than private procedure that was done by institutions, The developing at investigations procedure is in favor of C.M.U.K. The last step of this developing is March 6, 1997, number 4229 at status. In this statute period of in custody is shortened in seven days. The private procedure of investigations which accrue from characteristic of the crime are more forceful and rapid than C.M.U.K. Samples of this June 8, 1936 number 3005 (M.S.M.U.K), May 13, 1971 number 1402 number Martial Law statute (S.Y.K), June 16, 1983 number 2845 (the foundation judicial procedure of state security Court statute (D.G.M.K.Y.U.H.K))

KAYNAKLAR

- Akbulut, İlhan, **Terörle Mücadele Kanunu ve Açıklaması**, İstanbul Kazancı Yayın Evi 1. Bası 1993
- Akgündüz, Ahmet, **Mukayeseli Osmanlı Hukuku** , Konya Dicle Üniversitesi Yayınları 1972.
- Akın, İlhan **Kamu Hukuku**, İstanbul Beta Yayın Evi 6. Bası 1990.
- Atar, Fahrettin, **İslam Adliye Teşkilatı**, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları No:184
- Beşe, Hakkı Kamil, **Memurlar Hakkında Muhakeme Usulleri**, Ankara 1943,
- Bonnart, Roger, **İdarenin Kazai Murakabesi** (çeviren Ahmet Reşit Turnagil) İstanbul 1949.
- Cin, Halil-Akgündüz Ahmet, **Türk Hukuk Tarihi**, Ankara 1989.
- Coşkun, Sabri, **Kamu Personelinin Mevzuatının Uygulamasından Doğan Yönetmelik Yargı Uyuşmazlıkları**, Amme İdaresi Dergisi , c.21, sy.1 Mart 1988.
- Çadırcı, Musa, **Tanzimat Döneminde Anadolu Kentlerine Sosyal ve Ekonomik Yapılar**, Ankara Türk Tarih Kurumu Yayınları 1. Bası 1991.
- Çetin, Erol, **KİT Personeli ve Kooperatif Görevlilerinin Cezai Sorumlulukları**, Ankara Gen Matbaacılık 1. Bası 1994.
- Çetin, Erol, **MMHK Yürürlükten Kaldırılmalıdır**. Yargıtay Dergisi , sy.12, 1994.
- Dönmezer, Sulhi, **Türk Ceza Hukuku Dersleri**, İstanbul Filiz Kitap Evi 1984.
- Duran, Lütfi **İ.Ü.H.F. İdare Hukuku Ders Notları**, İstanbul 1982.

- Eraydın,İzzettin, Amerika Birleşik Devletlerinde Juri Sistemi, Adalet Dergisi, sy.10,Ekim 1954.
- Erdurak,Yılmaz Güngör, **Ceza Muhakemeleri Usulü Kanunu,(notlu ictihatlı)** Ankara Sevinç Matbaası. 1985.
- Erdurak,Yılmaz Güngör **Türk Ceza Kanunu (şerhi notlu içtihatlı),** Ankara Adil Yayın Evi 3. Bası. 1994.
- Eren,Faruk **Türk Ceza Kanunu Şerhi Özel Hükümler,** Ankara Seçkin Yayın Evi. 1993.
- Erman,Sahir, Ceza Tatbikatında Memur,Siyasal Bilimler Okulu Dergisi, sy.3-4 1947.
- Erman,Sahir, **Sahtekarlık Suçları, (Ticari Ceza Hukuku III)** İstanbul Üniversitesi Fen Fakültesi Matbaası 1987.
- Erman,Sahir-Özek,Çetin **Kamu Güvenine Karşı İşlenen Suçlar,** İstanbul Beta Yayın Evi 1. Bası 1997.
- Eroğlu,İsmet, M.M.H.K nun Anayasaya Aykırı Değilmi, Ankara Barosu Dergisi 1972.
- Erol,Ekrem, Meşhut Suçların Yargılanması Üzerine Genel Bir İnceleme,Adalet Dergisi . sy.6,Kasım 1987.
- Gözübüyüköğlü,İzzet, **Memurlar Hakkında Tahkikat ve Muhakeme Usulü,** Ankara 1942.
- İçel,Kayihan-Yenisey,Feridun**Husisi Ceza Kanunları,** İstanbul Beta Yayın Evi 1. Bası 1992.
- Keskin,O.Kadri, **DGM Yapısı,Görevleri ve Yargılama Usulleri ,** İstanbul Kazancı Yayın Evi. 1997.
- Kımızığül, Müsamettin, **Memurlar Hakkında Tahkikat ve Muhakeme Usulleri ,** İstanbul, Kazancı Yayın Evi 3: Bası 1995

- Kulan,Rumi, **Memurların Yargılama Usulü ile 1609 Sayılı Kanuna Tabi Suçlar**,İstanbul Dilek Matbaası 1989.
- Kunter Nurullah, **Ceza Muhakemesi Hukuku**,İstanbul Kazancı Yayın Evi 8. Bası 1986.
- Livanelioğlu,Ömer,Asım, **Ceza Usul Hukukumuzda Memur Yargılanmaları** . Ankara Barosu Dergisi, sy.1,1995.
- XXXXXXXXXXXX** **Memur Yargılama Hukuku**,Türk İdareciler Vakfı Yayınları No: 1,Ankara 1975.
- Onar,Sıddık,Sami, **İdare Hukukunun Umumi Esasları**,İstanbul Filiz Kitap Evi 1966.
- Önder,Ali Rıza **Sıkıyönetim Askeri Mahkemelerinin Görev Sınırı**, Adalet Dergisi, sy.11,Kasım 1973.
- Önder,Ayhan, **Türk Ceza Hukuku Özel Hükümleri**, İstanbul Beta Yayın Evi 2. Bası 1987.
- Özay,İl-han, **Devlet İdari Rejim ve Yargısal Korunma**,İstanbul Filiz Kitap Evi 1986.
- Özbakan,Hulisi, **Askeri Mahkemeler Kuruluş ve Yargılama Usulü Kanunu**, Ankara Genel Kurmay Yayın Evi 1989.
- Özek,Çetin, **Türk Hukukunda Memur Muhakemesi**, İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası, c.26,sy.1-4, 1961.
- Öztürk ,Bahri **Uygulamada Suç Muhakemesi Hukuku**, İzmir Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları 1988.
- Öztürk,Bahri, **Görev suçlarında özel soruşturma ve yargılama kuralları**. Yeni Türkiye sy.14,1997.
- Öztürk,Bahri, **.MMHK nun İnsan Hakları ve Bir Danıştay Kararının Düşündürdükleri**,İzmir Barosu Dergisi,Ocak 1987.

- Savaş,Vural-Mollamahmutoglu, Sadık, **Türk Ceza Kanunu Yorumu**,Ankara Seçkin Yayın Evi 1995.
- Selçuk,Sami, **İdare ve Ceza Hukukunda Memur Kavramı Yargıtay Dergisi**, c.23,sy.1-2,1997.
- Sorguç,Bahir **Adli Soruşturma**, İstanbul Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, No:195. 1992.
- Şekercioğlu,Metin, **Ceza Hukukunda Memur Kavramı**,İstanbul Ceza Evi Matbaası 1. Bası 1973.
- Toroslu,Nevzat, **Ceza Hukuku** , Ankara Savaş Yayınları 3. Bası 1994.
- Tosun,Öztekin, **Memur Suçlarında Özel Muhakeme Kuralları II**, Yargıtay Dergisi, c.10 ,sy.1-2,1984.
- Tosun,Öztekin, **Memur Suçlarında Özel Muhakeme Kuralları I**,Yargıtay Dergisi, c.9, sy.4,1983.
- Türemen,Fethi, **Alelade Şahıslar,Memurlar,Avukatlar,Hakim,Savcılar ile Millet Vekilleri Hakkında Cezai Soruşturma Usulleri Hakkında İnceleme**, Adalet Dergisi, sy.5,Eylül-Ekim 1985.
- Ünlü,Ahmet Hamdi, **Memurların Yargılanmasına İlişkin Yasa**, Ankara Yetkin Yayın Evi 1. Bası. 1992.
- Yavuz,Levent, **İngiltere de Birleşik Krallık Yargı Sistemi**,Yargıtay Dergisi c.21, sy.3,1995.
- Yurtcan,Erdener, **1609 Sayılı Yasa Tarihe Karıştı**, İstanbul Barosu Dergisi c.64,sy.12,1990.
- Yurtcan,Erdener, **Ceza Muhakemeleri Usulü Kanunu Şerhi ve İlgili Mevzuat**, İstanbul Kazancı Yayın Evi 1. Bası 1988.
- Yüce,Turan Tufan, **M.M.H.K nın Anayasaya Aykırılığı ve Bir AYM Kararı Üzerine** ,Ankara Barosu Dergisi,c.21 sy.5 1968.